

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

**2001 EKONOMİK KRİZİ SONRASINDA TÜRKİYE
CUMHURİYET MERKEZ BANKASI PARA
POLİTİKALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NURŞAH CERAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bilge KÖKSEL

GAZİANTEP, EYLÜL 2024

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

Tezin Başlığı: 2001 Ekonomik Krizi Sonrasında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Para Politikaları
Adı ve Soyadı: Nurşah Ceran
Tez Savunma Tarihi: 06/09/2024

Prof. Dr. Bilge KÖKSEL danışmanlığında hazırlanan bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından oybirliği ile bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:(Unvanı, Adı ve SOYADI)

Prof. Dr. Bilge KÖKSEL (Jüri Başkanı)

İmzası

Prof. Dr. İbrahim ARSLAN

Doç. Dr. Eda DİNERİ

Bu tezin gerekli şartları sağlayarak yukarıda belirtilen jüri tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edildiğini onaylarım.

Prof. Dr. Bilge KÖKSEL
Enstitü ABD Başkanı

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI
SBE Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza:

Adı ve Soyadı: Nurşah Ceran

Öğrenci Numarası: 210572121019

Tezin Savunma Tarihi: 06/09/2024

ÖZET

2001 EKONOMİK KRİZİ SONRASINDA TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI PARA POLİTİKALARI

Ceran, Nurşah
Yüksek Lisans Tezi
İktisat Ana Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bilge KÖKSEL
Eylül 2024, 139 Sayfa

2001 ekonomik krizinden sonra TCMB, parasal genişleme politikaları uygulayarak ekonomiyi canlandırmayı hedeflemiştir. Bu politikalar arasında faiz oranlarının düşürülmesi, likidite artırımı ve kredi genişlemesi gibi adımlar yer almıştır. Ayrıca, para politikaları kapsamında enflasyon hedeflemesi gibi araçlar da kullanılmıştır. Merkez Bankası, enflasyon hedeflemesi çerçevesinde belirlediği hedefleri takip ederek para politikalarını şekillendirmiştir. 2001 ekonomik krizi sonrası bir süre ekonominin toparlanması için parasal genişleme politikaları devam etmiş, ancak daha sonra sıkılaştırıcı tedbirler alınarak enflasyonla mücadele edilmeye başlanmıştır. Bu süreçte, faiz oranlarının artırılması, döviz kuru müdahaleleri ve rezerv politikaları gibi önlemler de hayata geçirilmiştir. Bu tez, 2001 ekonomik krizi sonrasında Türkiye'de uygulanan TCMB para politikalarının temel makroekonomik değişkenler üzerindeki etkilerini nitel bir araştırma yöntemiyle değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Tezde, bu dönemde izlenen para politikalarının ekonomik göstergelere nasıl yansıdığı ilgili literatür üzerinden yapılan analizlerle ortaya konulmakta ve Türkiye ekonomisinin kriz sonrası durumu incelenmeye çalışılmaktadır.

Anahtar kelimeler: TCMB, para politikası, 2001 ekonomik krizi.

ABSTRACT

MONETARY POLICIES OF THE CENTRAL BANK OF THE REPUBLIC OF TURKEY AFTER THE 2001 ECONOMIC CRISIS

Ceran, Nurşah

M. ScThesis,

Department of Economics

Thesis Advisor : Prof.Dr Bilge KÖKSEL

September 2024, 139 pages

After the 2001 economic crisis, the CBRT aimed to revive the economy by implementing expansionary monetary policies. These policies included measures such as lowering interest rates, increasing liquidity, and expanding credit. Additionally, inflation targeting tools were also used within the framework of monetary policies. The Central Bank shaped its monetary policies by tracking the targets set within the framework of inflation targeting. For a period after the 2001 economic crisis, expansionary monetary policies continued to support economic recovery, but later, tightening measures were adopted to combat inflation. During this process, steps such as raising interest rates, intervening in the exchange rate, and reserve policies were also implemented. This thesis aims to qualitatively evaluate the impact of the monetary policies implemented by the Central Bank of Turkey after the 2001 economic crisis on achieving economic stability and sustainable growth. The thesis examines how the monetary policies implemented during this period reflected on economic indicators through analyses based on the relevant literature and focuses on the study of Turkey's post-crisis economic performance.

Keywords: CBRT, monetary policy, 2001 economic crisis.

TEŞEKKÜR

Bu tezin hazırlanmasında ve tamamlanmasında bana destek veren ve katkı sağlayan değerli insanları anmak istiyorum.

Öncelikle, yüksek lisans tezim boyunca bana rehberlik eden ve yol gösteren çok kıymetli danışmanım Prof. Dr. Bilge KÖKSEL'e en derin teşekkürlerimi sunarım.

Sevgili annem Perihan CERAN'a, bu süreçte gösterdiği sonsuz destek, anlayış ve sevgisi için teşekkür ederim. Onun desteği, her zaman en büyük motivasyon kaynağım olmuştur. Tez sürecinde bana büyük bir destek sağlayan ve hediye ettiği bilgisayar ile çalışmalarımı kolaylaştıran sevgili ağabeyim Serkan CERAN'a içten teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, rahmetli canım babam Ali CERAN'a duyduğum minneti dile getirmek istiyorum. Onun hayatı boyunca benim okumam için çabalaması, bu tezi tamamlamamda büyük bir ilham kaynağı oldu. Tezimi babama ve emeklerine ithaf ediyorum. Onu her zaman sevgi ve özlemle anıyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLOLAR LİSTESİ.....	vii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR.....	ix

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu ve Problemi.....	1
B. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
C. Araştırmanın Yöntemi.....	1
D. Sınırlılıklar.....	1
E. Tanımlar.....	2
F. Konu ile İlgili Ulusal Çalışmalar.....	3

BÖLÜM I

EKONOMİK VE FİNANSAL KRİZLERİN ANALİZİ: TEORİK YAKLAŞIMLAR VE TEMEL GÖSTERGELER

1.1. İktisadi Açıdan Kriz Kavramı.....	10
1.2 Finansal Kriz Kavramı.....	12
1.2.1 Finansal Kriz Teorileri.....	14
1.2.1.1 Monetarist Yaklaşım.....	15
1.2.1.2 Beklentiler Yaklaşımı.....	16
1.2.1.3 Uluslararası Finansal Kırılganlık Yaklaşımı.....	16
1.2.1.4 Birinci ve İkinci Nesil Para Krizi Yaklaşımı.....	17
1.2.1.5 Üçüncü Nesil Para Krizi Yaklaşımı.....	18
1.3 Reel Sektör Krizleri.....	19
1.4 Ekonomik Krizlerin Göstergeleri.....	21
1.4.1 Değişken Faiz Oranları.....	22
1.4.2 Dış Borç Yükü.....	24
1.4.3 Bankacılık Kesiminde Bozulma.....	26
1.4.4 Enflasyon ve Döviz Kuru Dalgalanmaları.....	27
1.4.5 Para İkamesi.....	28
1.4.6 Yüksek Reel Faiz ve Devalüasyon.....	29

BÖLÜM II

MERKEZ BANKASI VE PARA POLİTİKALARI DİNAMİKLERİ: KRİZLER, ARAÇLAR VE STRATEJİLER

2.1 Kavramsal Açıdan Merkez Bankası.....	31
2.1.1 Merkez Bankası'nın Temel Görev ve Sorumlulukları.....	34
2.1.2 Merkez Bankası ve Para Politikasının Temelleri.....	35
2.1.2.1 Para politikasının amaçları.....	36

2.1.2.2 Para Politikası Araçları.....	38
2.1.2.2.1 Faiz oranları.....	38
2.1.2.2.2 Açık piyasa işlemleri.....	39
2.1.2.2.3 Zorunlu karşılık oranları.....	42
2.1.2.2.4 Reeskont kredileri.....	44
2.2. Parasal Hedefleme Stratejileri.....	44
2.2.1. Parasal hedefleme.....	46
2.2.2. Döviz kuru hedeflemesi.....	47
2.2.3. Enflasyon hedeflemesi.....	49

BÖLÜM III

2001 KRİZİ SONRASINDA TÜRKİYE'DE PARA POLİTİKASI

3.1. 2001 Krizi Öncesi Türkiye Ekonomisinin Genel Durumu.....	52
3.1.1. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinin Analizi.....	54
3.1.1.1. İçsel Faktörler.....	55
3.1.1.2. Dışsal Faktörler.....	58
3.1.2. Kriz Öncesi Dönemde Temel Makroekonomik Göstergeler.....	60
3.1.2.1. Enflasyon oranları.....	61
3.1.2.2. Büyüme oranları.....	64
3.1.2.3. İşsizlik oranları.....	66
3.1.2.4. Büyüme ve İşsizlik Oranları Arasındaki İlişki.....	67
3.1.3. Bankacılık ve Finansal Sistemdeki Gelişmeler.....	69
3.1.3.1. Bankacılık sistemi.....	69
3.1.3.2. Finansal Sistem.....	71
3.2. 2001 Krizi Sonrasında Para Politikası.....	73
3.2.1. Enflasyon hedeflemesi süreci.....	73
3.2.1.1. Enflasyon hedeflemesi sürecinde uygulanan politikalar.....	74
3.2.1.2. Enflasyon Hedefleme Sürecinin Sonuçları.....	76
3.3. 2001 Krizinin Türkiye Ekonomisine Etkileri.....	78
3.3.1. Kısa Vadeli Ekonomik Etkiler.....	79
3.3.1.1. Döviz kuru dalgalanmaları ve finansal istikrarsızlık.....	79
3.3.1.2. Banka iflasları ve krizin diğer kısa vadeli sonuçları.....	81
3.3.2. Uzun Vadeli Yapısal Değişimler.....	82
3.3.2.1. Ekonomik reformlar ve yapısal düzenlemeler.....	82
3.3.2.2. Uzun vadeli büyüme ve kalkınma süreci.....	83
3.3.2.3. Enflasyonu düşürme programı.....	83
3.3.2.4. Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı.....	85
3.4. 2001-2008 Krizi Dönemi Para Politikası.....	90
3.5. 2008 Krizi Sonrasında Para Politikası.....	92
3.5.1. Enflasyon hedeflemesi rejiminde esneklik.....	93
3.5.2. Geleneksel Olmayan Para Politikası Araçları.....	94
3.5.2.1. Faiz koridoru.....	94
3.5.2.2. Zorunlu karşılıklar.....	95
3.5.2.3. Rezerv Opsiyon mekanizması.....	96
3.5.2.4. Likidite Yönetimi.....	97
3.5.2.5. Kaldıraç uygulamaları.....	98
3.6. 2001 Krizinden Günümüze Para Politikası Kararları ve Temel makroekonomik Göstergeler.....	98
3.6.1. Faiz oranları: merkez bankası'nın politika faiz oranlarındaki değişiklikler.....	99
3.6.2. Döviz kuru: Dolar ve Euro gibi anahtar yabancı para birimlerine karşı Türk Lirasının değeri.....	100

3.6.3. Rezerv para: merkez bankası'nın döviz rezervlerindeki değişiklikler.....	103
3.6.4. Enflasyon oranları: Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) ve Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) verileri (2005-2023).....	105
3.6.5. Para Politikası Kararlarının Büyüme ve İşsizlik Üzerindeki Etkisi.....	110
3.6.6. Para Politikası Kararlarının Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkisi.....	114
3.7. TCMB'nin Yeniden Bağımsızlık Kazanma Süreci.....	117
3.8. Uluslararası Kuruluşların Etkisi	119
SONUÇ VE ÖNERİLER	
KAYNAKÇA.....	125

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.	Birinci Nesil ve İkinci Nesil Kriz Modellerinin Karşılaştırılması.....	18
Tablo 2.	Üçüncü Nesil Kriz Modelinin Ayırt Edici Özellikleri.....	19
Tablo 3.	Türkiye’de açık piyasa işlemlerinin tahvil satışlarının analizi (1987-1997)	42
Tablo 4.	Enflasyon ,Tüketici fiyatları (yıllık %) - Türkiye (1980-2001).....	62
Tablo 5.	Türkiye GSYİH büyüme oranı (yıllık %) (1980-2001).....	65
Tablo 6.	Türkiye'de İşsizlik Oranları (% Toplam İşgücü, Ulusal Tahmin) (1982- 2001)	66
Tablo 7.	USD ve Euro -TL ,Alış-Satış (2002-2023).....	101
Tablo 8.	2000-2023 Yılları Arasında Türkiye’nin Resmi Rezerv Varlıkları (Milyon ABD Doları)	105
Tablo 9.	Türkiye’de TÜFE Oranlarının Değişimi (yıllık %) (2005-2023)	107

GRAFİKLER LİSTESİ

	Sayfa
Grafik 1. Enflasyon ,Tüketici fiyatları (yıllık %) - Türkiye (1980-2001).....	64
Grafik 2. Türkiye GSYİH Büyüme Oranu ve İşsizlik Oranı Arasındaki İlişki (1980-2001).....	68
Grafik 3. USD ve EUR Kurlarının 2002-2023 Yılları Arası Değişimi.....	102
Grafik 4. Türkiye’de TÜFE Oranları Yıllar Arası Değişimi	109
Grafik 5. Türkiye’de 2001-2008 Yılları Arasında hedeflenen ve gerçekleşen Enflasyon Oranları.....	110
Grafik 6. 2002-2023 Yılları Arası Türkiye GSYH Büyüme Oranları.....	112
Grafik 7. 2002-2023 Yılları Arasında Türkiye Büyüme ve İşsizlik Oranları	114

KISALTMALAR

TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜFE: Tüketici Fiyat Endeksi
ÜFE: Üretici Fiyat Endeksi
GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
KBGSYH: Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
V tipi çıkış: V şeklinde ekonomik toparlanma
U tipi çıkış: U şeklinde ekonomik toparlanma
BIST: Borsa İstanbul
BIST100: Borsa İstanbul 100 Endeksi
OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organisation for Economic Co-operation and Development)
PPP: Satın Alma Gücü Paritesi (Purchasing Power Parity)
BİM: Bütçe İdare Modeli
TL: Türk Lirası
USD: Amerikan Doları (United States Dollar)
EURO: Euro (Avrupa Para Birimi)
ECB: European Central Bank (Avrupa Merkez Bankası)
EVDS: Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
FED: Federal Reserve System (Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası)
BCBS: Basel Committee on Banking Supervision (Basel Bankacılık Denetim Komitesi)
BIST: Borsa İstanbul
BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
PPK: Para Politikası Kurulu
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
YTL: Yeni Türk Lirası
GDP: Gross Domestic Product (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla)
ECB: European Central Bank (Avrupa Merkez Bankası)
S&P: Standard & Poor's

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Bu araştırma, 2001 ekonomik krizi sonrası Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tarafından uygulanan para politikalarını incelemektedir. Bu bağlamda, Merkez Bankası'nın para arzını kontrol etme ve faiz oranlarını belirleme gibi temel işlevlerinin, Türkiye ekonomisinin 2001 krizi sonrası ekonomik performansına nasıl yansıdığı incelenecektir. Araştırmanın temel sorusu, bu politikaların ekonomik göstergeler üzerindeki etkilerinin ne ölçüde başarılı olduğunu anlamaktır.

B. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın temel amacı, 2001 krizi sonrasında Türkiye'de uygulanan Merkez Bankası para politikalarının, gelecekte ortaya çıkabilecek ekonomik krizlere karşı stratejik bir rehber niteliğinde olup olmadığını ve bu politikaların kriz sonrası dönemde Türkiye ekonomisi üzerindeki uzun vadeli etkilerini incelemektir. Araştırma, bu politikaların Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kriz dönemlerinde üstlendiği rolü ortaya koyarak, benzer ekonomik zorluklarla karşılaşabilecek diğer ülkeler için de yol gösterici öneriler geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, araştırmanın önemi, elde edilen bulguların, ileride yaşanabilecek olası krizlerin yönetiminde uygulanabilecek stratejik öneriler sunma kapasitesine sahip olmasıdır.

C. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, nitel bir çalışma olarak tasarlanmış olup, 2001 Kriz dönemi ve sonrası Türkiye ekonomisine ilişkin Merkez Bankası para politikalarının etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, ilgili döneme ait makroekonomik veriler derlenmiş ve bu veriler, mevcut literatür ile birlikte nitel bir araştırma ile analiz edilmiştir. Temel makroekonomik değişkenlere ve literatür analizi üzerinden yapılan yorumlar, araştırmanın bulgularını şekillendirmiştir.

D. Sınırlılıklar

Bu araştırmanın en önemli sınırlılığı, kullanılan verilerin kapsamı ile ilgilidir. Verilerin elde edilebildiği en güncel ve güvenilir dönem, genellikle kriz dönemi ve sonrasını kapsamaktadır. Bu durum, araştırmanın bulgularını ve yapılan çıkarımları belirli bir zaman dilimiyle sınırlı hale getirmektedir. Araştırmada kullanılan makroekonomik verilerden elde edilen bulgular, bu verilerin doğruluğuna ve güvenilirliğine dayanmaktadır.

E.Tanımlar

Ekonomik Kriz: ‘Ekonomik kriz, ekonominin temel dengelerinde ortaya çıkan sürdürülemez yapısal bozukluklarla kendiliğinden meydana gelen, üretim, istihdam, yatırım ve gelir seviyelerinde ciddi düşüslere yol açan, fiyat istikrarını ve toplumsal refahı olumsuz etkileyen süreçlerdir’(Çiğdem, 2012, s. 8) .

Merkez Bankası: ‘Merkez bankası, ülkelerin para politikasını yürüten, para basımından sorumlu ve egemenliğin simgesi olan en üst düzey kamu kurumudur. Para arzını kontrol etmek, fiyat istikrarını sağlamak, faiz oranlarını belirlemek, döviz rezervlerini yönetmek ve bankacılık sistemine likidite sağlamak gibi görevleri yerine getirerek finansal sistemin istikrarını korumaya çalışır’ (Ertan, 2019, s. 2).

Para Politikası: ‘Para politikası, merkez bankaları tarafından ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla uygulanan strateji ve araçlar bütünüdür. Bu politika, faiz oranları, para arzı ve döviz kurlarını düzenleyerek enflasyonu kontrol etmeyi, işsizliği azaltmayı ve ekonomik büyümeyi desteklemeyi hedefler. Aynı zamanda, tüketim ve yatırım harcamalarını etkileyerek faiz oranlarını değiştirmek suretiyle ekonomik dalgalanmalara karşı esneklik sağlamayı amaçlar’(Gürca, 2023, s. 12) .

Döviz Kuru: ‘Yabancı bir para biriminin ulusal para cinsinden değeri, döviz kuru veya parite olarak tanımlanmaktadır. Döviz kuru, bir ülkenin para biriminin başka bir ülkenin para birimi karşısındaki değerini ifade eder ve bu oran, uluslararası ticaret, yatırım ve turizm gibi ekonomik faaliyetler üzerinde doğrudan etkili olup, aynı zamanda ülkenin ekonomik rekabet gücünü belirleyici bir unsurdur’(Güney, 2015, s. 5).

Faiz: ‘Faiz, tasarruf edilen fonların belirli bir süre kullanımı karşılığında ödenen bedeldir ve genellikle yüzde oranı olarak ifade edilir. Faiz oranları, merkez

bankalarının para politikası aracı olup, ekonomik büyüme, enflasyon ve yatırım kararları üzerinde doğrudan etkiye sahiptir’(Ayata, 2019, s. 30) .

Enflasyon: ‘Enflasyon, genel fiyat seviyesindeki sürekli artış sonucunda toplam talebin toplam arzı aşmasıyla mal ve hizmetlerin satın alma gücünün azalmasına ve para biriminin değerinin düşmesine neden olan bir süreçtir’(Aksu, 2023, s. 10) .

F. Konu ile İlgili Ulusal Çalışmalar

Örnek ve Taş'ın(2001) “Türkiye'nin Makroekonomik Yapısına Yönelik Genel Bir Değerlendirme ve Nedenleri: Sistemik Kriz Kanallarının Tanımlanması ve Sistemik Krizlerden Korunma Yolları” başlıklı çalışması, Türkiye ekonomisinin makroekonomik durumu ve finansal krizlerin temel nedenlerini incelemektedir. Çalışmanın amacı, Türkiye'deki mali krizlerin oluşumunda etkili olan faktörler ve bu krizlerin ortaya çıkmasına yol açan nedenlerin belirlenmesi ve bu tür krizlerden korunma olanağı sunmaktadır. Türkiye'nin makroekonomik kırılganlığı nedeniyle ekonomik krizlere karşı dirençsizliği tespit edilmiştir. Çalışmada, mali istikrarın korunması için etkili bir denetim sistemi, şeffaf makroekonomik politikalar ve güçlü kriz yönetiminin hayata geçirilmesi vurgulanmıştır.

Taşar'ın (2002) “Temel Göstergeler ve Kavramlar Açısından Türkiye Ekonomisi-2001” başlıklı çalışması, Türkiye ekonomisinin 2001 yılı öncesi temel makroekonomik göstergelerin değerlendirilmesini sağlamaktadır. Çalışmada, Gayri Safi Milli Hasıla, enflasyon oranları gibi unsurlar detaylı bir şekilde incelenmiştir, özellikle Türkiye'nin dış şoklara karşı kırılganlık durumuna dikkat çekilmektedir. 2001 Krizi'nin arka planında yer alan yapısal ekonomik dengesizlikler ve enflasyonist baskılar ele alındığında, gelir durumundaki adaletsizliğin toplumsal huzuru bozarak ekonomik istikrarı sarstığının şiddeti vurgulanmıştır. Ayrıca, IMF rehberliğinde uygulanan istikrar programlarının yapısal reformlar açısından yetersiz kaldığı, özellikle bankacılık sektöründe yaşanan olayların oluşumuna zemin hazırladığı belirtilmiştir. Çalışma, 2001 Krizi sonrası Türkiye'nin dalgalı kur sistemi geçişini ve IMF ile yapılan işbirliklerinin ekonomiye etkilerini kapsamaktadır .

Aklan'ın(2003) "Finansal Krizlerin Anatomisi" başlıklı çalışması, gelişen bölgesel finansal krizlerin nedenlerini ve bu krizlerde spekülatif sermaye akımlarının rolünü analiz etmektedir. Çalışma, finansal liberalizasyon sürecinin gelişmekte olan

Ülkelerin sabit döviz kuru politikalarının krizlere yol açan değişkenlerden biri olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle kısa vadeli sermaye akımlarının yüksek faiz politikaları ile birleşerek makroekonomik istikrarsızlığa zemin oluşturduğu belirtilmiştir. Türkiye'de 2001 yılında yaşanan ekonomik değişim, bu birlikteliğin elde edildiği, sabit döviz kuru rejiminin spekülatif ataklara karşı harcandığı ve sermaye akışlarındaki ani durmalar ile krizlerin tetiklendiği ortaya konmuştur.

Emsen'in (2003) "Türkiye'de 1994-2001 Döneminde Uygulanan İstikrar Politikaları" başlıklı alışması, Türkiye ekonomisinin 1990'lı yıllarda yaşadığı ekonomik sorunları ve uygulanan istikrar politikalarını analiz etmektedir. Çalışma, 1990-2000 yılları arasında IMF destekli istikrar paketlerinin sonuçlarına ve özellikle 1994 ve 2001 krizleri üzerine odaklanmaktadır. Çalışmada, 1990'lı yıllarda artan enflasyon ve siyasi istikrarsızlıkların, Türkiye'nin dış şoklarına karşı kırılganlığının artmasına neden olduğu vurgulanmıştır. Çalışmaya göre Uygulanan ortodoks ve heterodoks istikrar politikaları, mali disiplin sağlama ve enflasyonu kontrol etme çabalarına rağmen, sürdürülebilir bir ekonomik istikrar sağlamakta yetersiz kalmıştır. Özellikle 1994 ve 2001 krizlerinin, para ve maliye politikalarının başarısızlıklarının gözler önünde serdiği ve bu krizlerin ardından IMF ile yapılan stand-by anlaşmalarının etkileri detaylandırılmıştır. Çalışmada, 2001 Krizi ile bağlantılı olarak döviz kurundaki aşırı dalgalanmalar ve bankacılık sektöründeki sorunlar ekonomide ciddi hasara yol açmış, bu da makroekonomik göstergelerde önemli bozulmaya neden olmuştur.

Yeldan'ın(2004) "Türkiye Ekonomisinde Dış Borç Sorunu ve Kalkınma Stratejileri Açısından Analizi" başlıklı alışması, Türkiye'nin 1990'lı yıllardan itibaren yaşadığı ekonomik krizler ile bu krizlerin dış borç dinamiklerine ilişkin zetleri yer almaktadır. Çalışma, özellikle 2000'lerin başında Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı siyasi ve ekonomik dalgalanmaların en önemli belirsizliklerinden birinin, dış borçların ulusal ekonomi üzerindeki artan yükün olduğunu vurgulamaktadır. Dış borçlanmanın temel nedenleri, gelişim ve kalkınma çözümleri olan ilişkiler ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, IMF destekli ekonomik programların Türkiye'nin mali yapısı ve borç stokunun nasıl etkilendiği değerlendirilmiştir. Yeldan, dış borç stokunun büyümesinde kamu kesimi borçlarının GSMH'ye oranla artışını ve maliye politikalarının bu yükü hafifletmede yetersiz kaldığını belirtmiştir. Çalışma, Türkiye'nin yüksek faiz politikaları ve spekülatif sermaye akımları

nedeniyle dış borçların sürdürülemez bir yayılmaya ulaşmasını ve bunun uzun süreli ekonomik istikrarı ciddi şekilde tehdit edebildiğini vurgulamaktadır

Arslan Coşkun ve Eken'in (2005) "2001 ve 2008 Krizlerinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkilerinin Karşılaştırılması" başlıklı çalışması, Türkiye'de bankacılık sektörünün iki büyük ekonomik kriz karşısındaki durumunu karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. Bu çalışmada, 2001 Krizi'nin bankacılık sektöründe yarattığı büyük tahribatın ardından uygulanan yapısal reformların, 2008 Küresel Krizi sırasında bankacılık sektörünü nasıl koruduğu vurgulanmaktadır. 2001 Krizi, bankacılık sektörünü neredeyse çökme noktasına getirirken, alınan önlemler ve yeniden yapılandırma süreci, sektörü uluslararası standartlara uygun hale getirmiştir. 2008 Krizi'nde ise bankacılık sektörü, bu reformlar sayesinde güçlü bir sermaye yapısı ile krizi atlattı ve hatta büyümeye devam etmiştir. Çalışma, 2001 sonrası yapılan düzenlemelerin, bankacılık sektörüne olan güveni artırdığını ve bu güvenin ekonomik istikrar için kritik bir zemin oluşturduğunu göstermektedir. Bu çalışma, benim 2001 ekonomik krizi sonrası uygulanan para politikalarının etkilerini değerlendirdiğim tez çalışmamda, bankacılık sektöründeki yapısal dönüşümün ve bu dönüşümün ekonomik istikrar üzerindeki etkisinin ne denli önemli olduğunu desteklemektedir.

Sarıbaş'ın(2006) "Politika Sorunları ve 2001" başlıklı çalışması, Türkiye'nin 2001 yılında döviz kredilerine alternatif politika çalışmaları ile kriz ve kriz sonrasında uygulanabilecek en uygun politika uygulamalarını sunmaktadır. Çalışmada, Asya krizinin ardından IMF tarafından uygulanan daraltıcı maliye ve para politikalarının eleştirileri üzerinden bir değerlendirme yapılmış ve bu politikaların Türkiye'ye olan özellikleri tartışılmıştır. Sonuç olarak, Türkiye'nin kendi ekonomik koşulları göz önünde bulundurulduğunda, ne IMF'nin önerdiği daraltıcı politikaların ne de eleştirmenlerin genişletici politikalarının tek başına yeterli olduğu mevcuttur. Bunun yerine, genişletici maliye politikaları ile genişletici para politikalarının bir arada ayakta tuttuğunun, Türkiye'nin 2001 krizinden sonra piyasa güvenini yeniden kazanması ve ekonomik istikrarı sağlama bakış açısı ve uygun politika rejimi savunulmuştur .

Çakmak'ın(2007) "Kriz Modelleri Çerçevesinde Türkiye 2001 Finansalının Değerlendirilmesi" başlıklı çalışması, Kasım 2000-Şubat 2001'de üç nesil kriz modelinin çerçevesini dikkate almakta ve bu kriz modellerine ne kadar uyduğunu

göstermektedir. Çalışmada, 2001 yılındaki krizin 1. nesil kriz modeline uymadığı, ancak 2. nesil modellerin temel ekonomik göstergelerdeki dengesizliklerin krizlerinin tetiklendiği birleşen ile bağlantılı olduğu belirtilmektedir. 2000 yılında Türkiye ekonomisinde bazı makroekonomik iyileşmeler sağlanmış olsa da cari açık, reel kur artışı ve borç servis oranı gibi göstergelerdeki olumsuzluklar devam etmiştir. Ayrıca, bankacılık sektöründeki vade uyumsuzluğu, döviz açık pozisyonları ve kur riski gibi zaafların 3. nesil kriz modelleriyle örtüştüğü, bu zaafların finansal kırılganlığının destekleyici durumları daha da derinleştirdiği ortaya çıkmıştır.

Berikol'un(2008) "Ekonominin Finansal Krizler Üzerine Etkileri: Türkiye Kasım 2000-Şubat 2001 Krizleri" başlıklı çalışması, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin (BİT) finansal krizler durumunda arşivini analiz etmektedir. Çalışmada, yeni ekonominin temel dinamikleri ve teknolojik ilerlemelerin ekonomi üzerindeki etkileri detaylıca incelenmiş, özellikle şeffaflık ve kurallara dayalı ekonomi politikalarının önemine dikkat çekilmiştir. Türkiye'de Kasım 2000 ve Şubat 2001'de yaşanan krizler, bilgi ve iletişim teknolojilerinin ekonomik politika performansında etkili bir rol oynadığını ve ekonomik stratejilerin gelişimini ortaya koymaktadır. Çalışmada, yeni ekonominin gerekliliklerine uygun adımlar atılmadığı takdirde, ekonomik krizlerin derinleşme potansiyelinin arttığı vurgulanmıştır.

Apak ve Yılmaz'ın(2009) "Türkiye'de Kriz Döneminde Açıklanan Ekonomik Önlem Paketleri" başlıklı çalışması, 2008 küresel finans krizinin Türkiye'de mevcut olması ve bu süreçte uygulama konulan önlem paketlerini değerlendirmektedir. Çalışma, Amerika'daki ipotek koşullarının başlangıç koşullarıyla tetiklendiğini ve bu durumun küresel düzeyde yayılım gösterdiği Türkiye'yi de olumsuz etkilediğini vurgulamaktadır. Türkiye'de, 2008 yılının ikinci yarısından itibaren 7 farklı ekonomik önlem programı hazırlanmış ve uygulanmaya başlanmıştır. Bu paketin temel amacı, ekonomik büyümeyi desteklemek, likiditeyi çözmek, iç talebi canlandırmak ve işsizlikle mücadele etmektir. Çalışmada, bu önlem paketlerinin Türkiye ekonomisinin kriz sürecinde yaşanan olumsuz etkileri hafifletme potansiyeli ve dünya genelinde alınan diğer önlemlerle uyumluluğu detaylandırılmıştır.

Toprak'ın (2010) "Türkiye'de Kriz Dönemlerinde Borçların Seyri: 1994 ve 2001 Krizi" başlıklı çalışması, Türkiye'nin 1990'lı yıllardan itibaren karşı karşıya

kaldığı ekonomik krizlerde kamu borçlarının oynadığı rolü derinlemesine incelemektedir ve borç-kriz ilişkisini detaylı bir şekilde ele almaktadır. Çalışmada, özellikle 1994 ve 2001 krizleri sırasında artan kamu borç yükünün, ekonomik istikrarsızlıkların ana nedenlerinden biri olduğu vurgulanmaktadır. 2001 Krizi'nin, borçların sürdürülemez seviyelere ulaşmasıyla tetiklendiği ve yüksek borçlanma maliyetleri ile finans sektöründeki yapısal zayıflıkların bu krizi derinleştirdiği belirtilmektedir. Kriz sonrası dönemde, uygulanan sıkı maliye politikaları ve bütçe disiplini, borçların sürdürülebilirliğini sağlamayı hedeflemiş, reel faiz oranlarının düşürülmesi ve borç stokunun iyileştirilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır.

Korkmaz ve Yılgör'ün (2010) "2001 Krizinden Sonra Türkiye'de Büyüme ve İstihdam Arasındaki İlişki" başlıklı çalışması, Türkiye ekonomisinde 2001 krizinden sonra yaşanan büyüme ve istihdam ilişkisinin Granger nedensellik testiyle incelendiği önemli bir araştırmadır. Çalışma, 1997-2009 yılları arasındaki çeyrek yıllık verilerle büyüme ve istihdam arasındaki etkileşimi değerlendirmekte ve sonuç olarak Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) artışının istihdamı artırıcı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma, Türkiye'nin krizlerle şekillenen ekonomik yapısının büyüme ve istihdam dinamiklerini nasıl etkilediğini analiz ederek, kriz sonrası ekonomik politikaların istihdam üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemektedir. çalışmada, Türkiye'de 2001 Krizi sonrasında ekonomik büyüme ile istihdam arasındaki ilişkinin, GSYİH'daki artışın istihdam oranını artırdığı şeklinde bir sonuçla ortaya konduğu belirtilmiştir. Çalışmanın bulguları, kriz sonrası dönemde ekonomik büyümenin istihdam üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu göstermiştir.

Kurt'un (2011) "2001 Ekonomik Krizi Sonrası Türk Dış Ticaretinin İncelenmesi" yüksek lisans tezi, Türkiye'nin 2001 ekonomik krizi sonrasında dış ticaret dinamiklerini ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Çalışmada, Türkiye'nin 1980'li yıllardan itibaren dış ticarete önemli bir atılım planına girdiği ve bu sürecin 2001 yılında kriz ile ivme kazandığı belirtilmektedir. Kurt, klasik dış ticaret teorilerinin yerini yeni dış ticaret teorilerine bıraktığını ve Türkiye'nin bu süreçte uluslararası düzeyde düzenlenmiş kurallara uyum sağlama konusunda başarılı adımlar attığını vurgulamaktadır. Ayrıca, 2001 krizi sonrasında Türkiye'nin dış ticaret politikalarında uzun vadeli stratejilere yöneldiği ve bu yöntemlerin 2008 küresel mali kriz sonrasında toparlanma odaklı olumlu katkı sağladığı ifade edilmektedir.

Özkan'ın (2011) “Türkiye’de 2001 Ekonomik Krizi Sonrasında Yapılan Finansal Reformların Bankacılık Kesimi Üzerindeki Etkileri” başlıklı yüksek lisans tezi, 2001 ekonomik krizi sonrasında Türkiye’de gerçekleştirilen finansal reformların bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Bu çalışmada, krizin ardından uygulanan yapısal reformların Türk Bankacılık Sistemi’ni nasıl güçlendirdiği ve özellikle 2008 Küresel Krizi’ne karşı daha dirençli hale getirdiği vurgulanmaktadır. Özellikle, düzenleme ve denetim mekanizmalarının iyileştirilmesi, bankaların mali yapılarını güçlendiren adımlar ve Basel Kriterlerine uygun sermaye yeterliliği hedeflerinin belirlenmesi, bankacılık sektörünün krizlere karşı duyarlılığını azaltmıştır. Bu tez, 2001 krizi sonrası dönemde uygulanan para politikalarının etkinliğini değerlendirdiğim çalışmamda, bankacılık sektöründe sağlanan bu dönüşümün makroekonomik istikrarın sağlanmasında ve Merkez Bankası politikalarının başarısında ne kadar önemli bir rol oynadığını desteklemektedir.

BÖLÜM I

EKONOMİK VE FİNANSAL KRİZLERİN ANALİZİ: TEORİK YAKLAŞIMLAR VE TEMEL GÖSTERGELER

İktisadi ve finansal krizler, tarihsel süreç boyunca ekonomilerin karşı karşıya kaldığı zor durumlardır. Bu krizler, sadece ekonomik göstergelerde dalgalanmalara neden olmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumun genel refah düzeyini de derinden etkileyebilmektedir. Ekonomik krizler, üretim, istihdam ve gelir seviyelerinde ciddi düşüslere yol açarken; finansal krizler, finansal sistemin istikrarını tehdit eden unsurlar olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle, krizlerin doğasını, nedenlerini ve sonuçlarını anlamak, hem akademik hem de politika yapıcılar için büyük önem taşımaktadır.

Bu bölümde, ekonomik ve finansal krizlerin teorik çerçevesi üzerinde durulacaktır. İlk olarak, krizlerin tanımı, türleri ve bu krizleri açıklamak için geliştirilen temel teorik yaklaşımlar incelenecektir. Monetarist, beklentiler ve uluslararası finansal kırılganlık gibi farklı yaklaşımlar, krizlerin nasıl ortaya çıktığını ve nasıl yönetilebileceğini anlamak için kritik öneme sahiptir. Ayrıca, birincil ve ikincil nesil para krizi modelleri, krizlerin gelişimini farklı perspektiflerden ele alarak, ekonomik ve finansal dinamiklerin karmaşıklığını gözler önüne sermektedir. Bölümün ilerleyen kısımlarında, ekonomik krizlerin temel göstergeleri detaylı bir şekilde ele alınacak ve faiz oranlarındaki değişkenlik, dış borçlar, bankacılık sektörü ile finansal krizler arasındaki ilişki gibi faktörler irdelenecektir. Bu analizler, krizlerin ortaya çıkışında ve yayılmasında rol oynayan temel dinamikleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1.1. Ekonomik Kriz Kavramı

‘Kriz kelimesinin kökeni Yunanca'daki "krisis" sözcüğünden gelmektedir ve sosyal bilimler bağlamında ele alındığında, genellikle "bunalım" ve "buhran" terimleriyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır’(Güzel,2009,s.56).

‘Kriz, ekonomi bağlamında normal dışı bir durumun ortaya çıkmasını ifade eder ve piyasa mekanizmasının işlememesi ya da aşırı hassas hale gelerek büyük çaplı dalgalanmalara yol açması şeklinde tanımlanabilir’ (Ünlü Keskin,2004 s.7).

Ekonomik kriz, ekonomi literatüründe farklı terimlerle ifade edilebilir; buhran, çöküş, bunalım, zor dönem veya durgunluk gibi. Bu tür krizler, genellikle beklenmedik ve ani bir şekilde ortaya çıkarak, bir ülkenin makro ve mikro ekonomik dengelerini ciddi şekilde sarsar ve sosyo-ekonomik yapısını olumsuz yönde etkiler. Ekonomik kriz, varlıkların hızla değer kaybetmesine neden olan ani bir şok dalgası olarak kendini gösterir. Ancak, ekonomideki her dalgalanma veya problem kriz olarak nitelendirilemez. Bir durumu ekonomik kriz olarak tanımlayabilmek için bazı temel unsurların varlığı gereklidir ve bu unsurların başında beklenmedik ve ani bir gelişme gelir.

Ekonomik krizler genellikle geniş kapsamlı etkiler yaratır ve bu etkiler toplumun geniş kesimlerinde hissedilir. İşsizlik oranlarının artması, şirketlerin iflas etmesi, tüketici harcamalarının azalması, mal ve hizmet fiyatlarında düşüşler, gelir eşitsizliğinin artması ve ihracatın azalması gibi göstergeler, ekonomik krizlerin toplum üzerindeki olumsuz etkilerini gözler önüne serer. Bu tür krizler ekonomik faaliyetlerin duraksamasına neden olurken, toplumun her kesiminde derin izler bırakır. Ekonomik krizler aynı zamanda, tüketici güveninin azalmasına, yatırımların durmasına ve genel ekonomik istikrarın bozulmasına yol açarak geniş çapta ekonomik ve sosyal sıkıntılara neden olur.

Ekonomik krizlerin yönetimi ve önlenmesi, politika yapıcılar ve stratejistlerin dikkatli ve özenli çalışmalarını gerektirir. Krizlerin etkilerini hafifletmek için doğru zamanlama ile müdahale edilmesi, ekonomik reformların yapılması ve finansal istikrarın sağlanması önemlidir. Kriz yönetiminde, ekonomik göstergelerin sürekli izlenmesi ve gerektiğinde hızlı ve etkili kararların alınması kritik bir rol oynar. Ekonomik krizler, genellikle diğer ekonomik sektörleri de

etkileyerek ekonomik büyümeyi ve refahı olumsuz yönde etkiler. Krizlerin etkileri ülkeden ülkeye değişebilir ve çözüm süreci uzun ve karmaşık olabilir.

Hükümetler genellikle mali teşvik programları, faiz oranlarını düşürme, para birimi değerlendirmeleri, vergi indirimleri gibi politikalar kullanarak ekonomik krizleri hafifletmeye veya çözmeye çalışır.

‘Ekonomik krizler, genellikle reel sektör krizleri ve finansal krizler olmak üzere iki temel kategori altında ele alınabilir’(Dalğar, Kalkan & Kalkan, 2012,s.77) ‘Reel sektör krizleri, enflasyon, durgunluk ve işsizlik gibi ekonomik olumsuzlukları içerirken; finansal krizler, dış borç krizleri,Bankacılık krizleri, ödemeler dengesi sorunları ve döviz kuru istikrarsızlıkları gibi finansal zorlukları içerir.Reel sektör krizleri, genellikle üretim ve istihdamda yaşanan aksaklıklarla ortaya çıkar’ (Dalğar, Kalkan & Kalkan, 2012, s.78).

Enflasyonun yüksek seyrettiği zamanlarda, tüketicilerin satın alma gücü zayıflar ve bu durum iç talebin daralmasına yol açar. Ekonomik durgunluk dönemlerinde ise, ekonomik faaliyetlerin yavaşlaması ve işsizlik oranlarının yükselmesi sıkça gözlemlenir. İşsizliğin artışı, hane halkının gelirinde azalmaya ve buna bağlı olarak tüketim harcamalarında gerilemeye neden olur. Bu süreç, ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyerek toplumun genel refah seviyesinin düşmesine sebep olur.

Finansal krizler ise, genellikle bankacılık sisteminde veya sermaye piyasalarında yaşanan sorunlarla ortaya çıkar. Dış borç krizleri, bir ülkenin dış borçlarını ödeyememe durumuna gelmesiyle meydana gelir ve bu durum uluslararası alanda güven kaybına neden olur. Bankacılık krizleri, bankaların likidite sorunları yaşaması veya iflas etmesi sonucunda ortaya çıkar ve bu durum finansal sistemin genelinde bir çöküşe yol açabilir. Ödemeler dengesi krizleri ise, bir ülkenin ithalat ve ihracat dengesinde yaşanan sorunlarla ilgilidir. Döviz kuru dengesi krizleri, ülke para biriminin ani ve hızlı değer kaybı yaşaması durumundagörülür ve bu gelişme, ekonomi üzerinde olumsuz etkiler yaratır.

Ekonomik krizlerin çözüm süreci genellikle uzun ve zorlu olabilir. Krizlerin etkilerini hafifletmek için hükümetler, mali ve parasal politikaları dikkatle kullanmalıdır. Mali teşvik programları, ekonomiyi canlandırmak amacıyla uygulanabilirken; faiz oranlarının düşürülmesi, kredi maliyetlerini azaltarak

yatırımların artmasını sağlayabilir. Para birimi değerlendirmeleri, ülkenin rekabet gücünü artırabilir ve ihracatı teşvik edebilir. Vergi indirimleri ise, tüketici harcamalarını artırarak ekonomik büyümeyi destekleyebilir.

Sonuç olarak, ekonomik krizler, bir ülkenin ekonomik ve sosyal yapısını derinden sarsan ve geniş çapta olumsuz etkiler yaratan olaylardır. Bu krizlerin yönetimi ve önlenmesi için etkili politikalar ve stratejiler geliştirilmesi büyük önem taşır. Ekonomik göstergelerin sürekli izlenmesi ve gerektiğinde hızlı ve etkili kararların alınması, krizlerin etkilerini hafifletmek ve ekonomik istikrarı sağlamak açısından kritik öneme sahiptir.

1.2 Finansal Kriz Kavramı

Finansal kriz, finansal sistemin çökmesi veya büyük finansal kuruluşların iflas etmesiyle karakterize edilen bir kriz türüdür. ‘Bu tür krizler, bankaların kredi yönetiminde başarısız olması, spekülasyon işlemleri ve sermaye hareketlerindeki aşırı dalgalanmalar, varlık fiyatlarının hızla düşmesi ve kredi likiditesinin daralması gibi faktörlerle ortaya çıkar. Ayrıca, ekonomik politikaların hatalı uygulanması, jeopolitik gerilimler, doğal afetler ve küresel ekonomik dalgalanmalar sonucu uluslararası sermayenin ülkeden çekilmesi gibi etkenler de finansal krizlere yol açabilir. 2008 mali krizi, en belirgin finansal kriz örneklerinden biridir. Para krizleri, bankacılık krizleri ve döviz kuru krizlerinin birleşimiyle ortaya çıkan ikiz krizler, sistematik krizler olarak sınıflandırılabilir’. (Ural, 2003, s. 12)

Dış borç krizleri, bir ülkenin aşırı borçlanması veya dış borçlarını geri ödeyemez duruma gelmesiyle ortaya çıkar. Bu durum, ülkenin borç ödeme kapasitesinin düşmesine, faiz oranlarının yükselmesine ve kredi derecelendirme kuruluşlarından düşük not almasına neden olur, bu da ülkenin kredi itibarını olumsuz etkiler. Düşük kredi notu, borç alanın borcunu ödeyememe riskini işaret eder. Sonuç olarak, bir devlet veya kamu kuruluşu dış kaynaklardan fon sağlamak istediğinde, borç verenler yüksek faiz oranları talep edebilir veya borç verme teklifini reddedebilir. 22 Kasım 2000 krizi de, bankacılık sektöründeki sorunlardan kaynaklanan ve finansal dengeyi bozan bir kriz örneğidir.

Bu tür krizler, geniş çapta ekonomik ve sosyal etkilere yol açar, işsizlik oranlarının artması, şirket iflasları, tüketici harcamalarının azalması ve genel ekonomik istikrarın bozulması gibi sonuçlar doğurur. Bu nedenle, finansal krizlerin

önlenmesi ve yönetilmesi için etkili politikaların ve stratejilerin geliştirilmesi büyük önem taşır.

‘Bankacılık krizleri, toplam varlıklar içinde performansı düşük ya da geri dönmeyen varlıkların oranının GSYİH'nın %2'sini aşması, kurtarma operasyonlarının maliyetinin GSYİH'nın en az %2'sine ulaşması, bankaların büyük ölçekte kamulaştırılmasına yol açması ve aşırı mevduat çekilişlerinin acil müdahaleleri gerektirmesi olarak tanımlanmıştır’ (Altıntaş, 2004, s.41).

Bankacılık krizleri, genellikle ticari bankaların finansal yükümlülüklerini yerine getirememesi durumunda ortaya çıkar. Bu krizler, bankaların borçlarının vadesinin uzatılamaması veya kaydedilememesi, nakit paranın karşılanamaması gibi sebeplerle likidite sorunları yaşamasına neden olur. Bu durum, bankaların temel durumunun yerine getirilememesi ve dayanaklarının ciddi şekilde kayıplarıyla kaybedilmiştir. Bankacılık krizleri, finansal sistemin genel istikrarını tehdit eder ve ekonomik durgunluğa yol açabilir. Bu tür krizlerin korunması ve birleştirilmesi için etkin düzenlemeler ve denetim birimi büyük önem taşır.

‘Banka krizleri, para krizlerine kıyasla daha uzun süre devam eder ve ekonomik faaliyetler üzerinde daha derin ve güçlü etkiler yaratır’ (IMF, 2002).

IMF'ye (2002) göre, banka krizlerinin etkileri, para krizlerine kıyasla daha uzun süreli ve daha yoğun bir şekilde ekonomik koşullar üzerinde hissedilir. Bu durum, bankaların finansal sisteminin parasal yer alması ve kredi arzının yayılmasıyla reel ekonomiyi doğrudan etkilemesinden ayrılmasından kaynaklanmaktadır. Banka krizleri, likidite sıkıntıları, kredi musluklarının kapanması ve güvensizlik ortamının muamelesi gibi yollara devam ediyor. Bu etkiler, ekonomik büyümeyi yavaşlatır, olumsuz etkiler. Böylelikle banka krizlerinin uzun süreli ve yaygın etkileri, finansal istikrarın korunması ve kriz yönetim yöntemlerinin genişletilmesi daha da artacaktır. Bankacılık krizinde yatırım sahiplerinin ani çekim talebi kriz sebebi değil bankacılık sistemine duyulan güvensizlik ekonomik istikrarsızlık, bankacılık sektörü ile ilgili yasal düzenleme ve denetimin göz ardı edilmesi, risk ortamı gibi etkenlerin sonucudur. “Bankacılık krizi banka iflasları ve banka başarısızlıkları gibi iki başlıkta incelenebilir” (Özer, 1999, s.33).

Özer'e (1999) göre, bankacılık krizleri iki ana başlık altında ele alınıyor: banka iflasları ve bankacılık sisteminde yaşanan başarısızlıklar. Banka iflasları, bir

bankanın mali sorumluluklarını karşılayamaması durumunda faaliyetlerin durdurulması gelir. Bu tür iflaslar, genellikle ani ve geniş kapsamlı ekonomik varlığını sürdürür. Öte yandan, banka başarısızlıkları, bankaların karlılıklarının sürdürülememesi veya sermaye yeterliliği gibi sürdürülebilir gereklilikleri karşılayamama durumu ortaya çıkar. Bu başarısızlıklar, daha yavaş ve kronik dönemlerde neden olabilir, ancak sonuçlar yine de ekonomik istikrar üzerinde ciddi etkiler yaratabilir. Bankacılık krizlerinin bu ikili karmaşı, finansal sistemin genel yönetimi ve güvenini derinden sarsması, bu nedenle bu tür krizlerin korunması ve yönetimi için kapsamlı stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir

‘Banka iflasları, bankaların yeniden yapılandırılmadan faaliyetlerini durdurmasına ve doğrudan halkla yüzleşmesine neden olur. Bu iflaslar, bankaların işleyişini aksatarak finansal sistemin ciddi şekilde bozulmasına sebep olur. Banka başarısızlıkları, makro-finance risklerin yükselmesiyle ortaya çıkar. Likidite, kredi, faiz oranı ve döviz kuru risklerindeki dalgalanmalar, bankaların ödeme gücünü zorlayarak finansal akış problemleri yaratır. Bu durum, bankaların piyasadaki büyüme potansiyellerini yitirmesine ve ekonomik istikrarın derinden sarsılmasına yol açar’ (Kibritçioğlu,2002,s.31).

‘Para krizinin bankacılık kriziyle birleşmesi, ikiz krizlere yol açabilir ve bu durum döviz kuru ile ödemeler dengesi üzerinde riskler oluşturabilir. Böyle bir durumda, bankacılık sektörünün performansı da etkilenecek daha karmaşık bir hale gelebilir. Finance sektör ile reel sektörün para birimi tercihleri, merkez bankasının döviz rezervlerinin tükenmesiyle sonuçlanabilir. Birçok ülkede, döviz krizi yaşandığında ulusal bankacılık krizlerinin de eş zamanlı olarak görüldüğü gözlemlenmiştir’(L.Kaminsky ve M.Remhart 1998,s.1,2) .

1.2.1 Finance Kriz Teorileri

Ekonomik krizlerin kökü yüzyıllar öncesine dayanır ve etkisi uzun vadede devam edebilir . ‘kriz literatürünü incelediğimizde her krizin kendine has özellikleri etkilediği, tetiklediği diğer finance olaylar ve sonuçları vardır . Bu durumda ekonomik kriz iktisatçıların üzerinde çalıştığı kapsamlı bir konu olmuştur . İktisatçılar kendi devreleri ve daha önceden yaşanan krizlerin sebepleri , etkilerini ele alıp özel tanımlar yapmışlardır’(Durmuş, 2010, s. 31). ‘Bu kapsamda, Monetarist Yaklaşım, Beklentiler Yaklaşımı, Uluslararası Finance Kırılganlık Yaklaşımı

Birinci, İkinci ve Üçüncü Nesil Para Krizleri Yaklaşımları gibi teorik çerçeveler geliştirilmiştir' (Oktar ve Dalyancı, 2015, s. 5-6).

1.2.1.1 Monetarist yaklaşım

Monetarist yaklaşım bir diğer adıyla parasalcı yaklaşım ekonomide dönem içinde bulunan para stoku ile piyasada mübadeleye alım-satıma mahal yaratan ürün ve hizmetlerin aylık veya yıllık olarak belirli zaman dilimindeki ortalama ederini inceleyen iktisat kuramıdır. Bu kuram para stokunda azalmayı, ticaret alanında spekülative belirsiz ortamı, gerçeklikten uzak çarpık kağıt ticaretini ve borçlanmayı ele alır. 'Parasalcı Monetarist yaklaşım içerisinde sabit fiyatlarla Mundell-fleming yaklaşımı esnek fiyatlarla parasalcı yaklaşımı ve yapışkan fiyatlarla Dornbusch modeli olmak üzere üç modeli kapsamaktadır' (Bölükbaş,2008,s.8).

Monetarist yaklaşım, parasal ekonomik faaliyetlerin dönemler içindeki etkilerini analiz eden bir iktisat kuramıdır. Bu yaklaşım, ekonomide mevcut olan para stokunun ticaret ve hizmet sektörlerindeki alım-satım faaliyetlerine nasıl etki ettiğini araştırır. Monetarist teori, para stokunun azalmasının ekonomik belirsizliklere ve spekülative ticaret ortamlarına yol açtığını vurgular. Aynı zamanda, bu teori, finansal piyasaların gerçeklikten uzaklaşan kâğıt ticareti ve borçlanma süreçlerine odaklanır.

Monetarist yaklaşım içinde, çeşitli modeller ekonomik dinamikleri açıklamak için kullanılır. Sabit fiyatlarla Mundell-Fleming modeli, esnek fiyatlarla parasalcı yaklaşım ve yapışkan fiyatlarla Dornbusch modeli, bu kuramın temel modelleridir. Sabit fiyatlarla Mundell-Fleming modeli, döviz kurları ve sermaye hareketleri arasındaki ilişkileri incelerken; esnek fiyatlarla parasalcı yaklaşım, fiyatların serbestçe hareket ettiği bir ekonomik ortamda para arzının etkilerini değerlendirir. Yapışkan fiyatlarla Dornbusch modeli ise, fiyatların ve ücretlerin yavaşça ayarlandığı durumları ele alarak döviz kurlarının kısa vadeli dalgalanmalarını analiz eder.

Bu kurama göre, para politikalarının etkinliği, para arzının kontrolü ve ekonomik istikrarın sağlanması açısından büyük önem taşır. Monetarist yaklaşım, enflasyonun para arzındaki değişikliklerle doğrudan ilişkili olduğunu savunur ve bu nedenle, merkez bankalarının para politikalarını dikkatli bir şekilde yönetmeleri gerektiğini öne sürer. Ayrıca, bu yaklaşım, uzun vadede ekonomideki para miktarının ekonomik büyüme ve fiyat istikrarı üzerinde belirleyici bir rol oynadığını belirtir.

Monetarist teörünün önemli bir bileşeni olan parasal büyüklüklerin izlenmesi, ekonomik dalgalanmaların ve krizlerin önlenmesinde kritik bir rol oynar. Bu bağlamda, para arzının aşırı artışı veya azalması, ekonomik dengeleri bozabilir ve piyasalarda istikrarsızlık yaratabilir. Bu nedenle, monetarist yaklaşım, para politikasının titizlikle uygulanmasını ve ekonomik göstergelerin sürekli izlenmesini önerir.

1.2.1.2 Beklentiler yaklaşımı

Beklentiler kuramı neoklasik ekonominin temelini oluşturan bir kuramdır. Neoklasik ekonomi fayda hipotezi ile beklentiler kuramını açıklamaya çalışmıştır. Beklentiler yaklaşımı bireyin risk altında nasıl karar aldığı, geleceğe yönelik umduklarında farklılık, borçlanma, tehlike, kayıptan kaçınma, çapa etkisi, azalan duyarlılık ilkesi gibi konuları kapsar.

‘Daha genel anlamda, bireyin bir beklenti ile ilgili oluşan çekicilikten dolayı motivasyona sahip olduğu ve bu motivasyonun bireyin seçimleri, davranışları, kararları gibi bir dizi davranışsal faaliyetini belirlediğini iddia etmektedir. Ancak teörünün özünde, bilişsel bir süreç (cognitive process) yer almaktadır ve bu süreçte göre bireyin farklı motivasyon elemanları arasında nasıl seçim yaptığı çalışılmıştır’ (Oliver, 1974).

Beklentiler kuramı, bireylerin geleceğe dair beklentilerinin, ekonomik kararlarını ve davranışlarını nasıl şekillendirdiğini inceleyen bir yaklaşımdır. Bu kuram, bireylerin belirsizlik altında nasıl karar aldıklarını, risk ve ödül dengelerini nasıl değerlendirdiklerini ve bu süreçte hangi psikolojik faktörlerin etkili olduğunu analiz eder. Beklentiler kuramı, bireylerin ekonomik faaliyetlerindeki motivasyonlarını, gelecekteki olası sonuçlara dair beklentileriyle açıklar ve bu beklentilerin karar verme süreçlerinde kritik bir rol oynadığını vurgular. Böylece, bireylerin ekonomik davranışlarını anlamak ve öngörmek için önemli bir çerçeve sunar.

1.2.1.3 Uluslararası finansal kırılganlık yaklaşımı

Uluslararası finansal kırılganlık, özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemli bir risk faktörüdür. Yabancı para birimleri üzerinden borçlanma, kur dalgalanmalarına karşı hassasiyeti artırır ve bu durum, ekonomik istikrarı tehdit eder. Yüksek döviz borcu, yerel para biriminin değer kaybetmesi durumunda borç yükünün artmasına ve ödeme zorluklarına yol açabilir. Ayrıca, yabancı para

cinsinden borçların artması, ülkenin ekonomik bağımsızlığını zedeleyerek, dış finansman koşullarına daha bağımlı hale getirebilir. Bu kırılganlık, ekonomik şoklara karşı direnci azaltır ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi tehlikeye atar.

1.2.1.4 Birinci ve ikinci nesil para krizi yaklaşımı

‘Birincil nesil para krizi yaklaşımı, finansal krizleri açıklamak için geliştirilen ilk modeller arasında yer alır. Bu modele göre, artan bütçe açıkları, krizlerin temel nedenidir. Hükümetler, bütçe açıklarını kapatmak amacıyla para basarak para arzını artırır, bu da sabit döviz kuru rejiminin zayıflamasına yol açar. Sabit kur politikası bozuldukça, yabancı yatırımcılar ülkeden sermayelerini çekmek isteyecek, aynı zamanda yerel halk da dövizle yönelme eğilimi gösterecektir. Artan döviz talebi karşısında, merkez bankası piyasaya döviz sürmeye başlar, ancak bir süre sonra bu durum döviz rezervlerinin azalmasına neden olur. Bu spekülasyon hareketleri ise krizin oluşumuna zemin hazırlar’(Durmuş 2010,s.32).

Bu model, bütçe açıklarının artmasının finansal krizlere yol açtığını savunmaktadır. Hükümetlerin bütçe açıklarını finanse etmek için para basarak para arzını genişletmeleri, sabit döviz kuru politikasını bozabilir. Bu durum, döviz talebinin artmasıyla birlikte döviz rezervlerinin azalmasına neden olabilir, bu da krizin temelini oluşturabilir. Birincil nesil para krizi yaklaşımı genel olarak , sabit kur sistemi olagelen durumda iken yurtiçi paranın dövizle karşı değerini koruyamaması ve para arzının kredi arzıyla beraber büyümesini savunur. İkincil nesil para krizi yaklaşımı ise para ve maliye politikası birbirini örten olumlu halde iken ülke parasının üzerinde oynamaların ekonomik krize sebep olabileceğini savunmuştur . Sonuçların çelişmediği halde kriz ortamının oluşması ikincil nesil para krizi yaklaşımının birincil krizin aksine önceden tahmin edilemez , ani bir şekilde geliştiğini gösterir. Banka başarısızlığı veya döviz krizi ikincil nesil para krizinin sebepleri arasında yer alabilir bu krizleri oluşturan tek öge kamu değildir özel sektör yani banka krizi olarakta görülebilir.

‘İkinci nesil modeller, sabit veya yarı sabit döviz kuru rejimi uygulayan ülkelerde ekonomik aktörlerin beklentilerinin, fiili politikalarla etkileşim halinde olduğunu ve bu beklentilerin, kendi kendini gerçekleştiren krizlere sebep olabileceğini öne sürmektedir’ (U.Çakmak 2007,s.86).

Bu bağlamda, ekonomik karar alıcıların politika yapma süreçlerinde ve iletişimlerinde daha şeffaf ve tutarlı bir yaklaşım benimsemeleri, piyasa aktörlerinin

beklentilerini daha iyi yönetmelerine ve böylece kriz olasılığını azaltmalarına yardımcı olabilir. Ayrıca, ekonomik istikrarı sağlamak için esnek ve dengeli bir para politikası uygulanması da önemlidir.

Tablo 1.Birinci Nesil ve İkinci Nesil Kriz Modellerinin Karşılaştırılması

Birinci Nesil Kriz Modelleri	İkinci Nesil Kriz Modelleri
Kriz kaçınılmazdır.	Kriz bulaşıcıdır.
Krizler tahmin edilebilir.	Krizler tahmin edilemez.
Beklentiler krizi şiddetlendirir.	Beklentiler kriz yaratır.
politikalar makroekonomik göstergeleri bozar .	Devlet makroekonomik politikaları seçer.
Makroekonomik göstergelerin kötüleşmesi krizi tetikler.	Makroekonomik bozulmalar krizin şiddetini artırır.

Kaynak:(Ataş, 2022, s. 15)

Bu iki kriz modeli karşılaştırıldığında, birinci modelde para krizinin ana sebebi makroekonomik göstergelerdeki bozulmalardır. Bu modelde kriz kaçınılmaz, tahmin edilebilir ve beklentilerin etkisi altında gelişir. İkinci nesil kriz modelinde ise krizler öngörülemezdir; makroekonomik göstergelerde bozulma olmaksızın, beklentilerin kendi kendini beslemesiyle ortaya çıkmaktadır.

1.2.1.5 Üçüncü nesil para krizi yaklaşımı

‘Üçüncü nesil kriz modelleri, bankacılık ve para krizlerinin birbirini tetikleyerek bir kısır döngü oluşturduğunu savunur. Özellikle Asya ve Latin Amerika krizlerinde görüldüğü gibi, bankaların riskli kredilerle finansal balonlar oluşturması, bu balonların patlamasıyla finansal ve para krizlerini derinleştirir. Bu modeller, krizlerin ülkeler arasında yayılmasını da finansal dengesizlikler ve "Ahlâki Risk" sorunu üzerinden açıklar’(Durmuş, 2010, s. 38) . ‘Üçüncü nesil kriz modelleri, birinci ve ikinci nesil modellerin birleşimiyle oluşmuş olup, hükümet ile büyük işletmeler arasındaki uygunsuz ilişkilerin (krony kapitalizm) krizlerde belirleyici bir etken olduğunu savunur. Bu modeller, birinci nesil kriz teorilerinde vurgulanan aşırı genişletici makroekonomik politikaların yerini krony kapitalizme bırakırken, aynı zamanda aktif fiyatları ve ekonomideki derin daralmaları açıklamak için ikinci nesil modellerin unsurlarını da dikkate alır’ (Erkekoğlu & Bilgili, 2005, s. 18). ‘Üçüncü nesil kriz teorileri tamamen tek tip olarak bir arada mevcut olmakla birlikte, bu teorilerin bazı ortak depolama alanlarına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Krizin ortaya çıkmasında beklentiler birleştirilmemiştir; Değişimin gerçekleşip

gerçekleşmeyeceği, bu beklentilerin iyimser ya da kötümser olmasına bağlıdır. Ayrıca krizler kaçınılmaz veya zorunlu olaylar değildir; Bazı salgınlar ortaya çıkabilirken, bazılarının krizleri ortaya çıkmayabilir’(Samur,2010, s.42) .Üçüncü nesil para kriz teorileri, krizlerin yalnızca ekonomik politikalar veya döviz kuru rejimlerinden kaynaklanmadığını, aynı zamanda finansal sistemin yapısal zayıflıkları ve hükümet ile büyük işletmeler arasındaki uygunsuz ticaret gibi piyasalarda da kritik rol oynadıklarını vurgular. Bu modeller, bankacılık sektöründeki kredi dağılımlarının finansal balonların oluşmasını ve bu balonların patlamasıyla derinleşmesini savunur. Ayrıca, krizlerin ülkeler arasında saklanabileceği şekilde yayılabileceği ve olayların tetiklenmesinde toplanmasında öne sürülür. Özellikle Asya ve Latin Amerika krizlerinde yaşanan gibi, beklentilerin iyimser veya kötümser olması, değişimin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini bir emin değildir.

Tablo 2. Üçüncü Nesil Kriz Modelinin Ayırt Edici Özellikleri

Üçüncü Nesil Kriz Modelleri

Krizin ortaya çıkması öngörülemez.

Beklentiler, oluşumunda ikinci nesil modellerde olduğu gibi kilit rol oynar.

Krizler, hem sabit hem de dalgalı kur rejimlerinde yaşanabilir.

Ekonomik beklentiler, krizlerin ortaya çıkmasında kritik bir faktördür.

Krizler her zaman kaçınılmaz değildir ve önlenabilir.

Krizlerin temel nedeni, mali denetimin yetersizliğidir.

Kaynak:(Ataş, 2022, s. 15)

1.3 Reel Sektör Krizleri

‘Reel sektör krizi, finansal sistemin çökmesi ve bunun reel sektöre yayılmasıyla meydana gelir. Bu tür kriz, işsizlik, enflasyon ve durgunluk (resesyon) gibi olgularla genişler. Krizin etkilerinden biri olan işsizlik, bireyin piyasadaki ücret seviyelerinde çalışmaya istekli ve yetenekli olmasına rağmen iş bulamaması durumunu ifade eder’ (Ünsal, 2000,s.14).

Finansal sistemin çöküşü ve reel sektöre yayılmasıyla tetiklenen reel sektör krizi, işsizlik, enflasyon ve durgunluk gibi ekonomik sorunları içine alarak yayılım gösterir. İşsizlik, piyasada uygun ücret seviyesinde çalışmaya istekli ve yetenekli olmasına rağmen iş bulamayan bireylerin durumunu ifade eder. Bu kriz, ekonomik dengesizliklerin ve belirsizliğin artmasıyla birlikte toplumun genel refahını olumsuz etkiler.işsizliğin bir çok türevi vardır en temel sebeplerinden birisi Neoliberal

iktisadında değindiği gibi ücret+vergiler maliyetidir. Durağan yada küçülen bir ekonomide işsizlik kaçınılmazdır ve gerisinde ekonomik krizin sebep olduğu bir çok makroekonomik olumsuzluklar vardır. İşsizlik ekonomik olduğu kadar sosyal problemleride beraberinde getirir sonucunda milli ve kişisel gelirden negatif yönlü bir eğri görülür. ‘Bu öğelerden enflasyon krizi, mal ve hizmet piyasalarındaki genel fiyat düzeyindeki sürekli artışların belirli bir sınırın üzerinde olmasıdır’ (M.B.Engin,2007,s.37). Fiyat yükselişi krizi, ekonomide mal ve hizmetlerin genel fiyat seviyesinin sürekli olarak belirli bir eşik değerin üzerine çıkmasıyla ortaya çıkar. Bu durum, tüketicilerin satın alma gücünde azalmaya, sabit gelirli kesimlerin alım gücünün daralmasına ve ekonomik istikrarın bozulmasına neden olabilir. Enflasyonun kontrol altında tutulması ve makul düzeylerde seyretmesi, ekonomik istikrarın sağlanması için kritik öneme sahiptir. Türkiye’de enflasyon oranı, Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) açıkladığı veriler doğrultusunda hesaplanmaktadır.

‘Enflasyon krizi, tek tek fiyat artışlarıyla değil, fiyatların genel düzeyinin sürekli olarak yükselmesiyle ortaya çıkar. Enflasyon, talep enflasyonu ve maliyet enflasyonu olarak ikiye ayrılır. Talep enflasyonu, para stokunun ekonomik büyümeyi aşması ve bu nedenle mal ve hizmetlere olan talebin üretim kapasitesini aşarak fiyatların artmasına neden olmasıdır. Maliyet enflasyonu ise üretim maliyetlerindeki artışların (ücret, faiz, sermaye gibi) fiyatlara yansımaları sonucu ortaya çıkar’ (Eğilmez 2024).

Bu durumda Enflasyon, ekonomide genel fiyat düzeyinde sürekli bir artışı ifade eder. Ancak, her fiyat artışı enflasyon krizini oluşturmaz; krizden bahsedebilmek için fiyatların genel düzeyindeki bu artışın devamlılığı önemlidir. Enflasyon genellikle talep enflasyonu ve maliyet enflasyonu olarak iki ana başlık altında incelenir. Talep enflasyonu, ekonomideki para arzının ekonomik büyümeyi aşması durumunda ortaya çıkar. Bu durumda talep, üretilen ve ithal edilen mal ve hizmetlere yönelik olarak hızla artar ve buna bağlı olarak fiyatlar yükselir. Maliyet enflasyonu ise, üretim sürecinde kullanılan kaynakların maliyetlerindeki artışların fiyatlara yansımalarıdır. Bu artışlar genellikle emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girdilerin maliyetlerindeki ücret, faiz, rant ve kar gibi unsurlardan kaynaklanır. Talep enflasyonunu kısaca açıklamak gerekirse üretilen mal ve hizmet kapasitesinin üstünde talep edildiğinde piyasanın yükselmesidir ve talep enflasyonunda dönemsellik gözlenir. Maliyet enflasyonu ise maliyetlerin artması sonucu karı

korumak amacıyla fiyatların yükselmesidir. Durgunluk krizi, diğer adıyla resesyon, reel gayri safi yurt içi hasılanın (GSYİH) art arda iki veya daha fazla çeyrek boyunca negatif büyüme sergilemesi durumunu ifade eder. Makroekonomik veriler sonucunda büyüme tahminlerinin düşmesi ile gözlemlenir. Faizlerin artışıyla talep düşmesi, arzın talebi karşılayamaması durumu ortaya çıkacağından teknik olarak büyümenin düşmesi görülür. Faiz artırımı sonucu şirketler yatırımı geri çekebilir düşürebilir ve büyüme tahminini azaltabilir bu süreçte ekonomik faaliyetlerde toplu bir ufalma duraklama sorunu ortaya çıkar. Resesyon gerçekleştiği dönemde işsizlik artar. Resesyonun belirtileri getiri verim eğrisi ile anlaşılabilir. Resesyon iki çeyrek sürebileceği gibi daha uzun sürede olumsuz etkilerini gösterebilir, “iki çeyrek sonunda çıkmasına V tipi çıkış daha uzun sürede çıkmasına ise U tipi çıkış adı verilir” (Eğilmez:2012 s.12).

1.4 Ekonomik Krizlerin Göstergeleri

Ekonomik kriz göstergeleri, bir ekonominin sağlığını ve istikrarını değerlendirmek için kullanılan kritik parametrelerdir. Bu göstergeler arasında yüksek işsizlik oranları, enflasyonun kontrolden çıkması, hızlı döviz kuru dalgalanmaları, yüksek borç seviyeleri ve genişleyen bütçe açıkları bulunmaktadır. Ayrıca, finansal piyasaların istikrarsızlığı, bankaların kredi verme iştahında azalma ve yatırımcı güveninde düşüş gibi unsurlar da kriz belirtileri arasında yer alır. Ekonomik büyüme hızının ani yavaşlaması veya negatif büyüme, şirket iflaslarının artması ve tüketici harcamalarında belirgin düşüşler de bir ekonomik krizin habercisi olabilir. Bu göstergelerin izlenmesi, potansiyel krizlerin erken tespit edilmesi ve gerekli önlemlerin alınması açısından hayati öneme sahiptir. Ekonomik kriz oluşum süreci, uzun süren etkileri, sebepleri, krizi tetikleyen ekonomik düzensizlik ve başarısızlıklar iktisatçılar için üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. ‘Ekonomik krizlerin bulaşma etkisi, Bir sektörde meydana gelen şokun diğer sektörlerle yayılması ve krizlerin bir ülkeden özellikle aynı bölgedeki diğer ülkelere geçmesi şeklinde tanımlanır. Bu bulaşıcı etki, genellikle ticari ilişkileri olan ülkeler arasındaki devalüasyon rekabetinden kaynaklanır’. (Demiral, 2008:52). Sonuç olarak, ekonomik krizlerin büyüme süreci, iç ve dış ticaretin karmaşıklığıyla şekillenir. Jeopolitik konum, doğal afetler, siyasi çatışmalar ve istikrar programlarındaki tutarsızlıklar, krizlerin tetiklenmesinde ve rehabilitasyonda toplanması rol oynar. Bunun yanı sıra, faiz oranlarındaki değişkenlikler, dış borç

yükü, enflasyon dalgalanmaları ve döviz kuru , para ikamesi, yüksek reel faiz oranları ve devalüasyon, bankacılık sektöründeki bozulmalar gibi ekonomik göstergeler, krizlerin derinleşmesine ve yayılım hızının azalmasına neden olabilir. Bu faktörlerin etkili bir şekilde yönetilmesi, krizlerin etkilerinin minimize edilmesi açısından büyük önem taşır.

1.4.1 Değişken Faiz Oranları

‘Yüksek faiz oranları, ekonomik büyüme üzerinde çeşitli etkiler yaratmanın yanı sıra, bir dizi zorluk da doğurabilir. Bu zorluklar arasında, artan maliyetlerin talepte düşüşe yol açması, potansiyel olarak kârlı projelerin ve altyapı yatırımlarının ertelenmesi ve yapısal problemlerin ortaya çıkması sayılabilir. Özellikle finansal olarak kırılgan ve risk altındaki ülkeler için, faiz artışlarının kısa vadede sermaye girişlerini artırmasına rağmen, bu yüksek faizlerin yatırımları azaltması veya engellemesi sonucu ortaya çıkan yapısal sorunlar dikkate alınmalıdır. Bu durumda, ülke ekonomisinin sağlığı ve sürdürülebilirliği için kritik bir dengeleme stratejisi gereklidir’(Ünal,Uçan,2018,s.153).

‘Makroekonomik değişkenler içinde önemli bir yere sahip olan faiz, ödünç verilen paranın getirisi olarak tanımlanır. Faiz, sermayenin kazancı yani paranın kullanım bedeli olarak görülmektedir. Aynı zamanda, piyasada kullanıma sunulan sermayenin getirisidir ve ödünç verilen fonlara uygulanan, piyasa koşullarında belirlenen bir kira bedeli niteliğindedir. Piyasa faiz oranı ise belirli bir zaman dilimi için ödünç verilen paranın fiyatını ifade eder ve genellikle yıllık yüzde oranıyla açıklanır’(Samuelson, 1992, s.739).

Faiz, ödünç alınan paranın bedelidir ve genellikle yıllık yüzde cinsinden ifade edilir. Piyasa faiz oranı, belirli bir zaman dilimi için ödünç verilen paranın fiyatını belirler. Bu oranlar, ekonomik aktiviteyi etkiler ve merkez bankaları tarafından dikkatle yönetilir çünkü tüketim, yatırım ve ekonomik büyüme üzerinde önemli bir etkiye sahiptirler.

Faiz oranları, ulusal gelir içindeki tasarruf oranını şekillendirerek ekonomik kaynakların etkin bir şekilde dağıtılmasına katkı sağlar ve tasarruf sahiplerine gelir elde etme fırsatı sunar. Bu kritik rolüyle faiz oranlarının ekonomik faaliyetler üzerinde derin etkileri vardır. Faiz, amacına göre çeşitlilik gösterir; mevduat faizi, birikimlerin değer kazanması amacıyla kullanılan bir yöntemdir ve bireyler veya kurumlar, bankalara yatırım yaparak belirli bir süre sonunda elde ettikleri geliri

temsil eder. Mevduat faizi oranları ekonomik koşullar, merkez bankası politikaları, enflasyon ve piyasa talebi gibi faktörlere bağlı olarak değişir. Kredi faizi ise bankadan alınan paranın kullanım süresi boyunca ödenmesi gereken faiz bedelidir. Değişken faiz, piyasa koşullarına bağlı olarak değişen bir faiz türüdür. Reel faiz ise nominal faizin enflasyon etkileri çıkarıldığında elde edilen gerçek faiz oranını ifade eder ‘Nominal faiz oranı, fiyat hareketlerinden veya enflasyonun etkilerinden arındırılmamış, piyasada doğrudan açıklanan faiz oranıdır. Öte yandan, faiz oranları satın alma gücü açısından değerlendirilebilir; ancak nominal faiz, bu etkileri dikkate almadan ifade edilen faiz oranıdır’ (para politikası ve teorisi,s.180).

Faiz oranlarının değişikliğinde rol oynayan etkenler vardır. Klasik görüş Neo-Klasik görüş ve Keynesyen görüşün ele aldığı para arzı bu etkenlerden biridir.‘Klasik ekonomistlere göre, para arzındaki değişiklikler kısa vadede faiz oranlarını etkileyebilir ancak uzun vadede etkisiz kalır. Bu görüşe göre, para arzındaki artış başlangıçta faiz oranlarını düşürebilir, ancak uzun vadede etkisi sınırlıdır.

Neo-klasikler ise, para arzındaki değişikliklerin doğrudan faiz oranlarını etkilediğini savunur. Para arzındaki artış, ödünç verilebilir fon arzını artırır ve bu da faiz oranlarını düşürür. Benzer şekilde, para arzındaki azalış faiz oranlarını artırır.

‘Keynesyen bakış açısına göre, para arzındaki her değişiklik faiz oranları üzerinde doğrudan bir etki yapar. Bu teoriye göre, para arzındaki bir artış faiz oranlarını düşürürken, arzın azalması faiz oranlarının yükselmesine yol açar’(Özbilen, 2015,s.502-503).

‘Keynesyen yaklaşıma göre faiz, ekonomik faaliyetleri şekillendiren temel unsurlardan biridir ve çeşitli analizlerle incelenmiştir. Keynes’in faiz teorisine göre, para arzı sabitken belirsizlik ortamında beklentilere bağlı olarak likidite talebinin değişmesi, faiz oranını etkiler. Bu durum, bir ekonomide efektif talep yetersizliği sonucunda eksik istihdam dengesine yol açabilir’(Aydın,2015,s.208)

‘1930 yılında Irving Fisher tarafından ortaya atılan Fisher etkisi kuramı, faiz oranları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bu kurama göre, faiz oranları ve enflasyon birbirini yakından izler. Fisher, bir ekonomide nominal faiz oranının, reel faiz oranı ile beklenen enflasyonun toplamına eşit olacağını ifade etmiştir’ (Örücü,2016,s.299).

‘Döviz kuru, faiz oranı ve enflasyon arasındaki ilişki, ekonomik dengede önemli bir rol oynar. Bu üç unsurun düşük seviyelerde tutulması, genellikle ekonominin daha sağlıklı bir şekilde işlemesine katkı sağlar. Ancak, bu değişkenlerin yüksek seviyelerde seyretmesi, ekonomik büyümenin yavaşlamasına ve ülkenin uluslararası alandaki rekabet gücünün zayıflamasına yol açabilir. Bu durum, doğrudan bir ekonomik kriz anlamına gelmese de, refah düzeyinde azalmalar ve gelir dağılımında dengesizlikler yaratabilir. Dolayısıyla, bu üç değişkenin dengeli bir şekilde yönetilmesi ve kontrol altında tutulması, ekonomik istikrar ve sürdürülebilirlik açısından kritik öneme sahiptir’(Sever,Mızrak,2007,s266-268)

Faiz oranları üzerinde yadsınamaz bir etkisi olan devlet iç borçlanma değişkenide vardır kamu gelirleri giderlerinden az ise aradaki açık çoğu zaman iç borçlanma yolu ile kapatılır. ‘Tasarruf seviyelerinin yetersiz olduğu gelişmekte olan ülkelerde, bütçe açıklarının finansmanı genellikle kamu borçlanmaları ile sağlanır ve bu borçlanmaların ilk etkisi faiz oranları üzerinde görülür’ (Demirgil, Türkay, 2017s.912).

Ekonomik istikrar sağlanabilmesi için, bireyler ve sistem arasında doğrusal ve risksiz bir denge gereklidir.Bu denge ortamı güven verici bir atmosfer sağlar ve faiz oranlarını olumlu yönde etkiler.

1.4.2 Dış Borç Yüğü

Dış borç, kaynakları fazla olan ekonominin kaynakları az sermayesi yetersiz olan ekonomilere yönelik döviz cinsi yapılan borçlanmalardır. Bu borçlanmalar devletler arası olabileceği gibi IMF , Dünya bankası aracılığıyla veya piyasalardan borç senedi ihracı ile gerçekleştirilebilir.

‘Dış borçlar, uluslararası ilişkiler çerçevesinde elde edilen ve yabancı kaynaklardan sağlanan finansal kaynaklardır. Bu borçlar, alındıkları ya da geri ödemeleri sırasında ulusal gelir üzerinde artış veya azalış gibi etkiler doğurabilir’(Yıldırım,2005s.1).

Dış borçlanmanın ekonomik ilişkiler ve devletlerin ekonomik faaliyetleri üzerinde büyük bir etkisi vardır. Geçmiş ekonomilere bakıldığında dış borçlanma yalnızca kriz ve olağandışı anlarda gerek duyulan bir destek yolu iken yakın geçmiş ve günümüzde kalkınma, güçlenme gelişme olanağı sağlamak amacıyla başvuru parasal kaynaktır. Dış borçlanma 19. Yüzyıllardan bu yana bir çok iktisatçı

tarafından incelenmiştir. Klasiklere göre devlet dış borçlanma finans kolunu kullanmamalı ve bütçe dengesi korunulmalıdır.

‘Klasik iktisadi bakış açısına göre, devlet muhasebesi ile bir kişi veya özel firmanın muhasebesi arasında bir ayrım bulunmaz. Borçlanma, hem bireylerin hem de devletin gelir artırma aracı olarak kullanabileceği bir yöntemdir. Borçlanma, ödemeleri erteleme imkanı sağlayarak kısa vadeli gelir akışını artırabilir. Ancak, klasik iktisatçılar, borçlanmanın sadece tekrarlanmayan veya olağanüstü talepler veya geçici olması beklenen kamu harcamalarına ilişkin ihtiyaçlar için kullanılması gerektiğini savunur. Bu nedenle, borçlanmaya başvurma, devletin sürdürülebilirliği ve ekonomik istikrar açısından dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir’(Buchanan,3).

Neoklasikler ise klasiklerin yaklaşımını başka bir pencereden yorumlayarak ekonomik analizler yapmışlardır. ‘Neoklasik yaklaşıma göre, kamu açıklarının finansmanında borçlanma veya vergilerin kullanılması benzer sonuçlar doğurur. Her iki durumda da özel sektörden kamu sektörüne bir kaynak transferi gerçekleşir. Devletin borçlanması, kamu kesimi ile özel sektör arasında bir rekabeti tetikleyebilir. Özel yatırımlar için ayrılan kaynakların kamu tarafından vergiler yoluyla alınması, faiz oranlarındaki değişimlere bağlı olarak, özel sektör yatırımlarının dışlanmasına (crowding-out) yol açabilir’(Rosen,1995,s.458)

Keynesyenin yaklaşımına baktığımızda bütçe dengesi zorunlu kılınmamıştır. Devletin ekonomik işleyişinin düzene binmesi için borçlanma olağan bir parasal mali kaynak çeşitidir.

‘Keynesyen iktisat, devletin ekonomik hedeflerine ulaşabilmesi adına kamu harcamalarının kamu gelirlerini aşmasının sakıncalı olmadığını savunmaktadır. Bu tür bir bütçe politikası, terminolojide açık bütçe politikası olarak tanımlanır. Kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasındaki farkın borçlanma yoluyla kapatılması, borçlanmanın tıpkı vergi gibi olağan bir gelir kaynağı haline gelmesine olanak tanımıştır’ (Yıldırım,2005,s.1).

Dış borçlanmanın temel sebebi bütçe açıklarıdır devletin elindeki fon ile harcamaları karşılaması sonucu ortaya çıkmıştır. Tasarruf oranının yetersiz olması, cari işlem karşılıkları ,ülke gelişmişlik düzeyi ve ekonomik istikrarın korunmasında dış borçlanmaya etki edebilir. Dış borçlar kısa vadeli , orta ve uzun vadeli , süresiz ,

sürekli olarak ayrıştırılabilir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik sistemde ivme kazanabilmesi için yalnızca tasarruf birikimi yeterli olmayacaktır ulusal gelirinde yüksek düzeyde olmaması sebebi ile dış sermaye akımına başvurulabilir. Toplam dış borçluluk miktarı ile Ülke içerisinde ve dışarısında yürütülen ekonomik faaliyetler sonucu elde edilen toplam gelir(GSMH)oranı borçlanırken riski borç ödeme gücü ve yükünü analiz etmekte yardımcı olmaktadır.

‘Dış borçların ulusal gelire oranı arttıkça, ülkenin borç yükü ve dışa bağımlılığı da artar. Bu oranın hesaplanmasında, borç stokunun yerli para biriminin ortalama dolar kuru üzerinden değerlendirilmesi önemlidir. Çünkü yerli paranın aşırı değerlenmesi düşük borç oranlarına, düşük değerlenmesi ise yüksek borç oranlarına yol açar. Eğer dış borçlanmanın yıllık büyüme oranı GSMH büyüme oranını aşarsa, bu durum borç yükünün artmasına neden olur’ (Kocaoğlu, 2005: 73).

‘Dış borçlar ve yabancı sermaye girişleri, ülkede gerçekleştirilmesi zor olan yatırımların hayata geçirilmesine imkan tanıyabilir. Bu yatırımların üretime başlaması, istihdamı artırarak döviz gelirlerini yükseltebilir ve böylece ülkenin yeni borçlanma ihtiyacını azaltabilir. Ancak, dış borçların ekonomiye olumlu katkı sağlaması için yapılan harcamaların etkin, planlı ve verimli bir şekilde kullanılması önemlidir. Eğer dış borçlar verimli bir şekilde yönetilemezse, bu durum borç yükünün artmasına ve yeni borçların alınmasına yol açarak ekonomiyi bir borç krizine sürükleyebilir’(Şeker,2005:17).

Borçlandıktan sonraki süreçte alınan borcun etkin kullanılmaması veya uzun vadeli riski yüksek yatırımlar yapılması ödeme dengesini bozup ekonomik dalgalanmalar yaratabilir fakat doğru kullanıldığında ülke ekonomisine pozitif yönlü bir gelişme sağlayabilir.

1.4.3 Bankacılık Kesiminde Bozulma

Finansal sistemin en önemli aracılık kuruluşları olan bankalar, her zaman hanehalkı, iş dünyası, kamu sektörü ve uluslararası ekonomi açısından yakından izlenen ekonomik aktörler arasında yer almıştır.

‘Bankalar, diğer işletmelere kıyasla çok daha yüksek kaldıraç oranlarıyla faaliyet göstermekte ve halktan doğrudan fon toplama ayrıcalığı sayesinde parasal yükümlülükler yaratabilmektedir. Bu parasal yükümlülükler, yatırım ve tüketimin finansmanında kullanılarak ekonominin dinamizmini, büyüklüğünü ve toplumun

refah düzeyini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, bankalar gibi kritik işlevleri olan finansal araçlar her zaman sıkı bir düzenlemeye tabi tutulmuştur' (Tiryaki,Yılmaz 2012,s.72).

Bankacılık sektörü, finansal sistemin temel taşlarından biri olarak, ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilirliği ve büyümesi açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bankalar, kredi verme ve mevduat toplama işlevleri aracılığıyla likidite sağlamakta, yatırım ve tüketimi finanse ederek ekonomik aktiviteyi teşvik etmektedir. Ayrıca, bankaların aracılık faaliyetleri, sermayenin etkin dağılımını sağlayarak verimliliği artırmakta ve finansal piyasalarda istikrarı desteklemektedir. Bu bağlamda, bankacılık sektörünün etkin ve güvenilir bir şekilde işlemesi, genel ekonomik refahın korunması ve geliştirilmesi için hayati öneme sahiptir. 'Finansal piyasalar içinde üstlendikleri roller sayesinde bankalar, yatırım, istihdam, üretim ve ekonomik büyümeye önemli katkılarda bulunmaktadır. Ancak, bankaların bu katkıyı sağlayabilmeleri için tam anlamıyla işlevsel olmaları gerekmektedir. Bankacılık sektörünün finansal sistemdeki kritik önemi göz önünde bulundurulduğunda, ekonomiye sürekli ve uygun maliyetli fon sağlama gibi temel görevlerini eksiksiz yerine getirebilmesi için sağlam ve dayanıklı bir yapıya sahip olması şarttır. Bu sağlam yapının, bankaların likidite, risk yönetimi ve sermaye yeterliliği gibi hayati fonksiyonları için uygun oranları içermesi gerekmektedir. Sonuç olarak, ekonomik büyüme açısından kritik görevler üstlenen bankaların performans göstergelerinin yakından izlenmesi büyük önem taşımaktadır.'(Ulusoy,Demirel,Özbilge,2023,s.6)

Bankacılık kesimi, finansal sistemin bel kemiğini oluşturarak ekonomik büyüme, yatırım ve istihdam gibi kritik alanlarda önemli katkılar sağlamaktadır. bu sektörün yapısal zayıflıkları ve yetersiz risk yönetimi uygulamaları, finansal krizlerin oluşmasına ve yayılmasına neden olabilmektedir. 2008 küresel finansal krizinde görüldüğü gibi, bankaların yüksek kaldıraç oranları ve riskli varlıklar üzerindeki yoğunlaşmaları, krizlerin etkisini artırmıştır. Bu nedenle, bankacılık kesiminin sağlam bir sermaye yapısı, etkin likidite yönetimi ve sıkı düzenleyici denetimler altında faaliyet göstermesi, finansal istikrarın korunması ve krizlerin önlenmesi açısından hayati önem taşımaktadır. Bankaların performansının yakından izlenmesi ve gerekli reformların uygulanması, gelecekteki krizlerin etkilerini minimize ederek ekonomik güvenliği artıracaktır.

1.4.4 Enflasyon ve Döviz Kuru Dalgalanmaları

Enflasyon dalgalanmaları ve döviz kuru arasındaki ilişki, ekonomik istikrarı doğrudan etkileyen önemli bir faktördür. Yüksek enflasyon, yerel paranın değer kaybetmesine yol açarak döviz kurlarının yükselmesine neden olabilir. Bu durum, ithal malların maliyetini artırarak enflasyonu daha da körükler ve ekonomik belirsizliği tetikler. Döviz kuru dalgalanmaları ise ithalat ve ihracat dengesini bozarak ticaret açığını genişletebilir ve yabancı yatırımcıların güvenini sarsabilir. Bu kısır döngü, sermaye kaçışına ve likidite krizine yol açarak ekonomik krizin derinleşmesine sebep olabilir. Dolayısıyla, enflasyon ve döviz kuru istikrarının sağlanması, ekonomik krizlerin önlenmesi ve sürdürülebilir büyümenin temin edilmesi için mühim öneme sahiptir.

‘Yüksek enflasyon, yerel para biriminin değer kaybına yol açarak ithal edilen malların fiyatlarını yükseltir. Bu da genel fiyat seviyelerini artırarak enflasyonist baskıları yoğunlaştırır. Döviz kurundaki bu dalgalanmalar, ekonomik belirsizlik ve güvensizlik yaratarak sermaye çıkışlarına ve yatırımcı güveninin azalmasına neden olur. Neticede, bu durum ekonomik krizleri tetikleyebilir’(Demir, 2020, s. 58).

Dolayısıyla, enflasyon kontrolü ve döviz kuru istikrarı sağlanarak ekonomik krizlerin önlenmesi ve ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği temin edilmelidir.

‘enflasyonun kontrol altına alınması için merkez bankalarının faiz oranlarını düzenli olarak gözden geçirmesi ve gerektiğinde artırması önemlidir. Ayrıca, döviz kuru dalgalanmalarının önlenmesi için döviz rezervlerinin güçlendirilmesi ve gerektiğinde müdahaleler yapılması gerekebilir. Sıkı maliye politikaları ve etkin denetim mekanizmaları da piyasalarda güven ortamının sağlanmasına katkıda bulunur. Böylece, enflasyon ve döviz kuru istikrarı sağlanarak, ekonomik krizlerin oluşma riski azaltılır ve sürdürülebilir ekonomik büyüme desteklenir’ (Kılıç, 2019, s. 72).

Enflasyon dalgalanmaları ve döviz kuru değişimlerinin ekonomik krizler üzerindeki etkisi, hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle incelenmelidir. Bu ilişkiler, ekonominin genel sağlığını ve istikrarını doğrudan etkileyen önemli unsurlardır.enflasyon dalgalanmaları ve döviz kuru değişikliklerinin ekonomik krizler üzerindeki etkisi, uygulanan politikaların etkinliğine bağlı olarak değişkenlik gösterir. Ekonomik politikaların dikkatli ve dengeli bir şekilde uygulanması, bu

faktörlerin olumlu etkilerini maksimize ederken, olumsuz etkilerini minimize edebilir.

1.4.5 Para İkamesi

“Para ikamesi, iktisatçılar tarafından ekonominin sağlığı açısından kritik bir gösterge olarak değerlendirilir”(Aydın, 2019, s. 34) .

“Para ikamesi, yüksek enflasyon ve ekonomik istikrarsızlık dönemlerinde yerel paranın yerini yabancı paranın alması anlamına gelir. Bu durum, ekonomik aktörlerin yerel para birimine olan güvenlerini kaybedip yabancı paralara yönelmesiyle ortaya çıkar”.(Karaman, 2017, s. 52) Bu olgu, ekonomik belirsizliklerin arttığı dönemlerde daha belirgin hale gelir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, enflasyon oranlarının yükselmesi ve yerel paranın değer kaybetmesi, bireylerin ve işletmelerin güvenilir gördükleri yabancı para birimlerine yönelmelerine yol açar.

‘Para ikamesi, ekonomide dolarizasyonu artırarak, yerel paranın dolaşımını ve kullanımını azaltır. Bu durum, para politikalarının etkinliğini zayıflatarak, merkez bankalarının enflasyonla mücadele ve ekonomik istikrarı sağlama yeteneklerini kısıtlar’(Kaya, 2018, s. 67).

Para ikamesi, ekonomik krizlerin oluşumunda ve derinleşmesinde önemli bir rol oynar. Yüksek enflasyon ve ekonomik belirsizlik dönemlerinde bireyler ve işletmeler, yerel para biriminden kaçınarak güvenli liman olarak gördükleri yabancı paralara yönelirler. Bu durum, merkez bankalarının para politikalarını uygulamasını zorlaştırır ve para politikalarının etkinliğini azaltır. Sonuç olarak, para ikamesi, ekonomik krizlerin derinleşmesine ve uzun vadede ekonomik istikrarın sağlanmasını engelleyen bir faktör olarak ortaya çıkar. Ekonomik aktörlerin yerel para birimine olan güvenlerini yeniden tesis etmek için, enflasyonun kontrol altına alınması ve ekonomik istikrarın sağlanması gereklidir. Böylelikle, para ikamesinin olumsuz etkileri minimize edilerek, ekonomik krizlerin önüne geçilebilir.

1.4.6 Yüksek Reel Faiz ve Devalüasyon

‘Faiz oranlarının reel olarak yüksek tutulması ve döviz kurlarının düşük seviyelerde kalması, ekonominin rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir. Yüksek faiz oranları, yatırımları caydırıcı bir ortam yaratarak ekonomik kriz riskini artırmaktadır. Bu durum, ücretlerin baskı altında tutulmasıyla dengelenmeye

alışılmaktadır. Ulusal faiz oranları ve dvız kurları sermaye hareketlerine bağlı olduğunda, ulusal ekonomi politikaları hem ekonomik hem de sosyal hedeflere ulaşmada etkisiz kalmaktadır.

Ulusal paranın aşırı değerlenmesi, cari açıkların artmasına neden olurken, yüksek faiz oranları kamu borcunu kapatma maliyetini yükseltmektedir. Bu koşullar, yatırım ve üretimde azalmaya neden olarak, ekonomiyi finansal işlemlerin ağırlık kazandığı bir yapıya dönüştürmektedir. Bu bağlamda, ulusal finans piyasalarının denetimsiz bir şekilde serbestleşmesi, ülkenin makroekonomik istikrar ve büyüme hedeflerini desteklemek yerine, sermaye akışlarını yöneten bir sistem haline gelmesine yol açmaktadır. Sonuç olarak, bu durum, ülkenin üretim ve istihdam kapasitesinin azalmasına neden olmaktadır'(Karacan,2010,s.76).

Yüksek faiz oranları ve devalüasyon , ekonomik kriz bağlamında önemli etkilere sahiptir. Yüksek faiz oranları genellikle akademik aktiviteyi kısıtlayarak tüketicilerin harcamalarını ve yatırımları azaltabilir. Bu durum işletmelerin borçlanma maliyetini artırarak iflas riskini artırabilir ve istihdamı olumsuz etkileyebilir. Aynı şekilde devalasyonda ekonomik krize sebep olabilir. Devalüasyon yerel para biriminin değer kaybetmesi anlamına gelir ve bu da ithalatın pahalı hale gelmesine ve enflasyonun artmasına neden olabilir. Sonuç olarak, yüksek faiz oranları ve devalüasyonun bir araya gelmesi, ekonomik krizleri derinleştirebilir ve ekonomik istikrarsızlığı artırabilir.

BÖLÜM II

MERKEZ BANKASI VE PARA POLİTİKALARI DİNAMİKLERİ: KRİZLER, ARAÇLAR VE STRATEJİLER

Merkez bankaları, modern ekonomilerin en kritik kurumları arasında yer almakta olup, para politikalarının oluşturulması ve uygulanmasında temel bir rol oynamaktadır. Para politikaları, ekonomik istikrarın sağlanması, enflasyonun kontrol altına alınması ve finansal sistemin sağlıklı bir şekilde işlemesinin teminat altına alınması amacıyla geliştirilmiş stratejiler bütünüdür. Bu bağlamda, merkez bankalarının hem ulusal hem de küresel ekonomik krizlerin yönetiminde nasıl bir rol üstlendiği ve bu rolün hangi araçlar ve stratejilerle desteklendiği büyük önem taşımaktadır.

Bu bölümde, Merkez Bankası'nın rolü, görev ve sorumlulukları detaylı bir şekilde ele alınacak; para politikalarının temel dinamikleri ve bu politikaların ekonomik üzerindeki etkileri analiz edilecektir. Faiz oranları, açık piyasa işlemleri ve zorunlu karşılık oranları , reeskont kredileri gibi para politikası araçları, bu süreçte Merkez Bankası'nın elindeki en etkili enstrümanlar olarak öne çıkmaktadır. Bu kapsamda, merkez bankalarının kriz yönetimindeki stratejik rolü ve ekonomik istikrarı koruma çabaları, bölümün odak noktasını oluşturacaktır.

2.1 Kavramsal Açıdan Merkez Bankası

‘Merkez bankalarının tarihi, 1668 yılında İsveç’te adresli ve kar amacı gütmeyen ilk merkez bankası olan Riksbank ile başlamaktadır. Daha sonra 1694 yılında Fransa ile Dokuz Yıl Savaşları'nın finansmanını sağlamak amacıyla Londra'da İngiltere Bankası kurulmuştur. 1791 yılında First Bank of United States, para basımı ve sirkülasyonu gibi üstlenmiş, ardından 1816 yılında 1812 Savaşı'nın borçlarını fonlamak amacıyla The Second Bank of United States kurulmuştur. Fransa

Merkez Bankası 1800 yılında kurulmuş, 1945 yılında kamulaştırılmadan önce uzun bir süre özel ticari bir banka olarak faaliyet göstermektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk olarak 1847 yılında Galata bankerleri tarafından Bank-ı Dersaadet kurulmuştur, 1856 yılında ise İngiliz sermayesiyle Osmanlı Bankası kurulmuştur. 1863 yılında Osmanlı Bankası yeniden yapılanarak devlet bankası yöntemlerine kavuşmuştur. Almanya'da 1875 yılında Reichsbank, siyasi birliğin katılımıyla birlikte merkez bankası rolünü üstlendi. 1913 yılında Amerika Merkez Bankası (FED) kurulmuş ve iki Bölge Merkez Bankası ile birlikte faaliyete başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası 1931 yılında kurulmuş, çeşitli yasal değişikliklerle ortaya çıkmıştır. 1957 yılında kurulan Alman Merkez Bankası (Bundesbank), bağımsız merkez bankalarının desteğiyle kabul edilmektedir. Son olarak 1994 yılında Frankfurt'ta Avrupa Merkez Bankası (AMB) kuruldu ve 1998 yılında Avrupa Para Enstitüsü'nün kayıt altına alınarak resmi faaliyete geçmiştir'(Turna, 2014, s. 42-43).

'Akademik yazında, merkez bankası genellikle para basma yetkisine sahip, para arzını ve kredi hacmini düzenleyen ve bankalar için son kredi kaynağı olarak hizmet veren bir kurum olarak tanımlanır. Bu özellikleri nedeniyle, merkez bankası "bankaların bankası" olarak da anılır. Çoğu ülkede merkez bankaları özerk devlet kurumları olarak faaliyet gösterir. Bununla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri'nin merkez bankası olan Federal Reserve Bank (FED) gibibazı ülkelerin merkez bankaları özel sektör kuruluşları olarak yapılandırılmıştır. Ekonomistlerin büyük bir kısmı, merkez bankalarının hangi yapıda olursa olsun, para politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında bağımsız olmalarının önemli olduğu görüşünü paylaşmaktadır' (Kaykusuz,2012).

'1913 yılında kurulan Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası, Federal Rezerv Sistemi (FED), para politikasını yönlendirme ve finansal sistemin istikrarını koruma amacı üstlenmiştir. Bu kurum, ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini sağlamak, istihdamı artırmak ve fiyat istikrarını korumak için çeşitli para politikaları araçlarını kullanarak refahı sağlamak mali istikrarın düzenli olarak sağlanmasını sağlar' (Yılmaz,Alganer,2014,s.60).

'1998 yılında kurulan Avrupa Merkez Bankası (ECB), Euro onaylı para politikasını belirlemek ve izlemekle yükümlü olan kilit bir kuruluştur. ECB'nin temel hedefi, fiyat istikrarını sağlamak ve Euro'nun değerini koruyarak bölge ekonomisinin

sağlıklı bir şekilde işlemesine katkıda bulunmaktadır. Banka, aynı zamanda enflasyonu kontrol altında tutmak amacıyla çeşitli para politika araçlarını devreye sokarak Euro Bölgesi'nin ekonomik istikrarını desteklemiştir'(European Central Bank,2024).

'İsviçre Ulusal Bankası (Swiss National Bank) kuruluşu itibariyle 1907 yılında faaliyete geçmiştir. Banka, İsviçre'nin para politikasını yönetir ve ekonomik kalkınmayı destekler. Özellikle, İsviçre ekonomisinde fiyat istikrarının korunması ve ekonomik büyümenin teşvik edilmesi hedeflenir. Bankanın merkezi Zürih ve Bern'de bulunmaktadır' (Swiss National Bank,2024)

'Türkiye Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 1930 yılında kurulmuştur temel olarak ülkemizde para ve kur politikalarının yönetilmesinden sorumlu kurumdurBanka, Türk lirasının değerini koruma ve ekonomik istikrarı sağlama konularında önemli bir rol oynamaktadır'(TCMB,2024).

'Merkez bankalarının tarihsel gelişiminde ilk örnek, 1668'de kurulan İsveç Devlet Bankası'dır. Bu banka, ticari senetleri iskonto edenlere banknot vererek bir yenilik sunmuştur. Ancak, 1694'te kurulan ve İngiltere'nin daha gelişmiş finansal yapısının etkisiyle öne çıkan İngiltere Bankası, genellikle ilk emisyon bankası ve ilk merkez bankası olarak kabul edilir. İngiltere'nin uluslararası ekonomik etkisi ve finansal sisteminin daha güçlü olması, bu bankanın merkez bankacılığı tarihinde öncü olmasına yol açmıştır' (Kaykusuz,2012)

18. yüzyılda , gerçek anlamda merkez bankacılığı, üç temel işlev etrafında şekillenmiştir. Bu işlevler şunlardır: devletin bankası olarak hizmet vermek, banknot ihraç etme tekelini elinde bulundurmak ve likidite sağlama konusunda son başvuru mercii olmak. Bu üç kritik fonksiyon, modern merkez bankacılığının temel taşlarını oluşturmuştur.

'Almanya, İskoçya, Fransa ve Japonya gibi ülkelerin yanı sıra,1914 yılında, Amerika Birleşik Devletleri'nde merkez bankalarının faaliyete geçmesiyle birlikte, daha önce emisyon hakkını ellerinde bulunduran özel sermayeli bankalar, bu yetkilerini merkez bankalarına devretmiştir. Bu değişim, ABD'deki finansal sistemde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir'(Gediz,Sağın,2015,s.96).

Merkez bankaları, bir ülkenin ekonomi rotasını belirlemede kritik bir rol oynarlar. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ise bu yönde Türkiye'nin sorumluluğunu alan anahtar bir kurumdur. TCMB'nin ekonomideki işlevleri sadece

para politikasıyla sınırlı değildir; aynı zamanda enflasyonu dizginleme, döviz kurlarını dengeleme, finansal sistemde denetim ve düzenleme yapma gibi karmaşık görevleri üstlenir. Bankanın bu işlevleri, Türkiye'nin ekonomik dengesini koruma ve güçlendirme konusundaki hedeflerini gösterir.

2.1.1 Merkez Bankası'nın Temel Görev ve Sorumlulukları

Merkez bankaları, bir ülkenin finansal sisteminin sağlıklı işleyişini sağlamak ve ekonomik istikrarı korumak amacıyla çeşitli görev ve sorumluluklar üstlenir. Modern ekonomilerde merkez bankalarının rolü, fiyat istikrarını sağlamak, para politikasını yönetmek, bankacılık sisteminin güvenliğini ve etkinliğini sağlamak gibi temel işlevleri içerir. Merkez Bankalarının bu görevleri yerine getirmesi, ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği ve finansal piyasalarda güvenin tesis edilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) da benzer şekilde enflasyon hedeflemesi yoluyla fiyat istikrarını korumayı ve para politikası araçlarını kullanarak ekonomik dengeyi sağlamayı amaçlar.

'Merkez Bankalarının görev ve yetkileri, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında önemli farklılıklar gösterebilir. Gelişmekte olan ülkelerde merkez bankaları, para ve sermaye piyasaları ile ekonomik kalkınma konularına odaklanırken , gelişmiş ülkelerdeki merkez bankalarının odak noktaları genellikle istihdam ve ekonomik büyüme gibi makroekonomik konularla sınırlıdır. Bununla birlikte modern merkez bankacılığı genel olarak bazı görevleri yerine getirmektedir ve bu görevler şunlardır:

Fiyat istikrarını korumak ve sürdürmek, finansal istikrarı sağlamak, devletin mali temsilcisi olarak hazine işlemlerini yürütmek, ülkelerin bankalarına ve hazinelerine kredi sağlamak, hükümete gerektiğinde danışmanlık hizmeti sunmak, para arzını ve kredi hacmini hükümetin kredi politikalarıyla uyumlu şekilde yönetmek, ticari bankaların nakit ve rezervlerini güvenli bir şekilde saklamak, uluslararası ödemelerde devlet adına işlemler yapmak ve rezervleri yönetmek, milli paranın değerini korumak amacıyla para politikaları geliştirmek ve uygulamak' (Yurt,2016,s.11)

Bu görevler , merkez bankalarının ekonomi üzerindeki etkisini ve finansal sistem düzenleyici rolünü belirlerken, her ülkenin ekonomik yapısına ve ihtiyacına göre şekillenebilir. İlk olarak finansal istikrarı sağlamak ve sürdürmek en temel

amaçlarıdır bu enflasyonu kontrol altında tutarak paranın değerini korumak anlamına gelir. Ayrıca finansal istikrarı sağlamakta finansal sistemin güvenliğini temin ederek ekonomik dalgaların etkilerini en aza indirmeyi hedefler.

Merkez bankaları, devletin mali temsilciliğini yaparak hazine işlemlerini yürütmekle de sorumludur. Bu bağlamda, devletin borçlanma ihtiyaçlarını karşılar ve mali politikaların uygulanmasına yardımcı olur. Bunun yanında, ülkenin bankalarına ve hazinesine kredi sağlamak, finansal sistemde likiditeyi düzenlemek için önemli bir işlevdir.

Hükümetin talebi doğrultusunda danışmanlık yapmak da merkez bankalarının görevleri arasındadır. Bu, ekonomik politika kararlarının alınmasında hükümete uzman görüşleri sunmak anlamına gelir. Para arzını ve kredi hacmini hükümetin ekonomik politikalarına paralel olarak kontrol etmek ise, ekonomik büyümeyi ve istihdamı desteklemek amacıyla yapılan düzenlemeleri içerir.

Merkez bankaları, ticari bankaların nakitlerini ve rezervlerini saklamak gibi operasyonel görevleri de üstlenirler. Bu, bankacılık sisteminin likidite yönetimini kolaylaştırır. Devlet adına uluslararası ödemeleri gerçekleştirmek ve rezervleri yönetmek de merkez bankalarının üstlendiği önemli görevlerden biridir. Bu, ülkenin dış ticaret dengesi ve döviz rezervlerinin yönetimi için hayati önem taşır.

Son olarak, Merkez bankalarının temel fonksiyonlarından biri, milli paranın değerini korumak amacıyla para politikaları geliştirmek ve bu politikaları hayata geçirmektir. Bu, döviz kurlarının dengelenmesi ve ekonomik istikrarın sağlanması için gerekli politikaların uygulanmasını kapsar. Merkez bankasının düzenleyici rolünü belirleyen temel faaliyetlere değindiğimizde ise ekonomideki para arzını ve faiz oranlarını belirleyerek para politikası uygulamak, bankacılık sektörünü denetlemek ve düzenlemek, ülkenin döviz rezervlerini yönetmek, milli para birimini basmak ve dağıtmak, ayrıca ekonomik verileri analiz ederek hükümete ekonomik politikalar konusunda danışmanlık yapmak gibi işlevler bulunur. Bu faaliyetler genellikle ülkenin ekonomik sağlığını korumayı hedefler.

2.1.2 Merkez Bankası ve Para Politikasının Temelleri

‘Merkez bankaları, para politikasının düzenlenmesi, para basımı ve bankacılık faaliyetlerinin denetimi amacıyla oluşturulmuş kurumlardır. Başlangıçta banknot ihraç etme ve devletin bankacılık işlemlerini yürütme görevini üstlenmiş

olan bu bankalar, zamanla bankacılık faaliyetlerinin merkezileşmesiyle "merkez bankası" olarak adlandırılmıştır. Ekonomik denge ve istikrarın sağlanmasında önemli bir rol oynayan merkez bankaları, para politikalarını uygulayarak bu hedeflere ulaşmayı amaçlarlar' (Mayer,Duesenberry,&Aliber,1993).

Merkez bankalarının para politikaları, ekonominin stabilitesini sağlamak ve uzun vadeli sürdürülebilir büyümeyi teşvik etmek açısından hayati öneme sahiptir. Merkez bankaları, para arzını kontrol altında tutarak enflasyon oranlarını düzenler, faiz oranlarını belirleyerek yatırım ve tüketim davranışlarını yönlendirir ve finansal istikrarı koruyarak ekonominin güvenli bir şekilde işlemlerini sağlar. Bu politikaların uygulanmasında, merkez bankaları ekonomik göstergeleri yakinen takip eder ve gerektiğinde hızlı ve etkin müdahalelerde bulunur. Özellikle Türkiye Cumhuriyet Merkez bankası, türk ekonomisinin dinamik yapısına uygun para politikaları geliştirerek , döviz kurlarını dengeleme, fiyat istikrarını sağlama ve ekonomik büyümeyi destekleme gibi stratejik hedeflere ulaşmayı amaçlar.Merkez bankaları, ana hedefler oluşturmak için çeşitli ara hedefler ve politikalar oluştururlar. Bu ara hedefler,nihai hedeflere ulaşmada kullanılan araçlardır. Belirlenen ara hedeflerin, merkez bankalarının ana hedefleriyle uyumlu, kontrol edilebilir ve diğer politika amaçlarından bağımsız olması gerekir.Ayrıca bu hedeflere nasıl ulaşılacağı konusunda süreçlerin açık ve öngörülebilir olması önemlidir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının para politikaları, Türkiyenin ekonomik dengesini ve istikrarını koruma çabalarının merkezinde yer alır.

2.1.2.1 Para politikaları ve amaçları

‘Para politikası, ekonomik büyüme, istihdam artışı ve fiyat istikrarı gibi makroekonomik hedeflere ulaşmak amacıyla paranın arzını ve maliyetini düzenleyen kararları içerir. Bu politikaların uygulanmasından genellikle merkez bankaları sorumludur. Türkiye’de ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın (TCMB) temel amacı, fiyat istikrarını sağlamak olup, bu görev TCMB Kanunu ile belirlenmiştir’ (TCMB,2024).

Para politikası, merkez bankalarının ekonomik istikrarı sağlamak, enflasyonu kontrol etmek, işsizlik oranını düşürmek ve ekonomik büyümeyi desteklemek amacıyla para arzını ve faiz oranlarını düzenleme sürecidir. Para politikası, ekonomik dalgalanmaları hafifletmek ve uzun vadede sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlamak için kullanılan önemli bir araçtır. Başka bir anlatım

ile ‘Para politikası, paranın miktarını, maliyetini ve firmaların ve hane halklarının beklentilerini etkileyerek ekonomik hedeflere ulaşmayı amaçlayan stratejiler bütünüdür. Başka bir deyişle, para politikası, paranın erişilebilirliğini ve maliyetini düzenlemeye yönelik alınan kararları kapsar.’ (Önder, 2005, s.4)

‘Para politikası, faiz oranları, para arzı ve beklentilerin yönlendirilmesi yoluyla belirli makroekonomik hedeflere ulaşmayı amaçlayan stratejiler bütünüdür. Modern ekonomilerde, para politikasının başarısı büyük ölçüde beklentilerin doğru yönetilmesine bağlıdır. Ekonomik faaliyetlerin yönünü belirleyen bu önemli araç, çoğu ülkede merkez bankaları tarafından uygulanmaktadır’ (Akçay, 2009, s.5).

‘Para politikası, ekonomik istikrar ve refahın sağlanmasında kritik bir araç olup, iktisat politikası hedeflerine ulaşmada önemli bir rol oynar. İktisat politikası, ekonomik refahı artırmayı ve sürdürülebilir büyümeyi amaçlar. Ekonomik refah, sermaye ve işgücünün etkin kullanımını gerektirir ve bu, istikrarlı büyümeye yol açar. İstikrarlı ekonomik koşullar, düşük konjonktürel dalgalanmalar, istikrarlı faiz oranları ve düzenli işleyen finansal piyasalar da ekonomik refahı olumlu yönde etkileyen başlıca faktörlerdir’ (Şıklar, 2004, s.119).

Para politikası, ekonominin para arzını ve faiz oranlarını düzenleyen bir dizi strateji ve politikalar bütünüdür. Merkez bankaları genellikle para politikasının uygulayıcısıdır. Para politikasının temel amacı, ekonomik istikrarı sağlamak, enflasyonu kontrol altında tutmak, işsizliği azaltmak ve ekonomik büyümeyi teşvik etmektir. Bu amaçlara ulaşmak için merkez bankaları faiz oranlarını ayarlayarak kredi maliyetlerini etkiler, açık piyasa işlemleri yaparak likiditeyi kontrol eder ve zorunlu karşılık oranlarını belirleyerek bankaların rezervlerini düzenler.

Para politikası ayrıca ekonomideki döngüleri yumuşatmak ve finansal piyasaların istikrarını sağlamak gibi ek amaçlar da taşır. Sonuç olarak, para politikası ekonomik dengenin sağlanması ve sürdürülebilir bir büyüme ortamının oluşturulması için kritik bir rol oynar. Para politikalarının ekonomik önemi, ekonominin genel sağlığı ve istikrarı üzerinde belirleyici etkiye sahiptir. Para politikası, ekonomideki para arzını ve faiz oranlarını kontrol ederek, yatırımcıların ve tüketicilerin kararlarını etkileyebilir. Ayrıca, enflasyonun kontrol altında tutulması, para biriminin değerinin istikrarlı kalmasını sağlar ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi teşvik eder. Bununla

birlikte, işsizlik oranının azaltılması ve tam istihdamın sağlanması, sosyal ve ekonomik refahı artırır.

Para politikası aynı zamanda finansal piyasalardaki istikrarı sağlamak ve ekonomik krizlerin etkilerini hafifletmek için de kullanılır. Bu nedenle, para politikasının doğru bir şekilde yönetilmesi, ekonomik dengenin korunması ve krizlerin etkilerinin azaltılması için kilit bir rol oynar.

2.1.2.2 Para politikasının araçları

‘Merkez bankalarının para politikasında başarıya ulaşabilmesi için, önceden belirlenmiş bir strateji oluşturulması ve bu strateji doğrultusunda adımların planlanması önemlidir. Ayrıca, bu strateji kamuoyuna açık bir şekilde iletilerek beklentiler yönetilmeli ve merkez bankası, tutarlı bir şekilde para politikası araçlarını uygulamalıdır. Bu süreç, hem piyasa beklentilerinin doğru şekillenmesine hem de ekonomik istikrarın sağlanmasına katkı sağlar’ (Önder,2005,s.36).

Merkez bankaları, para politikasını uygularken üç ana aracı kullanır. Faiz oranları, ekonomik faaliyetleri etkilemek için kısa vadeli faiz oranlarını ayarlar. Düşük faiz oranları, kredi maliyetlerini azaltarak tüketimi ve yatırımı teşvik ederken, yüksek faiz oranları borçlanmayı zorlaştırarak enflasyonu kontrol altına alabilir. Açık piyasa işlemleri, merkez bankalarının devlet tahvilleri gibi finansal araçları alıp satarak para arzını kontrol etmesini sağlar. Bu işlemler, piyasadaki likiditeyi artırabilir veya azaltabilir. Zorunlu karşılık oranları ise bankaların belirli bir oranda rezerv tutmasını gerektirir. Bu oranlar değiştirilerek bankaların kredi verme kapasitesi ve dolayısıyla para arzı düzenlenir. Bu araçlar, ekonomik istikrarı sağlamak ve enflasyonu kontrol altında tutmak gibi merkez bankalarının ana hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olur.

2.1.2.2.1 Faiz oranları

Para politikası araçları, ekonomik istikrarı sağlamak ve belirlenen hedeflere ulaşmak amacıyla merkez bankalarının kullandığı temel stratejiler arasında yer alır. Faiz oranları, açık piyasa işlemleri ve zorunlu karşılık oranları gibi araçlar, ekonomik faaliyetlerin yönlendirilmesinde ve enflasyonun kontrol altında tutulmasında kritik bir rol oynar. Bu araçların etkin bir şekilde kullanılması, ekonomik dengenin korunması ve sürdürülebilir bir büyüme ortamının yaratılması açısından büyük önem taşır. Merkez bankaları, bu politika araçlarını kullanarak ekonomik dengeyi sağlamaya çalışır ve belirlenen hedeflere ulaşmak için gerekli müdahaleleri yapar

‘Faiz oranları, ekonomik karar alma süreçlerinde önemli bir değişkendir, özellikle yatırım kararlarını etkileyen faktörlerden biridir. Yatırımın karlılığı, faiz oranlarına bağlı olarak değerlendirilir ve hangi yatırımın öncelikli yapılacağı bu oranlara göre belirlenir. Eğer bir yatırımın beklenen getirisi faiz oranlarından daha yüksekse, o yatırımın yapılması cazip hale gelir. Bu nedenle, faiz oranları yatırım tercihlerini ve genel ekonomik aktiviteleri yönlendirmede kritik bir rol oynar’ (Öztürk,Durgut,2011,s.120).

‘Faiz oranları, ekonomik refahın ya da sıkıntının bir göstergesi olarak değerlendirilir ve yatırımlar ile büyüme üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu nedenle, faiz politikaları, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, sermaye yapıları ve mevcut ekonomik koşullara bağlı olarak farklı şekillerde uygulanır’ (Kaya,Demir,2018,s.161).

‘Parasal aktarım mekanizması kapsamında, ekonomiyi etkileyen temel kanallardan biri faiz oranlarıdır. Keynesyen iktisatçılar, faiz oranlarında meydana gelen değişikliklerin ekonomik faaliyetler üzerinde önemli etkiler yaratacağı görüşünü savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre, Merkez Bankaları uyguladıkları para politikaları aracılığıyla faiz oranlarını yönlendirebilmekte ve böylece ekonomide belirleyici bir rol oynamaktadır’(Genç,2010,s.19).

Faiz oranları, para politikasının en temel ve yaygın olarak kullanılan araçlarından biridir. Merkez bankaları, ekonomiyi yönlendirmek ve belirlenen ekonomik hedeflere ulaşmak amacıyla kısa vadeli faiz oranlarını düzenler. Düşük faiz oranları, kredi maliyetlerini azaltarak hem tüketim hem de yatırımı artırır, böylece ekonomik büyümeyi destekler ve işsizlik oranlarını düşürür. Yüksek faiz oranları ise borçlanmayı zorlaştırarak tüketici harcamalarını kısıtlar ve bu yolla enflasyonu kontrol altına almaya yardımcı olur.

Faiz oranlarındaki değişimler, sadece iç ekonomik faaliyetleri değil, döviz kurları ve uluslararası sermaye akışları üzerinde de etkili olur. Yüksek faiz oranları, yabancı yatırımcıları çekerek ülkeye sermaye girişini artırabilir ve yerel para biriminin değerlenmesine neden olabilir. Buna karşılık, düşük faiz oranları sermaye çıkışlarına yol açarak döviz kuru üzerinde baskı oluşturabilir.

Ek olarak, faiz oranları, ekonomik beklentileri ve davranışları da şekillendirir. Yatırımcılar ve tüketiciler, faiz oranlarındaki değişimleri gelecekteki

ekonomik koşulların bir göstergesi olarak yorumlar. Düşük faiz oranları, genellikle ekonomik büyümenin süreceği beklentisini artırırken, yüksek faiz oranları ekonomik durgunluk veya yavaşlama endişelerini güçlendirebilir. Bu sebeple, merkez bankalarının faiz oranlarıyla ilgili kararları, ekonominin genel yönünü belirlemede merkezi bir rol oynar ve geniş kapsamlı etkiler yaratır.

2.1.2.2.2 Açık piyasa işlemleri

‘TCMB, 4 Şubat 1987 tarihinde açık piyasa işlemlerine doğrudan alım satım faaliyetleriyle resmen başlamıştır. Bu işlemler, 1211 sayılı Kanun çerçevesinde belirlenen araçlar ile yürütülmektedir. Söz konusu kanunun 52. maddesi, bu işlemler için kullanılacak menkul kıymetleri beş ana grupta sıralamaktadır. Ancak, mevcut piyasa koşulları doğrultusunda, uygulamada en sık tercih edilen araçlardan biri devlet iç borçlanma senetleri olmuştur. Bu araç, likidite yönetiminde yaygın olarak kullanılmaktadır’ (Tokgöz,1990,s.57).

Açık piyasa işlemleri, merkez bankalarının para politikasını uygulamak için kullandığı etkili araçlardan biridir. TCMB bu aracı, ekonomik istikrarı sağlamak, enflasyonu kontrol altında tutmak ve para arzını yönlendirmek amacıyla kullanır.

Bu işlemlerin ana amacı, ekonomik hedefler doğrultusunda para arzını kontrol etmek ve likiditeyi düzenlemektir. Merkez bankası, piyasaya likidite sağlayarak ekonomiyi canlandırabilir veya likiditeyi çekerek enflasyonu kontrol altında tutabilir. Bu şekilde, ekonomik büyüme, istikrar ve enflasyon gibi makroekonomik hedeflerin başarılmasına katkıda bulunur.

TCMB, açık piyasa işlemleri kapsamında genellikle kısa vadeli devlet tahvilleri, hazine bonoları ve ters repo gibi araçları kullanır. Banka, bu menkul kıymetleri alarak piyasaya likidite sağlayabilir veya satış yaparak likiditeyi çekebilir. Bu işlem, piyasada bulunan para miktarını etkileyerek faiz oranlarını düzenler.

Açık piyasa işlemlerinin etkileri genellikle kısa vadeli ve piyasa likiditesi üzerinde belirgindir. Faiz oranlarında yapılan değişiklikler, kredi faizlerini etkileyebilir ve tüketici ve yatırımcı davranışlarını yönlendirebilir. Bu nedenle, merkez bankaları, açık piyasa işlemleri aracılığıyla ekonomik aktiviteyi yönlendirmeye çalışır.

Sonuç olarak, açık piyasa işlemleri, merkez bankalarının elindeki en etkili araçlardan biridir ve para politikasının etkin bir şekilde uygulanmasını sağlar. Doğru

bir şekilde kullanıldığında, bu işlemler ekonominin istikrarını sağlar, enflasyonu kontrol altında tutar ve ekonomik büyümeyi teşvik eder.

Açık piyasa işlemleri, merkez bankalarının para politikasını uygularken kullandığı kritik bir araçtır. Bu işlemler genellikle alış miktarı ve satış miktarı üzerinden gerçekleşir. Alış miktarı, merkez bankasının piyasadan para aldığı miktarı temsil ederken, satış miktarı piyasaya para verdiği miktarı gösterir. Bir dönem boyunca alış miktarının satış miktarından daha yüksek olması durumunda, merkez bankası piyasadan likidite çekiyor olabilir. Bu durum, para arzının azalabileceği ve faiz oranlarının yükseliş eğiliminde olabileceği anlamına gelir. Diğer yandan, satış miktarının alış miktarından daha yüksek olduğu bir dönemde, merkez bankası piyasaya likidite sağlıyor olabilir. Bu durum, para arzının artabileceği ve faiz oranlarının düşüş eğiliminde olabileceği anlamına gelir.

Alış fazlalığı ve satış fazlalığı da önemli göstergelerdir. Alış fazlalığı, alış miktarının satış miktarından fazla olduğu durumları ifade eder. Bu durumda merkez bankası piyasadan net olarak para çekiyor demektir. Diğer yandan, satış fazlalığı, satış miktarının alış miktarından fazla olduğu durumları gösterir. Bu durumda merkez bankası piyasaya net olarak para sağlıyor demektir. Bu faktörler, merkez bankasının para politikasının yönünü ve etkilerini anlamak için önemlidir ve ekonomik karar alma süreçlerinde dikkate alınmalıdır.

‘Tablo 3’de sunulan verilere göre, Türkiye’de açık piyasa işlemlerinin başlangıç tarihi olan 1987’den 1997’ye kadar olan dönemde yıllara göre tahvil satış ve alımlarının seyri incelendiğinde dikkat çekici bir eğilim gözlemlenmektedir. Özellikle 1994 yılına kadar olan süreçte, 1990 yılı hariç, tahvil satışlarında genellikle bir fazlalık gözlemlenmiştir. Bu durum, açık piyasa işlemlerinin öncelikli olarak piyasadan para çekmeyi hedeflediğini ortaya koymaktadır. Yani, merkez bankasının bu dönemde tahvil satışları aracılığıyla likiditeyi azaltarak ekonomik faaliyetleri sınırlama ve enflasyonu kontrol altına alma amacını taşıdığı görülmektedir. Bu bağlamda, tahvil satışlarının sürekli bir fazlalık göstermesi, bu politikanın istikrarlı bir şekilde uygulandığını ve öncelikli olarak para arzının sınırlandırılması amaçlandığını işaret etmektedir.

Tablo 3’de, Türkiye’de 1987-1997 yılları arasında gerçekleştirilen açık piyasa işlemlerine yönelik tahvil satışlarının analizi yer almaktadır.

Tablo 3:Türkiye'de açık piyasa işlemlerinin tahvil satışlarının analizi (1987-1997)

YILLAR	Alış	Satış	Alış	Satış
	Miktarı	Miktarı	Fazlalığı	fazlalığı
1987	1224.7	1328.2	-	103.5
1988	1785.0	2228.9	-	443.9
1989	542.3	687.8	-	145.5
1990	1811.3	1604.4	206.9	-
1991	4704.2	6761.7	-	2057.5
1992	17186.9	22842.0	-	5655.1
1993	16186.7	23936.4	-	7749.7
1994	16749.3	9383.5	7365.8	-
1995	37426.0	32378.1	5047.9	-
1996	101807.1	71598.1	30209.0	-
1997	741350.4	670020.0	71330.4	-

Kaynak: (Doğan,2005,s.40)'

Tablodaki verilere göre, bazı yıllarda alış fazlalığı ve satış fazlalığı mevcut. Örneğin, 1994 ve 1995 yıllarında alış fazlalığı gözlenirken, 1996 ve 1997 yıllarında satış fazlalığı belirgin. Bu, bu dönemlerde merkez bankasının likidite politikasının değişebileceğini ve bu değişikliklerin piyasalarda etkiler yaratabileceğini düşündürülebilir. Açık piyasa işlemlerinin parametreleri olan alış miktarı, satış miktarı, alış fazlalığı ve satış fazlalığı, merkez bankasının piyasalara etkisini belirlemede belirleyici bir rol oynar. Bu veriler, ekonomik karar alıcılar için önemli bilgiler sunar ve para politikası yönelimini belirlemede önemli bir rol oynar.

2.1.2.2.3 Zorunlu karşılık oranları

‘Zorunlu karşılıklar, bankalar ve diğer finansal kuruluşlar tarafından, belirli bir orandaki mevduat ve yükümlülüklerin merkez bankasında tutulmasını zorunlu kılan bir para politikası aracıdır. Bu araç, tarih boyunca çeşitli sebeplerle kullanılmış olsa da, genellikle üç ana amaç doğrultusunda uygulanır: ihtiyat sağlama, likidite yönetimi ve para arzının kontrolü’ (Hazar,Yenice,s.144).

Zorunlu karşılıklar, finansal sistemde üç temel alanda önemli bir rol oynar. İlk olarak, ihtiyat açısından, zorunlu karşılıklar bankaların finansal sağlamlığını artırır ve olası risklere karşı daha güçlü bir kalkan oluşturur. İkinci olarak, likidite

yönetimi açısından, zorunlu karşılıklar bankaların ani likidite ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olur, böylece finansal sistemin istikrarını sağlar. Son olarak, parasal kontrol açısından, zorunlu karşılıklar merkez bankasına, para arzını ve faiz oranlarını yönetmek için önemli bir araç sağlar. Bu şekilde, zorunlu karşılıklar finansal sistemin sağlamlığını korurken, merkez bankasının para politikasını etkili bir şekilde uygulamasına katkıda bulunur.

‘Zorunlu karşılık oranı, ekonomik dengeyi koruma ve para politikalarını yönlendirme amacıyla kritik bir araç olarak görülür. Bu oran, bankalar ve finansal kuruluşların bilançolarındaki kredi ve mevduat gibi yükümlülüklerle karşılık, belirli bir rezerv miktarının merkez bankasında tutulmasını şart koşar’ (Atalay, Mağın, 2022,s.156).

Zorunlu karşılık oranı ayarlamalarının hızlı ve güçlü etkileri nedeniyle beklenmedik sonuçlar doğurabilir. ‘Zorunlu karşılık oranı değişikliklerinin hızlı bir şekilde para piyasalarını etkilemesi, beklenmedik sonuçlara yol açabilir. Merkez bankası, ekonomide meydana gelen parasal genişleme ya da daralma etkilerini dengelemek amacıyla açık piyasa işlemleri yoluyla müdahalede bulunabilir. Parasal genişleme eğer sterilize edilemezse, artan para arzı kısa vadeli faiz oranları üzerinde etkili olabilir. Zorunlu karşılık oranının düşmesiyle birlikte genişleyen para arzı, merkez bankasının tahvil, hazine bonosu ve özel sektöre ait hisse senedi satışlarıyla dengelemeye çalışabilir. Bu satışlar sonucunda piyasada genişleyen para arzı daralabilir. Öte yandan, zorunlu karşılık oranının artması para arzında bir daralmaya neden olabilir’ (Barışık, Çetintaş, 2008, s.118) .

Zorunlu karşılık oranları, ekonomik denge ve finansal sistem istikrarı için temel bir belirleyicidir. Bu oranlar, bankaların rezervlerini merkez bankasında tutma zorunluluğunu belirler ve bu da bankaların kredi verme yeteneklerini etkiler. Bu uygulama, likidite yönetimi ve para arzının kontrolüne yardımcı olurken, aynı zamanda para politikasının etkinliğini artırır. Zorunlu karşılık oranlarının ayarlanması, ekonomik istikrarın sağlanması için kritik bir mekanizmadır; aksi takdirde, ekonomide istenmeyen dalgalanmalara ve finansal piyasalarda belirsizliğe neden olabilir. Bu nedenle, zorunlu karşılık oranlarının dikkatle yönetilmesi ve ayarlanması, ekonomik istikrarın sağlanması için hayati öneme sahiptir.

2.1.2.2.4 Reeskont kredileri

Reeskont kredisi, merkez bankalarının para politikası araçlarından biri olarak, ekonomik istikrarın sağlanmasında önemli bir rol oynar. ‘Reeskont kredileri, ihracatçı firmalar ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyette bulunan işletmede TCMB kaynaklarından düşük ödeme olarak sağlanan, ihracat tutarlı kredilerdir. Bu krediler Merkez Bankası aracılığıyla, bir yandan bankaların likidite ihtiyaçlarını karşılayarak piyasalara destek sağlarken, diğer yandan kısa vadeli faiz oranlarını destekleme imkânına sahiptir’(Alternatif Bank) . Bu mekanizma sayesinde, ihracatçı firmalar uygun koşullarda finansmana erişebilirken, peşin ve vadeli satış yapan firmalar arasındaki vergisel dengesizlikler de azaltılır. Ayrıca, ekonominin zorlu dönemlerinde reeskont kredilerinin genişletilmesi, piyasaya güven sağlamak ve ekonomik faaliyetlerin devamlılığını sağlamak için etkin bir önlem olabilir.

‘Merkez bankaları, reeskont kredileri aracılığıyla bankaların likidite ihtiyaçlarını karşılarken, aynı zamanda kısa vadeli faiz oranlarını da yönlendirebilirler. Bu sayede bankalar, acil nakit ihtiyaçlarını karşılayabilir ve piyasadaki kısa vadeli faiz oranlarında merkez bankalarının belirlediği yönde değişimler görülebilir ’(Erçel, 1996, s. 2). Sonuç olarak, reeskont kredisi, hem finansal istikrarı destekleyici hem de ekonomik büyümeyi teşvik edici bir araç olarak, para politikası uygulamalarında stratejik bir öneme sahiptir.

2.2. Parasal Hedefleme Stratejileri

Para politikalarının hedeflerine yönelik stratejiler, ekonomik istikrarı sağlama amacı güden çeşitli araç ve yaklaşımları içeren kapsamlı bir çalışma alanıdır. Bu stratejiler, merkez bankalarının ve diğer finansal kurumların ekonominin genel sağlığını korumak için aldığı kararlar ve uygulamalardan oluşur. Temel amaç, fiyat istikrarını sağlamak, işsizliği azaltmak, ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve finansal piyasalardaki istikrarı korumaktır.

‘Son yıllarda, merkez bankalarının odaklandığı temel hedef olan fiyat istikrarını sağlama amacıyla, para politikaları dinamik bir yaklaşımla şekillendirilmektedir. Ekonomik durgunluk beklentileri, genişletici para politikalarının uygulanmasını gerektirirken, enflasyonist baskıların artması durumunda daraltıcı politikalar devreye girmektedir. Genişletici para politikalarının

temel unsurları arasında para arzının artırılması ve faiz oranlarının düşürülmesi yer alır'(Arıcan,Okay,2014,s.4).

Birincil hedeflerden biri olan fiyat istikrarı, enflasyonun kontrol altına alınmasıyla doğrudan ilişkilidir. Merkez bankaları, genellikle enflasyon hedeflemesi stratejisini benimseyerek, belirli bir enflasyon oranını hedefler ve bu oranı korumak için faiz oranlarını ayarlar. Faiz oranlarının yükseltilmesi, para arzını kısıtlayarak enflasyonu düşürmeye çalışırken, faiz oranlarının düşürülmesi, ekonomik aktiviteyi teşvik ederek düşük enflasyon dönemlerinde büyümeyi destekler.

‘İş piyasasında emek arzının talebi aştığı durumlarda, çalışanların daha kısa çalışma süresi talep etmeleri ve günlük yaşam standartlarını yükseltme isteklerini dile getirmeleri zorlaşır. Bu tür taleplerin karşılanabilmesi, uygun bir ekonomik ortam ve çalışanların bu isteklerini kabul ettirebilecek güce sahip olması ile mümkündür. Aksi halde, devletin düzenleme yapması zorlaşır. İşsizliği azaltmak ve çalışma koşullarını iyileştirmek, hem sosyal hem de ekonomik faydalar sağlar. Ancak, çalışma saatlerinin kısalması işverenler açısından üretim maliyetlerini artırabilir’ (Çiçek, Koç, 2023, s:1042).

İkinci önemli hedef olan işsizliğin azaltılması, para politikalarının iş gücü piyasalarına olan etkisiyle yakından ilişkilidir. Ekonomik durgunluk dönemlerinde, genişletici para politikaları uygulanarak para arzı artırılır ve faiz oranları düşürülür. Bu, kredi koşullarını iyileştirerek yatırımları ve tüketimi teşvik eder, dolayısıyla işsizlik oranlarını düşürmeyi hedefler.

‘Para politikasının teorik rolü, uygulamalı ekonomik politikalarla yakından ilişkilidir. Türkiye, yüksek büyüme potansiyeline sahip olmasına karşın, bu büyümeyi finanse etme zorlukları nedeniyle ekonomik kırılganlıklarla karşı karşıyadır. Para politikasının öncelikli hedefi fiyat istikrarı sağlamak olsa da, küresel kriz sonrası finansal istikrar da önemli bir hedef haline gelmiştir. Türkiye'deki para politikasının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri, hem fiyat istikrarı hem de finansal istikrar açısından incelenmeli ve sürdürülebilir büyüme için önemlidir’ (Oktar, Dalyancı, 2010,s.2).

Ekonomik büyümeyi teşvik etmek de para politikalarının önemli bir amacıdır. Sağlıklı bir ekonomik büyüme, hem kısa vadeli hem de uzun vadeli stratejilerle desteklenir. Kısa vadede, ekonomik durgunluk dönemlerinde genişletici

para politikalarıyla talep artırılarak büyüme teşvik edilir. Uzun vadede ise, sürdürülebilir büyümeyi sağlamak için yapısal reformlarla birlikte uygun para politikası araçları kullanılır.

Finansal istikrarın korunması, para politikalarının en kritik hedeflerinden biridir. Finansal piyasalarda meydana gelen ani dalgalanmalar ve krizler, ekonomik istikrarı ciddi şekilde tehdit edebilir. Bu nedenle, merkez bankaları ve finansal düzenleyici kurumlar, finansal sistemdeki riskleri izler ve gerektiğinde müdahale eder. Likidite sağlama, finansal kuruluşların denetimi ve makro ihtiyati politikalar, bu hedefe ulaşmada kullanılan başlıca araçlardır.

Sonuç olarak, para politikalarının hedeflerine yönelik stratejiler, ekonomik istikrarı sağlamak ve toplum refahını artırmak amacıyla dikkatle tasarlanmış ve uygulanmış politikalardır. Fiyat istikrarı, işsizlik, ekonomik büyüme ve finansal istikrar gibi temel hedefler doğrultusunda geliştirilen bu stratejiler, dinamik ekonomik koşullar altında sürekli olarak değerlendirilir ve uyarlanır.

2.2.1. Parasal hedefleme

‘Parasal hedefleme, enflasyon beklentilerini kontrol altına almak amacıyla belirli bir parasal büyüklüğün artış oranını hedef olarak belirlemeyi ifade eder. Bu stratejinin tercih edilmesinin temel nedeni, para arzının yetkili para otoriteleri tarafından kısa vadede yönlendirilebilecek bir değişken olarak görülmesidir’ (Doğan, Akbakay, 2016, s. 632).

‘Parasal hedefleme, para politikasının yurtiçi faktörlere odaklanmasını sağlamakta, nominal bir çıpa sunarak zaman tutarsızlığı problemini önlemeye yardımcı olmakta ve para politikasının yönü hakkında anında sinyaller vererek hesap verebilirliği artırabilmektedir. Ancak bu stratejinin başarısı iki temel koşula bağlıdır. İlk olarak, hedeflenen parasal büyüklük ile nihai hedef olan enflasyon ya da nominal gelir arasında güçlü bir ilişkinin bulunması gerekir. İkinci olarak, hedeflenen parasal değişkenin merkez bankasının kontrolü altında olması zorunludur. Eğer paranın dolaşım hızı, fiyat seviyesi ve gelir seviyesi arasında istikrarlı bir ilişki yoksa, parasal hedefler para politikası hakkında doğru sinyaller vermez ve merkez bankasının nihai hedeflerine ulaşmada etkin bir araç olamaz’(Bozkurt, 2006, s. 88).

‘Parasal hedefleme stratejisi ile Merkez Bankası, enflasyonla yakından ilişkili olan parasal büyüklükleri belirleyerek bunlara yönelik hedefler oluşturur.

Merkez Bankası'nın 1990'lı yıllarda hedeflediği parasal büyüklük, Türk Lirası cinsinden zorunlu karşılıklar ve serbest mevduatlardan oluşan parasal tabandı. 1990'lı yıllarda parasal tabanın nominal milli gelir artış hızına paralel olarak artırılması hedeflenmiş ve yıl sonunda bu parasal büyüklük, bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla %15 oranında artış göstermiştir. Parasal tabanın IMF ile yapılan anlaşmalarda enflasyonu düşürmeye yönelik performans kriteri olarak kullanıldığı görülmektedir. Parasal hedefleme ile Merkez Bankası'nın amacı, para arzı fazlalığının yaratılmasını önleyerek ekonomik aktörlerin beklentilerini enflasyona karşı yönlendirmektir' (Kalaycı, 2005, s. 275).

'Parasal hedefleme, ekonomik istikrarı sağlamak ve uzun vadeli sermaye oluşumunu teşvik etmek açısından önemli bir araçtır. Parasal istikrar, finansal yatırımların performansını iyileştirir ve gereksiz riskli yatırımların önüne geçer. Aynı zamanda, iktisadi birimlerin beklentilerinin daha öngörülebilir ve istikrarlı olmasını sağlayarak piyasalardaki dalgalanmaları azaltır. Para politikası, enflasyonu kontrol etmek ve parasal büyümeyi yönetmek için kredi ve para politikalarını kullanır. Ancak bu politikanın etkili olabilmesi, sıkı bir program dahilinde tavizsiz uygulanmasına bağlıdır. Özellikle kriz dönemlerinde, Merkez Bankası'nın piyasalara güven vermesi ve para biriminin istikrarını sağlaması, geleceğe yönelik güven ve istikrar ortamının oluşmasında kritik bir rol oynar. Böylelikle, beklentilerde istikrar sağlanarak fiyat düzeyleri de dengeye kavuşur'(Birinci, 2011, s. 29). Parasal hedefleme stratejisi, enflasyon beklentilerinin yönetilmesi, ekonomik istikrarın sağlanması ve uzun vadeli büyümenin desteklenmesi açısından kritik bir rol oynar. Bu stratejinin başarıya ulaşması, parasal büyüklüklerin doğru hedeflenmesi, şeffaf politikaların uygulanması ve piyasalarda güven ortamının tesis edilmesi ile mümkün olmaktadır.

2.2.2.Döviz kuru hedeflemesi

'Literatürde döviz kuru, bir ülkenin para biriminin yabancı para birimleri karşısındaki değeri olarak tanımlanırken, döviz kuru rejimi ise bu değer belirlenmesine yönelik stratejileri ifade eder. Döviz kuru rejimi, ülkenin para politikası hedefleri doğrultusunda seçilmekte ve merkez bankasının para birimini yönetme biçimini belirlemektedir. IMF'nin 1999'daki sınıflandırmasına göre, döviz kuru rejimleri üç ana kategoriye ayrılmaktadır: sabit, dalgalı ve karma döviz kuru

rejimi. Bu rejimler, döviz kurunun seviyesini ve dalgalanmalarını etkileyerek para politikasının etkinliğinde önemli rol oynar’(Özdemir & Bilgen, 2021, s. 545).

‘Döviz kuru hedeflemesi, ya da önceden belirlenmiş sabit döviz kuru rejimlerinin, enflasyonu düşürme amacı güden ülkelerde sıklıkla tercih edilen bir yaklaşımdır. Özellikle güvenilirliği sorgulanan merkez bankaları, döviz kurunu çapa olarak kullanarak, ulusal paranın yabancı para biriminin güvenilirliği ile birlikte kullanılmasını sağlar. Bu yaklaşımda, enflasyonla mücadelede başarılı sonuçlar verilmiş olsa da, birçok ülkede bu sistem uygulanırken birden fazla hedefin tek bir araca bağlanma sorunuyla karşılaşmıştır. Hedefler arasındaki uyumsuzluklar ve beklenen şoklar, mevcut döviz kuru rejimlerinin terk edilmesi ve devalüasyonlara yol açmıştır’ (Uçak, 2004, s.114)

‘1980'den sonra Türkiye, ithal ikameci ekonomi politikalarını ihracata dayalı ve açık bir ekonomi modeli benimsemiştir. Bu politika değişimiyle birlikte döviz kuru politikalarında da önemli dönüşümler yaşanmış, özellikle 24 Ocak Kararları ile TL'nin dolar karşısında ciddi bir devalüasyona uğraması, döviz kurlarının ekonomi üzerindeki ısınması artırılmıştır. 1989 yılında yabancı sermaye girişlerinin serbest bırakılmasıyla birlikte, Türkiye'nin finansal piyasaları uluslararası kısa vadeli sermaye hareketlerine başlamış ve bu durum ekonomik dengesizliklere neden olmuştur. 1980-1989 döneminde sabit kur sistemi uygulanırken, 1989 sonrasında kontrollü serbest kur sistemi benimsenmiş, 2001 krizi sonrasında ise serbest dalgalı kur rejimine geçilmiştir. Bu dönemin döviz kuru politikaları, ihracata dayalı büyüme modelini desteklemiş ve ekonomide tamamlanmış bir rol oynamıştır. Ancak 1990'lı yıllarda sık sık yaşanan ekonomik krizler, uygulanan döviz kuru politikalarının yapısal sorunları mevcuttur. Özellikle 1994 ve 2001 yıllarında yaşanan büyük devalüasyonlar, ekonomide derin krizlere yol açmıştır. 2008 küresel ekonomik krizin ardından Merkez Bankası'nın döviz kuru politikalarıyla birlikte ihracatta kaydedilen değer artışları sağlanmıştır’(Yılmaz ,Bugay, Tekgül, 2019,s.213-214).

Döviz kuru yönetimi, bir ülkedeki ekonomik istikrarı ve büyüme hedefi üzerinde doğrudan etkili olup, uygulanan rejimlerin gücü, hedefler arası uyumla birlikte kullanılabilir. Türkiye örneğinde, 1980 sonrası döviz kuru politikaları ihracata dayalı büyümeyi desteklerken, aynı zamanda krizlerin temel nedenlerinden biri olmuştur. Sabit ve dalgalı kur rejimlerinin getirdiği avantajlar ve riskli, döviz

kurunun makroekonomik dengelerdeki kritik rolünün ortaya çıkması, dolayısıyla başarılı bir ekonomi yönetimi için bu politikaların dikkatli planlanması gerekmektedir.

2.2.3. Enflasyon hedeflemesi

‘Enflasyon hedeflemesi stratejisi, para politikasının nihai amacı olan fiyat istikrarını sağlamak ve bu istikrarı sürdürmek için kullanılan bir yaklaşımdır. Bu strateji, belirli bir dönem için dijital bir enflasyon hedefi ya da hedef aralığının belirlenmesi ve bu hedefin kamuoyuna açıklanması ile uygulanır. Enflasyon hedeflemesinin temel amacı, fiyatların genel seviyedeki istikrarını sağlamaktır. Ekonomik aktörlerin kararlarını alırken fiyat değişimlerini dikkate almamalarının sağlandığı bu konumda, fiyat istikrarının tam anlamıyla elde edildiği yerde. Bu şekilde piyasalardaki işlemlerin başlatılması ve enflasyon beklentilerinin daha öngörülebilir hale gelmesi amaçlanır’ (Kartal, 2011, s. 80).

‘Enflasyon hedeflemesi stratejisine geçilmeden önce, programın başarılı olabilmesi için belirli ön koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bankacılık sektörünün güçlendirilmesi, Merkez Bankası’nın bağımsızlığının teminat altına alınması ve para politikasında nihai hedef olarak fiyat istikrarının ön plana çıkarılması bu ön koşullar arasında bulunmaktadır. Ayrıca, hazine tarafından sürdürülebilir bir iç borçlanma mekanizmasının oluşturulması, enflasyon ve döviz kuru arasındaki ilişkinin zayıflatılması ve enflasyonun kontrol altına alınması, dalgalı kur rejiminde Merkez Bankası müdahalesine gerek kalmaksızın istikrarın sağlanması ve mali piyasaların kamu borçlanmasını karşılayacak kapasitede olması, stratejinin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için gerekli şartlar arasında yer almaktadır’(Şanlı, 2006, s. 39).

‘Enflasyon hedeflemesi stratejisi, diğer nominal çıpa politikalarından farklı olarak merkez bankalarına, seçilen enflasyon hedefine ulaşmak için çeşitli para politikası araçlarını saklama olanağı sunar. Bu yaklaşım, ülkenin kendi ekonomik koşullarına odaklanmasını sağlarken, para politikası yalnızca tek bir değişkene bağlı kalmaksızın enflasyonu eritecek tüm özellikleri gözlemlenerek şekillendirilir. Bu faktörler arasında ücret artışları, döviz kuru hareketleri, kamu düzeni sistemleri, beklentiler ve petrol fiyatları gibi unsurlar yer alır. Hedefin kamuoyuna ilan

edilmesi, merkez bankasının politikalarının şeffaf bir şekilde sürdürülmesini ve güvenilirliğini artırır’(Altınışık, Çakmak ve Usta, 2006, s. 90) .

‘Enflasyon hedefleme stratejisi, diğer para politikası yaklaşımlarından iki temel özelliğiyle ayrılmaktadır. İlk olarak, merkez bankaları enflasyon hedeflerini sayısal olarak belirleyip kamuoyuna açıklamakta ve bu hedeflere ulaşmayı taahhüt etmektedirler; eğer hedeflenen seviyelere ulaşılamazsa, halka hesap verilmektedir. İkinci olarak, para politikası kararlarının ekonomiyi etkilemesi zaman aldığından, merkez bankaları cari enflasyonu değil, gelecekteki enflasyonu kontrol etmeye odaklanmaktadır. Bu çerçevede, merkez bankaları düzenli aralıklarla enflasyon tahminleri yaparak bu tahminleri kamuoyuna duyurmakta, öngörülen enflasyon oranının hedefle tutarlılığı ve hedefin gerçekleşmesiyle ilgili riskler kamuoyuna açıklanmaktadır’ (Durmuş, 2018, s. 5) .

‘Enflasyon hedeflemesi rejimi, yalnızca enflasyon hedefi belirleyip bunu kamuoyuna açıklamakla sınırlı kalmaz; aynı zamanda karar alma sürecinin kurumsallaşmasını sağlar. Bu süreç, politika kararlarının şeffaf hale getirilmesi, karar tarihlerinin önceden belirlenen bir takvime bağlanarak kamuoyuna duyurulması ve alınan kararların gerekçeleri ile gelecekteki politikalara dair öngörülerin açıklanmasını içerir. Ayrıca, bu rejim altında Merkez Bankası’nın gelecekteki enflasyona yönelik tahminleri büyük önem taşır. Merkez Bankası, enflasyon ve diğer ekonomik göstergelere dair öngörülerle, gelecekteki enflasyonist baskılara karşı önceden uyarılır ve bu bilgiler faiz kararlarının alınmasında yol gösterici olur. Faiz kararlarını en doğru şekilde alabilmek için Merkez Bankası, geniş kapsamlı bir veri setinden yararlanır’(Eroğlu, 2007, s. 6) .

‘Türkiye, 2001 Şubat krizi sonrasında dalgalı kur rejimine geçerek enflasyonla mücadele amacıyla enflasyon hedeflemesi stratejisini benimsemiştir. Ancak kriz sonrası belirsizlikler nedeniyle, doğrudan bu stratejiye geçmek yerine ilk olarak "örtük enflasyon hedeflemesi" uygulanmıştır. Bu ara rejimde, resmi olarak ilan edilmese de enflasyon hedefleri belirlenip kamuoyuna açıklanmış ve bu hedeflere ulaşmak için para politikası araçları kullanılmıştır. Yapısal reformlar ve sıkı maliye politikaları sayesinde enflasyon kontrol altına alınmış ve 2006 yılında açık enflasyon hedeflemesi dönemine geçilmiştir. Bu dönemde, Merkez Bankası enflasyon hedeflerini kamuoyuna ilan etmiş, kısa vadeli faiz oranlarıyla hedeflere ulaşmayı taahhüt etmiştir. Şeffaflık, geniş bilgi setlerine dayanma ve beklenti

yönetimi, açık enflasyon hedeflemesinin temel unsurları olmuştur. Bu strateji sayesinde Türkiye, tek haneli enflasyon oranlarına ulaşmayı başarmıştır'(Durmuş, 2018, s. 12-14) .

Sonuç olarak, enflasyon hedeflemesi stratejisi, fiyat istikrarını sağlama amacı doğrultusunda merkez bankalarına esneklik ve şeffaflık sunan etkili bir para politikası aracı olarak öne çıkmaktadır. Bu strateji, enflasyonun gelecekteki seyrine yönelik tahminlere dayalı olarak şekillendirilen para politikası kararlarıyla, ekonomik istikrarın sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır. Ancak, bu stratejinin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için bankacılık sektörünün güçlendirilmesi, Merkez Bankası'nın bağımsızlığının sağlanması ve sürdürülebilir bir borçlanma mekanizması gibi yapısal reformların hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, kamuoyuna şeffaf bir şekilde ilan edilen enflasyon hedefleri, hem piyasa aktörlerinin güvenini arttırmakta hem de enflasyon beklentilerini öngörülebilir hale getirerek ekonomik karar alma süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır.

BÖLÜM III

2001 KRİZİ SONRASINDA TÜRKİYE'DE PARA POLİTİKASI

Türkiye'nin ekonomik tarihinde önemli bir dönüm noktası olan 2001 krizi, ülkenin ekonomik ve finansal politikalarında köklü değişimlere yol açmıştır. Krizin hemen ardından uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, Türkiye'nin ekonomik yapısını yeniden şekillendirmek ve sürdürülebilir bir büyüme patikasına oturtmak amacıyla tasarlanmıştır. Bu bölümde, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın temel unsurları incelenecek, 2000 yılı Enflasyonu Düşürme Programı ile olan farkları ortaya konacaktır. 2001 krizi öncesinde ve sonrasında Türkiye ekonomisinin genel durumu karşılaştırmalı olarak ele alınacak; bu süreçte uygulanan politikaların makroekonomik göstergeler üzerindeki etkileri değerlendirilecektir. Programın, Merkez Bankası'nın aldığı para politikası kararları ve bu kararların ekonomik göstergeler üzerindeki etkileri mercek altına alınacaktır.

3.1. 2001 Krizi Öncesi Türkiye Ekonomisinin Genel Durumu

1990'lı yıllar boyunca Türkiye ekonomisi inişli çıkışlı bir büyüme seyri izlemiştir. Özellikle 1994'te yaşanan ekonomik kriz sonrasında, 1995-2000 yılları arasında gözle görülür bir büyüme fark edildi, ancak bu büyüme istikrarlı ve dengeli olmaktan uzaktı. Yüksek enflasyon, 1990'ların sonunda Türkiye ekonomisinin en ciddi problemlerinden biriydi ve yıllık enflasyon oranları %60 ile %100 arasında değişiyordu. Merkez Bankası'nın bağımsızlığının olmaması ve kamu harcamalarındaki artış, enflasyonun kontrol edilememesine neden olmuştur. Bununla birlikte, mali disiplinin sağlanamaması, yüksek bütçe açıkları ve sosyal güvenlik sistemindeki dengesizlikler kamu finansmanını zora soktu. Bu durum, borçlanma gereksinimini artırarak kamu borcunun hızla büyümesine yol açmıştır. Bankacılık sektörü ise zayıf ve kırılgan yapısıyla dikkat çekiyordu; bankaların döviz açıkları,

yetersiz sermaye yapıları ve kötü yönetim uygulamaları nedeniyle 1999-2000 yıllarında birçok banka iflas etti veya devlet müdahalesi ile karşılaşmıştır.

‘Türkiye Odalar Birliği’nin Nisan 2001’de yayınladığı rapor, Türkiye ekonomisinin 1990-2000 yılları arasındaki durumunu ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Rapora göre, bu dönemde Türkiye’nin ekonomik savurganlığı 195,2 milyar dolar seviyesindedir. Bu savurganlığın en önemli nedenlerinden biri, yüksek miktarda iç borçlanmalardır. Bu dönem içerisinde sadece iç borç faiz ödemeleri 143 milyar dolar düzeyindedir’ (Çelebi, 2001, s. 15).

‘Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ve özelleştirme kapsamındaki kuruluşların borçlanma gereksinimleri ise toplamda 32,2 milyar dolar olarak kaydedilmiştir. Ayrıca, kamu bankalarının görev zararı, 1990-2000 yılları arasında toplamda 20 milyar dolardır. Aynı dönemde, Ziraat Bankası’nın Kooperatif Birlikleri’ne düşük faizli kredi vermesi nedeniyle hazine zararı 9,2 milyar dolar olmuştur. Tamamlanması geciken kamu yatırımlarında yıpranma, bakım ve idame harcamaları nedeniyle hazine zararı ise 6,8 milyar dolar olarak belirtilmiştir’ (Çelebi, 2001, s. 16).

‘1990’larda Türkiye’de banka kurmanın daha kolay hale gelmesi, yetersiz sermayeye sahip bankaların artmasına neden olmuştur. Sınırsız mevduat garantisi nedeniyle risk faktörünün ortadan kalkmasıyla, bu bankalar nispeten yüksek faiz oranları sunarak mevduat çekebilmişlerdir. Bazı bankalar ise aşırı miktarda devlet tahvili bulundurarak ek riskler almıştır’(Keyder, 2023, s. 4-13).

Bu veriler, 1990-2000 yılları arasında Türkiye ekonomisinin ciddi yapısal sorunlarla karşı karşıya olduğunu ve bu sorunların ekonomi üzerinde kalıcı etkiler bıraktığını göstermektedir. İç borçlanma ve yüksek faiz ödemeleri, kamu bankalarının görev zararları ve kamu yatırımlarındaki verimsizlikler, kamu maliyesinin sürdürülebilirliğini tehdit eden unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Ekonomik reformların yetersiz kalması ve yapısal sorunların çözülmemesi, 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin altyapısını hazırlamış ve bu dönemdeki politika hatalarının bedeli ağır olmuştur. Bu nedenle, Türkiye’nin ekonomik sürdürülebilirliği için yapısal reformların ve mali disiplinin önemi vurgulanmalıdır.

3.1.1. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinin Analizi

Türkiye ekonomisi, Kasım 2000 ve Şubat 2001'de, tarihinin en ciddi finansal krizlerinden ikisini yaşamıştır. Bu dönemde, ekonominin kırılgan yapısı, bankacılık sektöründeki sorunlar ve siyasi belirsizlikler, kısa sürede büyük bir ekonomik çöküşe yol açmıştır. Kasım 2000'de başlayan likidite krizi ve ardından Şubat 2001'de yaşanan siyasi gerilimlerin tetiklediği finansal kriz, döviz kurlarında ani artışlara, faiz oranlarının yükselmesine ve geniş çaplı ekonomik durgunluğa neden olmuştur. Bu krizler, sadece ekonomik yapıyı sarsmakla kalmamış, aynı zamanda toplumsal ve siyasi sonuçlar doğurarak, Türkiye'nin ekonomik politikalarının yeniden şekillendirilmesine zemin hazırlamıştır.

2000 yılında Türkiye ekonomisi belirli bir büyüme seviyesine ulaştıktan sonra, Kasım 2000 ve Şubat 2001'de yaşanan mali krizler nedeniyle olumsuz etkilenmiş ve 2001 yılında bir daralma yaşamıştır. Krizlerin sonucu olarak Türkiye'den büyük miktarda sermaye çıkışı yaşanmış ve Türk Lirası'nın dalgalanmaya bırakılmasıyla birlikte değer kaybı olmuştur. Bu durum, güvensizlik ortamı yaratarak iç talebin azalmasına ve ekonominin daralmasına yol açmıştır. Ayrıca, özel sektöre verilen kredilerin hacmindeki düşüş ve faiz oranlarındaki artış da ekonomideki güvensizlik ortamını pekiştirmiştir (TCMB, 2001: s. 18-19).

'Kasım ayının son haftasında, bankacılık sektöründen kaynaklanan ve mali piyasalarda ciddi bir güven kaybına yol açan büyük bir kriz patlak verdi. Bankaların kötü yönetim uygulamalarıyla kriz daha da büyüdü ve yeni boyutlar kazanarak derinleşti' (Turan,2005,s.5).

'2000 yılının ilk yarısında cari açığı finanse etmek için Hazine, tahvil ihraçlarını büyük ölçüde artırdı. Özellikle Ağustos ayından itibaren kısa vadeli sermaye girişlerinde belirgin bir artış yaşandı ve Hazine, yıl boyunca toplamda 7,5 milyar dolar tutarında tahvil ihraç etti. Aynı zamanda, hükümet ve banka dışı sektörler, yurtdışında menkul kıymet işlemleri ve uzun vadeli kredi kullanımlarını artırarak, dış finansman kaynaklarına olan talebi yükseltti'(TCMB, 2001:49-50).

Tahvil ihraçlarındaki artış ve kısa vadeli sermaye girişlerindeki yükseliş, 2000 yılının ilk yarısında Türkiye ekonomisinde belirgin bir etki yarattı. Hazine'nin cari açığı finanse etmek için artan tahvil ihracı, dış borç yükünü artırdı ve ekonomiyi dış finansmana daha bağımlı hale getirdi. Öte yandan, kısa vadeli sermaye

girişlerinde yaşanan artış, piyasalarda güven kaybına neden oldu ve ekonomik kırılganlığı artırdı. Bu dönemde yerleşiklerin yurtdışında gerçekleştirdiği menkul değer işlemleri ve uzun vadeli kredi kullanımının artması da dikkat çekiciydi. Ancak, bu süreçte yaşanan krizler ve finansal istikrarsızlık, Türkiye'nin ekonomik politikalarını gözden geçirmesine ve yapısal reformlara odaklanmasına yol açtı. IMF ile yapılan anlaşmalar ve hayata geçirilen uzun vadeli ekonomik reformlar, kriz sonrası dönemde ekonomik istikrarın sağlanması ve finansal sistemin güçlendirilmesi için önemli adımlar oldu.

Şubat 2001 krizinde ise Anayasa Mahkemesi ile hükümet arasında yaşanan anlaşmazlık, siyasi istikrarsızlığa neden oldu. Bu durum, piyasalarda güven kaybını ve sermaye kaçışını tetikledi. Siyasi gerilimler, ekonomik istikrarı tehdit eden unsurlar arasında yer aldı. 2001 krizi, Türkiye'nin siyasi ve ekonomik arenada yaşadığı zorlu bir dönemi temsil eder. Anayasa Mahkemesi ile hükümet arasındaki anlaşmazlık ve ardından gelen siyasi istikrarsızlık, ekonomide güven kaybına ve sermaye kaçışına yol açtı. Bu durum, piyasalarda belirsizlik ve endişe atmosferini derinleştirdi. Ekonomik faaliyetlerde daralma ve işsizlik oranlarında artış gibi somut etkiler, krizin derinliğini gösterdi. Kriz, Türkiye'nin ekonomik politikalarını ve siyasi yapılanmasını yeniden değerlendirmesi için bir fırsat yarattı.

3.1.1.1. İçsel faktörler

2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinin içsel faktörleri, Türkiye'nin finansal sistemindeki kırılganlıklar ve kamu maliyesindeki yapısal sorunlara dayanmaktadır. Finansal sistemdeki kırılganlık, zayıf bankacılık sektörü, düşük sermaye yeterliliği, kötü yönetim ve denetim mekanizmaları gibi unsurları içerir. Bankalar arasındaki güven eksikliği ve yüksek riskli kredilerin yaygınlığı da krize katkıda bulunmuştur. Kamu maliyesindeki yapısal sorunlar ise yüksek bütçe açığı, kamu borçlarındaki artış ve verimli olmayan harcama politikaları gibi unsurları içerir. Bu sorunlar, ekonomik istikrarsızlığı ve piyasalarda güvensizliği artırmıştır. Krizler, bu içsel faktörlerin birleşimiyle tetiklenmiş ve ekonomide ciddi sarsıntılara neden olmuştur. Bu dönemde yaşanan krizler, Türkiye'nin finansal ve ekonomik yapılarını derinlemesine gözden geçirmesine ve yapısal reformlara odaklanmasına neden olmuştur.

Finansal kırılganlıklar, bir ülkenin ekonomik istikrarını tehdit eden ve krizlerin oluşumunda önemli rol oynayan zayıflıklardır. Bu kırılganlıklar, bankacılık sektöründeki sermaye yetersizlikleri, likidite sıkıntıları, yetersiz risk yönetimi ve

denetim mekanizmalarındaki eksiklikler gibi unsurlardan kaynaklanır. Finansal sistemin bu zayıf noktaları, ekonomik dalgalanmalar karşısında direncini azaltır ve ani şoklara karşı savunmasız hale getirir. Türkiye'nin 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinde, finansal kırılganlıkların rolü belirgin bir şekilde ortaya çıkmış ve bu dönemdeki ekonomik çalkantıların temel nedenlerinden biri olmuştur.

‘Yüksek enflasyon ve mali belirsizlikler gibi ekonomik faktörler, Türkiye'nin mali sistemi üzerinde baskı yaratırken, bankaların ve devletin tahvil ve hazine bonosu satışlarıyla kazanç sağlaması, reel ekonominin üretim ve verimliliğini olumsuz etkilemiştir. Kamu kesimindeki mali düzensizlikleri düzeltmeye yönelik yasal düzenlemelerin yetersiz kalması, kayıt dışı ekonomi ve kara para akışının denetim altına alınamaması sonucunda vergi kaybı artmış ve ekonomik birimlerin yönlendirilme kapasitesi azalmıştır. Bu durum, daraltıcı para ve maliye politikalarının etkinliğinin gelişmiş ülkelere göre düşük olmasına neden olmuş, küçük değişimlerin bile ekonomik etkileri şiddetlendirdiği bir ortam yaratmıştır’(Aydın,2022,s.54).

‘Yatırım hacmi, ekonomik büyümeyi belirleyen en önemli faktörlerden biridir ve bu hacim, iç ve dış tasarrufların miktarına bağlıdır. Yetersiz tasarruf eğilimi, büyümenin önünde bir engel oluşturur. Ayrıca, tasarrufların yatırımlar yerine güvenli olmayan yöntemlerle değerlendirilmesi, mali sisteme duyulan güvensizlik nedeniyle yastık altında tutulmasına ya da yurtdışına yönlendirilmesine yol açar. Ülkede tasarruf yetersizliği yaşanırken, ticaret yoluyla döviz kazanamayan ekonomiler dış borçlanmaya yönelerek bu açığı kapatmaya çalışır. Ancak, dış açıkları kapatmak amacıyla alınan sıcak paranın ani çıkışı, ekonomik istikrarsızlıklara ve krizlere zemin hazırlar’ (Aydın,2022,53).

Finansal kurumların yetersiz risk yönetimi uygulamaları da krizin tetikleyicileri arasında yer almıştır. Kredi riski, piyasa riski ve operasyonel riskleri etkin bir şekilde yönetemeyen bankalar, yüksek riskli kredi verme ve yatırım yapma eğilimlerini artırmışlardır. Türkiye'de 1990'ların sonunda, bankacılık sektöründeki denetim eksiklikleri ve zayıf risk yönetimi, krizlerin öncesinde önemli bir kırılganlık unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Finansal sistemin sağlıklı işleyişi için etkin bir düzenleyici ve denetleyici çerçeve gereklidir. Ancak, Türkiye'de kriz öncesi dönemde bankacılık sektörünün yetersiz denetimi ve düzenlemelerin zayıflığı, sistemin kırılganlığını artırmıştır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun

(BDDK) 1999'da kurulması, bu eksikliklerin giderilmesi yönünde önemli bir adım olsa da, bu reformların etkileri krizden önce tam olarak hissedilememiştir.

Kamu maliyesindeki yapısal sorunlar da krizlerin içsel nedenleri arasında önemli bir yere sahiptir. Yüksek bütçe açıkları, hükümetin harcamalarını finanse etmek için daha fazla borçlanmasına neden olmuş ve bu durum, faiz yükünün artmasına ve mali sürdürülebilirliğin tehlikeye girmesine yol açmıştır. Türkiye'de 1990'lar boyunca süregelen yüksek bütçe açıkları, 2000 ve 2001 krizlerinin başlıca nedenlerinden biri olarak öne çıkmıştır. Artan kamu borçları, devletin borç geri ödeme kapasitesini zayıflatmış ve finansal piyasalarda güven kaybına yol açmıştır. Türkiye'de kriz öncesinde hızla artan kamu borçları, hükümetin mali yükümlülüklerini yerine getirme kapasitesini sorgulatmış ve ekonomik istikrarsızlığı derinleştirmiştir.

‘Kamu maliyesindeki temel yapısal sorunlar, genellikle gelirlerin toplanması ve harcamaların yönetimi arasındaki dengesizliklerden kaynaklanmaktadır. Özellikle, vergi tabanının yeterince geniş olmaması, vergi kaçakçılığının yaygınlaşması ve vergi sistemindeki adaletsizlikler, gelir toplama süreçlerinde ciddi sorunlar yaratmaktadır. Ayrıca, harcamaların verimli ve şeffaf bir şekilde yönetilmemesi, bütçe açıklarının kalıcı hale gelmesine ve kamu borcunun giderek artmasına yol açmaktadır’(Tanzi, 2000; OECD, 2018).

Verimsiz harcama politikaları, kamu kaynaklarının etkin kullanılmamasına yol açmış ve mali disiplinin bozulmasına neden olmuştur. Türkiye'de 1990'lar boyunca uygulanan popülist harcama politikaları, mali kaynakların verimli kullanımını engellemiş ve yapısal mali sorunları daha da büyötmüştür. Maliye politikalarının uzun vadeli ekonomik hedeflerle uyumlu olmaması, ekonomik istikrarı olumsuz etkilemiştir. Türkiye'de kriz öncesi dönemde, kısa vadeli politik çıkarların ön planda tutulması, maliye politikalarının etkinliğini azaltmış ve krizlerin derinleşmesine katkıda bulunmuştur. Bu içsel faktörlerin birleşimi, Türkiye'nin 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinde yaşadığı ekonomik sarsıntıların temelini oluşturmuştur.

‘Kamu gelirlerinin büyük bir bölümünü vergiler oluşturmaktadır ve konsolide bütçe gelirlerinin %75'inden fazlası vergi gelirlerinden sağlanmaktadır. Bu gelirler, kamu harcamalarını finanse etmede en önemli kaynak olarak öne

çıkmaktadır. Aynı zamanda, vergi gelirlerinin yeterince artırılmaması, kamu açıklarının temel sebeplerinden biri olarak görülmektedir. Vergiler genel olarak iki ana gruba ayrılır: doğrudan gelir ve servet üzerinden alınan dolaysız vergiler ile mal ve hizmetler üzerinden alınan dolaylı vergiler. Dolaylı vergiler, tüketim üzerinden alınması ve tahsilatının kolay olması nedeniyle avantajlı kabul edilse de, vergi adaleti açısından dolaysız vergiler daha adil sayılabilir. Son yıllarda Türkiye'de dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının %50'den %60'a yükseldiği gözlemlenmiştir. Bu artış, dolaylı vergilerin kolayca tahsil edilmesine dayansa da, vergi adaletine zarar verebilir. Vergi yapısı incelendiğinde, bazı vergilerin yeterince toplanamadığı ve bu durumun kamu gelirlerinde yetersizliklere yol açtığı anlaşılmaktadır. Bu değerlendirmeler, kamu maliyesi açısından önem arz etmekte ve vergi politikalarının yeniden düzenlenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Dolaylı vergilerin artışının vergi ve sosyal adalet açısından yeniden gözden geçirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılabilir' (Sarı,2003,s.148).

Kamu gelirlerinin büyük bir kısmını oluşturan vergiler, bütçe dengesi ve kamu harcamalarının finansmanı açısından kritik öneme sahiptir. Özellikle dolaylı vergilerin artan oranı, vergi toplama sürecinde kolaylık sağlasa da vergi adaleti açısından bazı sorunlar yaratmaktadır. Dolaylı vergilerin payının %60 seviyelerine çıkması, vergi adaletini zayıflatarak, gelir dağılımında adaletsizliklere neden olabilir. Bu durum, vergi politikalarının gözden geçirilmesi ve adil bir vergi sistemi oluşturulması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

3.1.1.2. Dışsal faktörler

Ekonomik krizlerin oluşumunda, içsel faktörlerin yanı sıra dışsal faktörlerin de önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Küresel ticaret dinamiklerindeki değişimler, uluslararası finansal akımların ani yön değişiklikleri, emtia fiyatlarındaki dalgalanmalar ve jeopolitik gerilimler, ekonomilerin kırılganlıklarını artırarak krizlerin tetikleyicisi olabilmektedir. Örneğin, 2008 küresel finans krizi, Lehman Brothers'ın iflasıyla başlayan ve hızla yayılan bir domino etkisi yaratmıştır. Benzer şekilde, petrol fiyatlarındaki ani artışlar veya düşüşler, enerji bağımlı ekonomilerde ciddi dalgalanmalara yol açabilmektedir. Ayrıca, ülkeler arasındaki ticaret savaşları ve tarifelerin yükseltilmesi, küresel ticaret hacmini daraltarak ekonomik durgunluklara zemin hazırlayabilir. Bu dışsal faktörler, ulusal ekonomilerin istikrarını tehdit eden ve öngörülemeyen riskler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu

nedenle, ekonomik krizlerin analizi ve yönetiminde dışsal faktörlerin dikkatlice incelenmesi ve stratejik önlemler alınması büyük önem taşımaktadır.

‘1980’lerin sonlarından itibaren ivme kazanan finansal serbestleşme süreci, 1990’lar boyunca birçok finansal krizin yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Örneğin, 1994’te Meksika’da, 1997’de Güneydoğu Asya’da, 1998’de Rusya’da, 1999’da Brezilya’da ve 2000-2001 yıllarında Türkiye ile Arjantin’de krizler ardı ardına patlak vermiştir. Finansal liberalizasyon politikaları, finans sektörünün reel ekonomiden çok daha hızlı büyümesine neden olmuştur. Bu dönemde, finansal aktiviteler ve araçlar çeşitlenirken, yeni finansal ürünlerin ve taşıdıkları risklerin değerlendirilmesi için gerekli teknik kapasite yeterince geliştirilememiştir. Bu durum, finansal piyasaların kırılganlığını artırarak krizlerin yayılmasına olanak tanımıştır’(Özkan,2008,s.3).

‘2001 yılından sonra dünya finans piyasalarında yaşanan likidite fazlası, yüksek faiz oranları sunan Türkiye ekonomisine önemli fırsatlar getirmiştir. Ancak, bu likidite fazlası küresel krizin patlak vermesiyle sona ermiş ve kriz, Türkiye ekonomisi üzerinde ciddi etkiler bırakmıştır. Küresel kriz Türkiye’de başlamamış olsa da, uluslararası piyasalardan sağlanan fonların azalması dış borçlanma maliyetlerini artırmış ve dış kaynaklara erişimi zorlaştırmıştır. Türkiye’nin tasarruf açığı nedeniyle dış finansmana olan yüksek bağımlılığı, ekonomiyi daha da kırılgan hale getirmiştir. Ayrıca, Türkiye’nin en büyük ticaret ortağı olan Avrupa’nın küresel kriz sebebiyle yaşadığı durgunluk, Türkiye’nin ihracatını ve genel ekonomik büyümesini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum, Türkiye ekonomisinin küresel ekonomik dalgalanmalara karşı ne kadar hassas olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur’(Ertuğrul,İpek,Çolak,s:62).

‘Asya ve Rusya ekonomik krizlerinin 2001 Türkiye krizine yayılması, küresel finansal entegrasyon ve sermaye hareketlerinin hızlanmasıyla gerçekleşmiştir. 1997 yılında Güneydoğu Asya’da başlayan kriz, Tayland’ın baht para biriminin devalüasyonu ile tetiklenmiş ve hızla diğer bölge ülkelerine yayılarak büyük ekonomik durgunluk ve finansal kayıplara yol açmıştır. 1998’de Rusya’nın borçlarını ödeyememesi ve ruble’nin değer kaybı, küresel piyasalarda şok etkisi yaratarak yatırımcıların gelişmekte olan piyasalardan çıkmasına neden olmuştur. Bu krizlerin ardından Türkiye’ye yönelik yabancı sermaye akışları azalmış, faiz oranları yükselmiş ve ekonomik istikrar bozulmuştur. Türkiye’nin finansal sistemindeki

kırılganlıklar ve bankacılık sektöründeki sorunlar, küresel yatırımcıların güvenini sarsmış ve 2001 yılında büyük bir ekonomik kriz yaşanmasına zemin hazırlamıştır.’(Yazıcı,2020).

Küresel ekonomik koşullar ve dış şoklar, Türkiye ekonomisinin kırılganlığını artırmış ve bu kırılganlık, krizlerin yayılmasını hızlandırarak ekonomik istikrarı tehdit etmiştir. Bu nedenle, gelecekte benzer krizlerin etkilerini minimize edebilmek için, sağlam ve dirençli ekonomik yapıların oluşturulması ve etkin risk yönetimi stratejilerinin uygulanması büyük önem taşımaktadır.

3.1.2. Kriz Öncesi Dönemde Temel Makroekonomik Göstergeler

2001 krizi öncesi Türkiye ekonomisi, ciddi yapısal sorunlar ve dengesizlikler sergilemekteydi. Enflasyon oranlarının %60 ile %100 arasında değişmesi, ekonomik istikrarın sağlanamamasının önemli bir göstergesiydi. Kamu borç stokları hızla artarken, iç borçlanma faiz ödemeleri kamu maliyesi üzerinde büyük bir yük oluşturuyordu. Toplamda 143 milyar dolarlık faiz ödemesi, kamu bütçesinin önemli bir kısmının borç servislerine ayrılmasına neden oluyordu. Yüksek işsizlik oranları ve istikrarsız ekonomik büyüme, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden uzaklaşıldığını göstermekteydi. Bankacılık sektörü ise yetersiz sermayelendirilmiş yapısı ve aşırı riskli işlemleri nedeniyle kırılgandı. Bu dönemde bankaların döviz pozisyonlarındaki açıklar ve aşırı kamu kâğıdı taşıma eğilimleri, finansal sistemin zayıflığını ortaya koyuyordu. Tüm bu göstergeler, Türkiye ekonomisinin 2001 krizi öncesinde ne kadar hassas ve dış şoklara karşı savunmasız olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. 19 Şubat 2001 krizi, Türkiye ekonomisini derinden sarsmış ve tüm makroekonomik göstergelerde belirgin bozulmalara yol açmıştır.

‘Kriz sürecinde Türk Lirası, dolar karşısında neredeyse %100 oranında değer kaybetmiş, kriz öncesinde 680.000 TL seviyelerinde olan dolar kuru, 1.300.000 TL'ye kadar yükselmiştir. Şubat 2001'de 28 milyar dolar olan döviz rezervleri, Mayıs 2001'de 18 milyar dolara düşmüştür. Bütçe açığı, 2001 yılında 5 katrilyon TL olarak hesaplanırken, bu açığın 20 katrilyon TL'yi aşabileceği tahmin edilmiştir. Başlangıçta %4 büyüme oranı öngörülmesine karşın, ekonomik küçülmenin %4 ile %4.5 arasında olacağı ve hatta bazı tahminlere göre % -3 seviyesinde gerçekleşebileceği dile getirilmiştir. Enflasyonun %20 seviyelerine çekilmesi hedeflenmiş olsa da, %80 oranına ulaşabileceği endişesi ortaya çıkmıştır.

Hazine'nin %25 faiz oranıyla borçlanmayı planladığı bu dönemde, faiz oranları %80-90 seviyelerine çıkmıştır. Kriz sonrasında bankalardaki döviz mevduatları 38 milyar dolardan 33 milyar dolara gerilerken, işsizlik oranı ve iş yerlerini kapatanların sayısı artmıştır. Kriz öncesinde aylık 40 trilyon TL olan protesto edilen senet miktarı, kriz sonrası aylık 90 trilyon TL'ye yükselmiştir' (Çelebi, 2001s.23).

19 Şubat 2001 krizi ,Türkiye ekonomisinin yapısal zayıflıklarını ve kırılganlıklarını net bir şekilde ortaya koymuştur.Türk lirasının hızlı değer kaybı ve döviz rezervlerinin erimesi, ekonomik istikrarın ne kadar hassas olduğunun göstergesidir. Yükselen bütçe açıklarının yanı sıra enflasyon oranları kamu maliyesinin sürdürülebilir olmadığına işaret etmektedir.Hazine borçlanma faizlerinin aşırı yükselmesi, piyasa güveninin kaybolduğunu ve ekonomi politikalarının ivedilikle revize edilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Kriz sonrası artan işsizlik ,iflaslar , protesto edilen senetler krizin reel ekonomiye olan yıkıcı etkilerini gözler önüne sermektedir. Bu kriz, Türkiye'nin kapsamlı ekonomik reformlara ve mali disipline duyduğu acil ihtiyacı açıkça göstermiştir.

3.1.2.1. Enflasyon oranları

Türkiye'de 1990'lı yıllarda enflasyon ara vermeksizin ekonominin en büyük sorunlarından biri haline gelmiştir. Yüksek enflasyon oranları , ekonomik istikrarı tehdit etmiş ve çeşitli yapısal reformların gerekliliğini ortaya koymuştur.

'Uygur (2001), 2001 finansal krizinde bankaların döviz pozisyonlarının yanı sıra kırılgan makroekonomik temellerin de önemli rol oynadığını vurgulamaktadır' (Uygur, 2001, s. 85)

'Ülkemizde yaklaşık yirmi yıl boyunca yüksek enflasyon oranları yaşanmıştır. 1939-1949 yılları arasında ortalama yıllık enflasyon %14.3 seviyesindeyken, 1950-1959 yıllarında %8.8'e düşmüştür. 1960-1969 yılları arasında ise ortalama enflasyon %4.4 gibi daha düşük bir seviyede kalmıştır. Ancak, bu dönemden sonra enflasyon oranları artış eğilimine girmiş, 1980-1989 yıllarında %50.7'ye, 1990-1996 döneminde ise %78.7'ye kadar yükselmiştir' (Aydoğan, 2004, s.93).

Türkiye'nin enflasyon oranları, özellikle 1980'li yıllardan itibaren ciddi bir artış eğilimi göstermiştir. 1960'larda düşük seyreden enflasyon, 1980'lerle birlikte hızla yükselmiş ve 1990'larda kronik bir hale gelmiştir. 1990'lı yıllarda enflasyon

oranlarının %60 ile %100 arasında seyretmesi, Türkiye'nin yapısal ekonomik sorunlarının derinleştiğini ve bu sorunların çözümü için yeterli reformların hayata geçirilmediğini göstermektedir. Bu dönemde, yüksek enflasyonun ekonomiyi istikrarsızlaştırıcı etkisi açıkça görülmüş, makroekonomik kırılganlıklar artmış ve özellikle 2001 krizinde bankacılık sektörü ve döviz pozisyonları bu zayıf temellerin bir sonucu olarak krize sürüklenmiştir. Bu durum, Türkiye'nin 2000'li yılların başında kapsamlı reformlarla enflasyonla mücadeleye yönelmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur.

Tablo 4'te, Türkiye'nin 1980-2001 yılları arasındaki yıllık tüketici fiyatları enflasyon oranları yer almaktadır.

Tablo 4. Enflasyon ,Tüketici fiyatları (yıllık %) - Türkiye (1980-2001)

YIL	ENFLASYON
1980	94.3
1981	37.6
1982	29.1
1983	31.4
1984	48.4
1985	45
1986	34.6
1987	38.9
1988	68.8
1989	63.3
1990	60.3
1991	66
1992	70.1
1993	66.1
1994	105.2
1995	89.1
1996	80.4
1997	85.7
1998	84.6
1999	64.9
2000	54.9
2001	54.4

Kaynak : (Dünya Bankası, Enflasyon, tüketici fiyatları- yıllık %,2024)

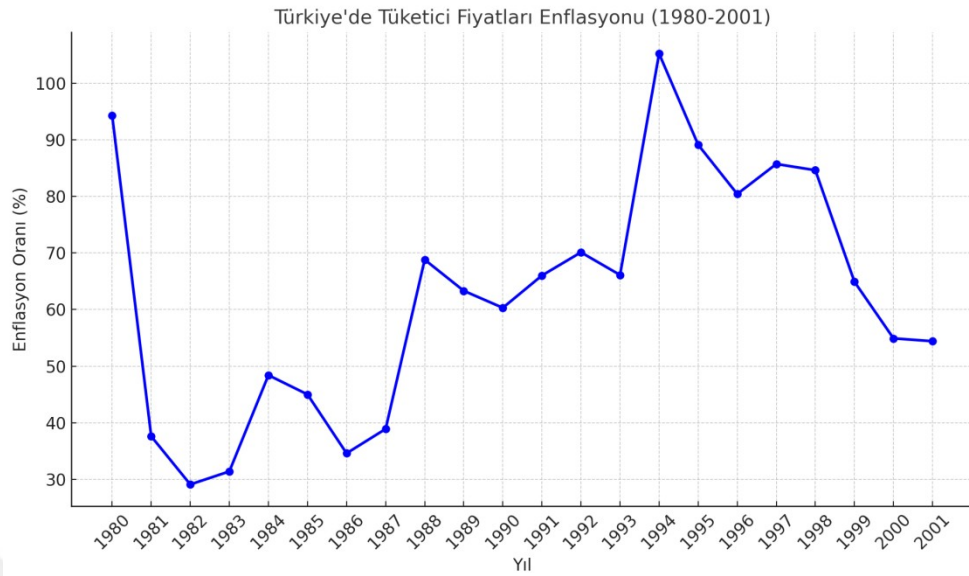
Tablodaki enflasyon oranlarına bakıldığında, Türkiye'nin 1980-2001 döneminde yüksek enflasyonla mücadele ettiği açıkça görülmektedir. 1980'de enflasyon oranı %94.3 gibi oldukça yüksek bir seviyededir. 1981 ve 1982 yıllarında düşüş gösterse de bu oranlar %30'lar seviyesinde kalmıştır, yani enflasyonun düşmesine rağmen hala önemli bir sorun teşkil etmiştir. 1984-1989 yılları arasında enflasyon oranları %30-%68 aralığında dalgalanmış, bu da istikrarlı bir makroekonomik yapıdan uzaklaştığını göstermektedir. Özellikle 1988 ve 1989 yıllarındaki %68.8 ve %63.3 oranları, enflasyonun kontrol altına alınamadığını ve ekonomik politikalarda etkin bir çözüme ulaşamadığını işaret etmektedir.

1990'lı yıllar enflasyonun kronikleştiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. 1994'te %105.2 ile üç haneli enflasyon oranı görülmüş, bu dönem Türkiye ekonomisi için önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1990'lı yılların sonlarına doğru enflasyon bir miktar düşse de, oranlar hâlâ %60-85 aralığında seyrederken ekonomideki kırılganlık devam etmiştir. 2000 yılına gelindiğinde %54.9 ile görece daha düşük bir enflasyon oranı yakalanmış, ancak bu bile ekonomik istikrar açısından yeterli olmamıştır.

Sonuç olarak, bu dönem boyunca yüksek enflasyon Türkiye'nin en önemli makroekonomik sorunlarından biri olmuştur. Yapısal reformların yetersizliği, finansal istikrarsızlık ve küresel ekonomik dalgalanmalar, bu dönemde yüksek ve dalgalı enflasyon oranlarının temel nedenleri arasında yer almıştır.

'Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren enflasyon oranları ciddi bir artış göstermiştir. 1980-1989 döneminde ortalama enflasyon %50.7, 1990-1996 döneminde ise %78.7 olarak kaydedilmiştir' (Aydoğan, 2004, s. 93).

'1990'lı yıllarda Türkiye'de enflasyon oranları, yapısal ekonomik sorunların bir sonucu olarak sürekli yüksek seyretmiştir. Bu dönemde yıllık enflasyon oranları %60 ile %100 arasında değişiklik göstermiştir' (Eroğlu, 2010, s. 45).

Grafik 1. Enflasyon, Tüketici fiyatları (yıllık %) - Türkiye (1980-2001)

(Tablo 4' te ki veriler kullanılarak hazırlanmıştır.)

Grafik, 1980-2001 yılları arasında Türkiye'deki enflasyonun dalgalı ve genellikle yüksek seyreden bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. 1980'de %94,3 ile başlayan enflasyon, 1981-1987 yılları arasında düşüş eğilimi göstermiş ancak bu oranlar yine de yüksek seviyelerde kalmıştır. 1994 yılında %105,2 ile zirveye ulaşmış, ardından dalgalı bir düşüş yaşanmıştır. 1995-2001 yılları arasında enflasyon %54-89 arasında değişim göstererek 2001 yılında %54,4 seviyesine

gerilemiştir. Grafik, Türkiye'nin bu dönemde yüksek enflasyonla mücadele ettiğini ve istikrar sağlamada zorluk yaşadığını yansıtmaktadır.

3.1.2.2. Büyüme oranları

Tablo 5'te, Türkiye'nin 1980-2001 yılları arasındaki yıllık gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) büyüme oranlarını gösteren veriler yer almaktadır. Dünya Bankası'nın sağladığı yıllık büyüme oranlarına dayanmaktadır.

Tablo 5. Türkiye GSYİH büyüme oranı (yıllık %) (1980-2001)

YIL	GSYİH BÜYÜME ORANI
1980	-2.4
1981	4.9
1982	3.6
1983	5
1984	6.7
1985	4.2
1986	7
1987	9.5
1988	2.3
1989	0.3
1990	9.3
1991	0.7
1992	5
1993	7.7
1994	-4.7
1995	7.9
1996	7.4
1997	7.6
1998	2.4
1999	-3.3
2000	6.9
2001	-5.8

Kaynak : (Dünya Bankası, 2024)

Tabloya göre, Türkiye'nin 1980-2001 yılları arasındaki büyüme oranları oldukça dalgalıdır. 1980'deki % -2.4 oranındaki küçülme, 1981'den itibaren toparlanmaya başlamış ve 1987'de %9.5 ile zirve yapmıştır. Ancak bu büyüme sürekli olamamış, 1994 (% -4.7) ve 2001 (% -5.8) yıllarında yeniden daralmalar yaşanmıştır. 1990'lı yıllar boyunca, dönemsel olarak yüksek büyüme oranları (%7'nin üzerinde) görülmesine rağmen, kriz yıllarında ciddi küçülmeler olmuştur. Bu veriler, Türkiye ekonomisinin dış şoklara ve iç makroekonomik kırılganlıklara duyarlı olduğunu göstermektedir.

3.1.2.3. İşsizlik oranları

Tablo 6'da, Türkiye'nin 1982-2001 yılları arasındaki toplam işsizlik oranlarını (% toplam işgücü, ulusal tahmin) gösteren veriler yer almaktadır.

Tablo 6. Türkiye'de İşsizlik Oranları (% Toplam İşgücü, Ulusal Tahmin) (1982-2001)

YIL	İŞSİZLİK ORANI
1982	10.9
1983	12.1
1984	11.9
1985	11.2
1986	-
1987	-
1988	8
1989	8.3
1990	8
1991	8.2
1992	8.5
1993	9
1994	8.6
1995	7.6
1996	6.6
1997	6.8
1998	6.9
1999	7.7
2000	6.5
2001	8.4

Kaynak : (Dünya Bankası,2024)

Tablodaki verilere göre Türkiye'nin işsizlik oranları 1982-2001 döneminde dalgalı bir seyir izlemiştir. 1982'de %10.9 ile başlayan işsizlik, 1983 ve 1984'te %12 seviyelerine çıkarak yüksek bir noktaya ulaşmıştır. 1986 ve 1987 yıllarına dair veri eksikliği olsa da, 1988'den itibaren işsizlikte kademeli bir düşüş yaşanmış ve 1996'da %6.6 ile en düşük seviyeye inmiştir. Ancak, 1999-2001 yıllarında işsizlik oranları yeniden yükselişe geçmiştir ve 2001'de %8.4 seviyesine ulaşmıştır. Bu

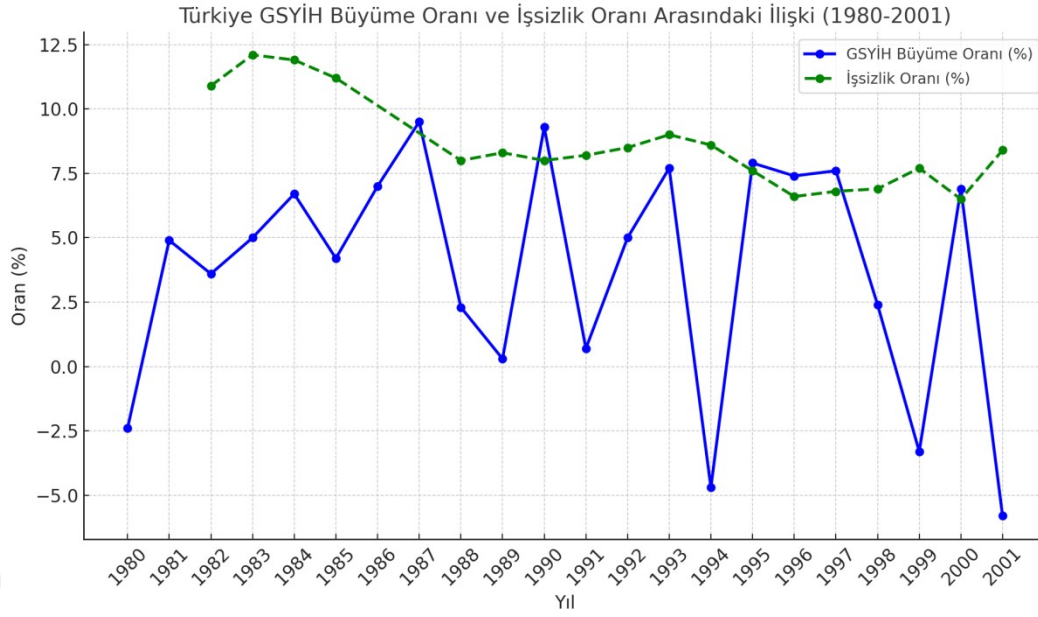
dalgalanmalar, Türkiye'nin ekonomik kriz dönemlerinde işsizlik oranlarının hızla arttığını ve ekonomik büyüme dönemlerinde azaldığını göstermektedir. Özellikle 2001 krizinde işsizlik oranının tekrar yükselmesi, ekonomideki durgunluğun istihdam üzerindeki olumsuz etkisini açıkça ortaya koymaktadır.

3.1.2.4 Büyüme ve işsizlik oranları arasındaki ilişki

Kalıcı ve yüksek işsizlik oranları, uzun vadeli ekonomik büyümeye ciddi zararlar verebilir. Yüksek işsizlik, kaynakların atıl kaldığını ve talep azaldıkça gelecekteki üretim kapasitesinin olumsuz etkilendiğini gösterir. Ayrıca, azalan kazançların vergi gelirlerini düşürmesi ve artan sosyal yardımlar nedeniyle kamu maliyesine ek yük getirmesi, yüksek işsizliğin maliyetini daha da artırır. Bu bağlamda, işsizlikle mücadele, ekonomik büyüme ve toplumsal refah için büyük rol oynar.

'İstihdam ve ekonomik büyüme arasında konjonktüre bağlı bir ilişki bulunmaktadır. Ancak, işsizlik oranı ekonomik büyümedeki artışa hızlı bir şekilde yanıt vermez. Daralma dönemlerinde firmalar genellikle mevcut çalışanlarıyla daha fazla üretim yapmaya çalışır ve yeni iş gücü alımları yalnızca konjonktür canlanmaya başladığında artar. Bu nedenle, işsizlik oranları, büyüme oranlarını belirli bir gecikmeyle takip eder' (Kanalıcı Akay, Adanur Aklan, & Çınar, 2016, s. 210).

İstihdam ile ekonomik büyüme arasında konjonktüre paralel bir ilişki olduğu göz önüne alındığında, işsizlik oranlarının ekonomik büyümeye belli bir gecikmeyle tepki verdiği anlaşılmaktadır. Bu durum, ekonomik büyüme dönemlerinde bile işsizlik oranlarının hızla düşmemesinin nedenini açıklar. Özellikle daralma dönemlerinde firmalar maliyetlerini düşürmek adına çalışma saatlerini azaltma veya ücretleri düşürme gibi önlemler alırken, işten çıkarmaları son çare olarak düşünürler. Dolayısıyla, işsizlik oranlarının düşmesi, genellikle ekonomik canlanmanın sürdürülebilir hale gelmesiyle mümkün olur. Bu nedenle, ekonomik politikaların istihdam yaratmaya yönelik uzun vadeli stratejileri içermesi büyük önem taşımaktadır.

Grafik 2.Türkiye GSYİH Büyüme Oranı ve İşsizlik Oranı Arasındaki İlişki (1980-2001)

(Tablo 5 ve 6'daki veriler kullanılarak hazırlanmıştır).

Türkiye'nin 1980-2001 yılları arasındaki büyüme oranları ve işsizlik oranları incelendiğinde, iki gösterge arasında önemli bir ilişki olduğu gözlemlenebilir. Genel olarak, büyüme oranlarının yükseldiği yıllarda işsizlik oranlarının düştüğü, ekonomik daralma dönemlerinde ise işsizliğin arttığı görülmektedir.

Örneğin:

1980 yılında GSYİH % -2.4 küçülürken, işsizlik oranı %10.9 gibi yüksek bir seviyede kalmıştır. Bu durum, ekonominin daraldığı dönemlerde iş gücü talebinin azaldığını ve işsizliğin arttığını göstermektedir.

1987 ve 1990 yıllarında ise büyüme oranlarının sırasıyla %9.5 ve %9.3 gibi yüksek seviyelere çıkması, işsizlik oranının %8 civarına düşmesine katkı sağlamıştır. Bu da ekonomik büyümenin iş gücü talebini artırdığını ve işsizliği azalttığını göstermektedir.

Ancak 1994 ve 2001kriz yıllarında (sırasıyla % -4.7 ve % -5.8 büyüme oranları), işsizlik oranları yeniden yükselmiş ve %8.4'e kadar çıkmıştır. Kriz dönemlerinde ekonomik daralmanın iş gücü piyasasında olumsuz etkiler yarattığı açıkça görülmektedir.

Bu veriler, ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki doğrudan ilişkiyi ortaya koymaktadır. Yüksek büyüme dönemlerinde istihdam artarken, ekonomik daralma dönemlerinde iş gücü talebi düşmekte ve işsizlik artmaktadır. 2001'deki kriz, büyüme ve istihdam arasındaki bu hassas dengeyi net bir şekilde ortaya koyan önemli bir örnektir.

3.1.3.Bankacılık ve Finansal Sistemdeki Gelişmeler

2001 krizi öncesinde Türkiye'nin finansal sektörü ve bankacılık sistemi, çeşitli yapısal sorunlar ve kırılganlıklar sergilemiştir. Bu dönemde bankacılık sektörü, yetersiz sermayelendirme, kötü yönetim uygulamaları ve yüksek risk alma eğilimleri nedeniyle ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Finansal sektörün genel durumu, makroekonomik istikrarı tehdit eden önemli faktörlerden biri olmuştur.

'1990'lı yıllarda Türk bankacılık sektörü, neoliberal politikaların etkisiyle önemli değişiklikler yaşamış ve bu süreçte birçok yapısal sorunla karşı karşıya kalmıştır. Türkiye, IMF ile ekonomik istikrar programları uygulamaya çalışmış, ancak bu programlar enflasyonla mücadele ve kamu maliyesinin düzeltilmesinde yeterince başarılı olamamıştır. Bankalar, döviz hesapları ve dış kredi kaynakları üzerinden borçlanarak mevcut açıklarını kapatmaya çalışmış, fakat bu durum likidite daralması ve borçlanma vadelerinin kısılması gibi ek riskler doğurmuştur. Bu gelişmeler, bankacılık sistemine olan güvenin azalmasına ve piyasada fon arzı ile talebi dengesinin bozulmasına neden olmuştur'(Çalım & Çalım, 2022, s. 35).

3.1.3.1 Bankacılık sistemi

Bankacılık sisteminin sağlığı ve istikrarı, herhangi bir ülkenin ekonomik yapısının temel taşlarından biridir. Sağlıklı ve istikrarlı bir bankacılık sistemi, ekonomik büyümeyi destekler, sermaye akışlarını düzenler ve finansal krizlerin etkilerini azaltır. Ancak, bankacılık sistemi zayıfsa ve istikrarsızlık gösteriyorsa, bu durum ekonomik dalgalanmalara, yatırımcı güveninin azalmasına ve geniş çaplı finansal krizlere yol açabilir. 1990'lı yıllarda Türkiye'nin bankacılık sistemi, sermaye yetersizlikleri, kötü yönetim uygulamaları ve yüksek risk alma eğilimleri nedeniyle kırılgan bir yapı sergilemiştir. Bu dönemde yaşanan ekonomik krizler, bankacılık sistemindeki zayıflıkları daha da belirgin hale getirmiş ve finansal istikrarı ciddi şekilde tehdit etmiştir. Özellikle kamu bankalarının görev zararları ve politik müdahaleler, sektördeki sorunları derinleştirerek bankacılık sisteminin güvenilirliğini zedelemiştir.

'Ekonomide finansal kontrolün sağlam temeller üzerine inşa edilmesi, ekonomik istikrar açısından büyük önem taşıırken, bankacılık sektörü son dönemlerde yaşanan krizlerde en kırılgan alanlardan biri olduğunu ortaya koymuştur. 24 Ocak 1980 sonrası dönemde, ekonominin liberalleşmesi amacıyla getirilen esnek düzenlemeler, bankacılık sektörüne girişin kolaylaştırılmasına yol açmıştır. Bu politikalarla sektörde büyüme ve rekabetin artırılması hedeflenmiş; banka ve şube sayısında, ayrıca istihdamda artış sağlanmışır. Bankacılık sektörünün teknolojik altyapısında bu dönemde önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da, bankaların üretim ve ticaret üzerindeki katkıları sınırlı kalmıştır. Kamuya fon sağlama görevine ağırlık vermeleri, zayıf öz kaynaklar ve küçük ölçekli yapılar nedeniyle kriz dönemlerinde kırılgan bir profil sergilemelerine neden olmuştur. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) verilerine göre, bankacılık sektörünün mali işlevlerini etkin bir şekilde yerine getirememesinin başlıca sebepleri arasında makroekonomik istikrarsızlık, yüksek kamu açıkları, kamu bankalarının piyasa üzerinde yarattığı çarpıtıcı etkiler, zayıf risk yönetimi, yetersiz öz kaynaklar, parçalı ve kamuya dayalı bankacılık yapısı, düşük aktif kalitesi, piyasadaki risklere karşı aşırı duyarlılık ve kırılganlık, yetersiz iç kontrol mekanizmaları, risk yönetimi eksiklikleri, kurumsal yönetim sorunları ve şeffaflık eksikliği yer almaktadır'(Gençler,s.356)

Bankaların mali yapısı ve denetlenmesi incelendiğinde ise 2000 yılında bankacılık sektöründe yaklaşık 20 banka iflas etmiş veya devlet tarafından devralınmıştır. Bankaların döviz pozisyonlarındaki açıklar ve yetersiz sermayelendirme, sektördeki istikrarsızlığı artırmıştır (BDDK, 2002).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) 1999 yılında kurulmuş olmasına rağmen, 2001 krizine kadar etkili bir denetim ve düzenleme yapısı oluşturulamamıştır. Bu dönemde düzenleyici çerçeve yetersiz kalmış ve bankaların riskli faaliyetlerini kontrol altına almakta zorluklar yaşanmıştır (BDDK, 2002).

2001 krizinden önce Türkiye'nin bankacılık sektörü ve finansal istikrarı, birçok yapısal zayıflık ve kırılganlık barındırmaktaydı. İşsizlik oranları %6 ile %8 arasında değişmiş, ekonomik kriz dönemlerinde ise belirgin artışlar göstermiştir. Özellikle 1994 ve 1999 krizlerinde işsizlik oranlarının sırasıyla %8.6 ve %7.7 seviyelerine yükselmesi, ekonominin ne kadar kırılgan olduğunu gözler önüne sermektedir. 2000 yılında ise yaklaşık 20 banka iflas etmiş veya devlet tarafından devralınmış, bu durum bankacılık sektöründeki döviz pozisyonlarındaki açıklar ve yetersiz sermayelendirme nedeniyle yaşanan istikrarsızlığı daha da artırmıştır. Bu veriler, finansal sistemdeki denetim ve düzenleme eksikliklerinin yanı sıra, bankacılık sektöründeki yapısal sorunların çözülmemesinin ekonomik istikrarı nasıl tehdit ettiğini göstermektedir

3.1.3.2. Finansal sistem

2001 krizi öncesinde Türkiye'nin finansal piyasaları, çeşitli yapısal sorunlar ve riskler nedeniyle büyük bir kırılganlık sergilemiştir. Ülke riski, ülkeye yatırım yapmayı düşünen yatırımcılar başta olmak üzere, ülkenin ulusal ve uluslararası tüm paydaşlarını yakından ilgilendirir. Bu bağlamda, ülke riski bir ekonomideki tüm birimleri etkileyen ve portföy çeşitlendirmesi ile bertaraf edilemeyen, sistemden kaynaklanan riskler olarak tanımlanan sistematik risklerin bir parçasıdır.

'1990'lar, Türkiye'nin siyasi istikrarsızlıklar ve zayıf ekonomik altyapılarla mücadele ettiği çalkantılı bir dönem olarak öne çıkmıştır. 1994 krizini takip eden kısa süreli rahatlama, yapısal reformların gecikmesiyle sürdürülememiştir. Rusya krizi ve 1999 Marmara Depremi, ekonomik sorunları daha da derinleştirmiştir. Kasım 2000'deki likidite kriziyle birlikte faiz oranları hızla yükselmiş, bankacılık

sektörü ağır darbe almış ve büyük miktarda fon çıkışı yaşanmıştır. Bu süreç, Türkiye'nin ekonomik kırılganlığını yeniden ortaya koymuştur' (BBC Türkçe, 2018).

'Akademik yazında, ülke riski genellikle bu riski etkileyen çeşitli faktörler üzerinden ele alınmaktadır. Araştırmalar, makroekonomik faktörler, finansal göstergeler ve politik risk unsurlarının ülke riski üzerindeki etkilerini sıkça incelemektedir'(Görmüş & Aksoylu, 2018, s. 17).

Bu dönemde finansal piyasalardaki riskleri anlamak için birkaç temel faktöre odaklanmak gerekmektedir. Finansal piyasalardaki riski ölçmek için bazı göstergelerden yararlanır bunlardan birisi olan cds(Credit Default Swap),

'Finans literatüründe, risk ve bu riskin belirleyicileri üzerine yoğun bir şekilde araştırmalar yapılmaktadır. Özellikle 2008 küresel finansal krizinden sonra, kredi derecelendirme kuruluşlarına duyulan güvenin azalması, alternatif risk göstergeleri arayışını tetiklemiştir. Bu bağlamda, CDS'ler (Credit Default Swaps), ödenmemiş tahvillerin nominal değeri üzerine yazılan vadeli sigorta sözleşmeleri olarak dikkat çekmektedir' (Giriş & İçen, 2023, s. 270).

2001 Krizi öncesi ve sonrası Türkiye'de CDS spesifik durumuna değinildiğinde 2001 ekonomik krizinden önce Türkiye'nin finansal sistemi yüksek risk altında bulunuyordu. Bankaların döviz pozisyonlarındaki açıklar ve yetersiz sermayelendirme, finansal sistemdeki kırılganlıkları artırmıştı. Bu dönemde CDS primleri, ülkenin borçlanma maliyetlerini yansıtarak ciddi seviyelere yükselmiştir. Örneğin, 2001 krizi sırasında Türkiye'nin CDS primleri yüksek risk algısını ve ekonomik belirsizlikleri yansıtmaktaydı.

1990'lı yıllar boyunca Türkiye, yüksek enflasyon oranları ve döviz kuru dalgalanmaları ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. 2000 yılında uygulanan sabit kur rejimi ve serbest faiz politikası, piyasada istikrar sağlamak yerine belirsizlikleri artmasına sebep olmuştur. Döviz pozisyonlarındaki açıklar ve faiz oranlarındaki dalgalanmalar, finansal sistemdeki kırılganlıkları gözle görülür hale getirmiştir. 2000 yılının Kasım ayında yaşanan likidite krizi sırasında bankalararası piyasalarda gecelik faiz oranları %1000'in üzerine çıkarken, Kasım 2000'deki aylık ortalama faiz oranı %223 olarak kaydedilmiştir.

2000 yılı sonuna doğru, bankaların döviz pozisyonlarındaki açıklar ve yetersiz sermaye yapıları, likidite krizine yol açmıştır. Bu dönemde, elinde büyük

miktarda Hazine bonusu bulunduran bankalar, bunları finanse etmekte zorlanmıştır. Kasım 2000'de yaşanan likidite krizi, bankacılık sektörünü derinden etkilemiştir. Demirbank gibi büyük bankalar, likidite krizinden büyük ölçüde zarar görmüştür ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmiştir.

‘Finansal piyasaların kırılganlığı, yabancı yatırımcıların güvenini zedeleyerek olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Kasım 2000 krizinde, yabancı yatırımcıların endişeleri artmış ve bunun sonucunda büyük çaplı sermaye çıkışları yaşanmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin kredi risk primi olan CDS (Credit Default Swap) değerleri yükselmiş, bu durum ülkenin kredi riskini ve borçlanma maliyetlerini önemli ölçüde artırmıştır. CDS primlerindeki artış, piyasalarda risk algısının yüksek olduğunu ve ekonomik belirsizliklerin derinleştiğini ortaya koymaktadır’ (S&P Global, 2024).

2001 yılının Şubat ayında yaşanan siyasi kriz, finansal piyasaların kırılganlığını daha yüksek seviyelere taşımıştır. 19 Şubat 2001'deki Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında yaşananlar, piyasadaki mevcut sıkışıklığın çok derin bir ekonomik krize dönüşmesine neden olmuştur. Aynı gün içerisinde 7 milyar doların üzerinde bir döviz talebi ortaya çıkmış, bankalararası piyasada gecelik faizler %5000 ile %7500 aralığında seyretmiştir.

Bu veriler, 2001 krizi öncesinde Türkiye'nin finansal piyasalarının ne kadar kırılgan olduğunu ve çeşitli risklerin ekonomiyi nasıl tehdit ettiğini açıkça göstermektedir. Etkin düzenleme ve denetim eksiklikleri, bu risklerin daha da derinleşmesine yol açmıştır.

3.2. 2001 Krizi Sonrasında Para Politikası

2001 yılı, Türkiye'nin para politikası uygulamalarında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Kriz sonrasında hayata geçirilen "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" kapsamında, kapsamlı yapısal reformlar uygulanmıştır. Bu reformlar arasında en dikkat çeken, enflasyonla mücadelede daha etkin bir para politikasının benimsenmesidir. Bu doğrultuda, 1211 Sayılı Merkez Bankası Kanunu'nda kritik değişiklikler yapılmıştır.

Bu düzenlemelerin en önemli noktalarından biri, Merkez Bankası'nın temel amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğunun yasal olarak tanımlanmasıdır. Bu çerçevede, Merkez Bankası'nın para politikasını ve bu politikaları uygularken

kullanacağı araçları bağımsız olarak belirleyebilmesi hükme bağlanmış ve böylece araç bağımsızlığı sağlanmıştır. Ayrıca, Merkez Bankası'nın Hazine ve diğer kamu kurumlarına avans vermesi, kredi açması ve bu kurumların ihraç ettiği borçlanma araçlarını birincil piyasadan satın alması yasaklanmıştır. Bu düzenlemeyle, enflasyonun başlıca sebeplerinden biri olan kamu açıklarının parasallaştırılması önlenmeye çalışılmıştır(TCMB, 2008,s. 12-13)

Bu yasal değişiklikler, etkin bir para politikası uygulamasının yolunu açmış ve Türkiye'nin enflasyonla mücadelede daha kararlı adımlar atmasını sağlamıştır. Böylece Merkez Bankası, kamunun finansman ihtiyacını karşılayan bir kaynak olmaktan çıkarılmış ve bağımsız bir enflasyonla mücadele aracı haline getirilmiştir. Bu reformlar, Merkez Bankası'nın ekonomik istikrarı sağlama ve sürdürme misyonunu daha etkin bir şekilde yerine getirmesine olanak tanımıştır.

3.2.1. Enflasyon hedeflemesi süreci

‘2000-2001 krizinin ardından Türkiye’de uygulanan istikrar programları, ekonomide önemli değişimlere neden olmuştur. IMF destekli Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile kamu bütçesinde disiplin sağlanmış, finansal sektörde yenilikler yapılmış ve özelleştirmeler hız kazanmıştır. Merkez Bankası, önce örtük enflasyon hedeflemesi, ardından açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçmiştir. Program, fiyat ve finansal istikrarı hedefleyen para politikaları, mali disiplin ve yapısal reformlar üzerine inşa edilmiştir. Bu süreçte, Türkiye ekonomisinde kalıcı dönüşümler gerçekleştirilmiştir’ (Tezer, 2018, s. 249).

2000-2001 krizinin ardından, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) para politikası stratejilerini yeniden şekillendirmiştir. Fiyat istikrarını sağlama ve enflasyonla mücadelede etkinlik kazandırma amacıyla enflasyon hedeflemesi rejimi benimsenmiştir. Başlangıçta örtük olarak uygulanan bu strateji, zamanla açık enflasyon hedeflemesi rejimine dönüştürülmüştür. Ayrıca, para politikası araçlarının bağımsız belirlenmesi ve Hazine'ye avans verilmesinin yasaklanması gibi düzenlemeler TCMB'nin bağımsızlığını güçlendirmiştir. Finansal piyasaların güçlendirilmesi, mali disiplinin sağlanması ve yapısal reformların hızlandırılması gibi hedefler de bu dönemde ön plana çıkmıştır. Bu yeni stratejiler, TCMB'nin para politikalarını daha etkin uygulayarak ekonomik istikrarı sağlamasına ve sürdürülebilir büyümeye katkıda bulunmasına olanak tanımıştır.

3.2.1.1. Enflasyon hedeflemesi sürecinde uygulanan politikalar

‘Türkiye ekonomisinde, 1970'lerden başlayarak otuz yıl boyunca devam eden yüksek enflasyon, ülkenin en büyük sorunlarından biri olmuştur. Kronikleşen bu yüksek enflasyon, ekonominin aşırı kırılgan yapısını beslemiş, art arda gelen krizlerin ve istikrarın sağlanamamasının hem nedeni hem de sonucu olmuştur.’ (Doğruel & Doğruel, 2005),

‘Enflasyon hedeflemesi, beş temel faktörü içeren bir para politikasıdır. İlk olarak, orta vadeli sayısal hedeflerin kamuoyuna açıklanması önemlidir. İkinci olarak, para politikasının öncelikli hedefinin fiyat istikrarı olduğunun kurumsal bir hedef olarak belirlenmesi gerekmektedir. Üçüncü olarak, yalnızca para politikası değil, birçok değişkenin de dikkate alındığı bir strateji benimsenir. Dördüncü olarak, planlar, amaçlar ve para otoritelerinin kararları noktasında para politikasının şeffaflığı sağlanır. Son olarak, enflasyon hedeflerine ulaşılabilmesi için merkez bankasının hesap verebilirliği esastır’(Peker, 2020, s. 489).

Enflasyon hedeflemesi süreci, merkez bankalarının fiyat istikrarını sağlamak amacıyla belirli enflasyon hedeflerine odaklandığı bir para politikası stratejisidir. 2001 krizi sonrasında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), bu yaklaşımı benimseyerek enflasyon oranlarını düşürmeyi ve ekonomik istikrarı sağlamayı amaçlamıştır. Enflasyon hedeflemesi, para politikasının şeffaflığını ve hesap verebilirliğini artırarak, piyasa beklentilerini yönetmede ve ekonomik büyümeyi desteklemede önemli bir rol oynamıştır. Bu strateji, TCMB'nin bağımsızlığını güçlendirmiş ve fiyat istikrarını sağlama yolunda önemli adımlar atmasını sağlamıştır.

‘2002 yılında Türkiye’de örtük enflasyon hedeflemesi uygulanmaya başlanmış, 2005 yılında ise Türk Lirası'ndan altı sıfır kaldırılmıştır. 2006 yılına gelindiğinde ise açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçilmiştir. Bu rejim, bağımsız Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın enflasyonu belirli bir sayısal hedef doğrultusunda yönettiği ve dalgalı kur sistemi içinde kısa vadeli faiz oranlarını ana para politikası aracı olarak kullandığı şeffaf bir yaklaşımı temsil etmektedir’ (Ekinci,2013,s.114).

2002 yılı itibarıyla Türkiye, enflasyonla mücadelede yeni bir döneme girerek örtük enflasyon hedeflemesi uygulamaya başlamıştır.‘Örtük enflasyon hedeflemesi, merkez bankasının enflasyon hedeflemesi rejimini resmi olarak ilan

etmeden, belirli sayısal enflasyon hedeflerini açıklaması ve bu hedeflere ulaşmak için politika araçlarını aktif olarak kullanması şeklinde tanımlanabilir. Bu yaklaşım, enflasyon beklentilerini yönetmeyi ve piyasalarda güven oluşturmayı amaçlar '(Kara ve Orak, 2008, s. 121).

2005 yılında Türk Lirası'ndan altı sıfır atılması, enflasyonla mücadelenin sembolik bir adımı olmuştur. 2006 yılına gelindiğinde ise, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçti. Bu yaklaşım, TCMB'nin bağımsızlığını vurgulayarak, enflasyonu belirli bir rakamsal hedefe odaklayan ve para politikası aracı olarak kısa vadeli faiz oranlarını kullanan şeffaf bir para politikası rejimidir. Dalgalı döviz kuru sistemi içinde yürütülen bu politika, piyasalara güven ve öngörülebilirlik sağlamıştır.

Enflasyon hedeflemesi rejimi, Türkiye'nin ekonomik istikrarını güçlendirmiş ve fiyat istikrarını sağlama yolunda önemli bir adım olmuştur. TCMB'nin bağımsızlığı, şeffaflığı ve hesap verebilirliği, bu stratejinin başarısında kilit rol oynamıştır. Bu dönemde uygulanan politikalar, ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini desteklemiş ve Türkiye ekonomisinin dış şoklara karşı direncini artırmıştır. Enflasyon hedeflemesi yaklaşımı, hem ekonomik istikrarın sağlanmasında hem de uzun vadeli büyüme hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli bir araç olmuştur.

3.2.1.2. Enflasyon hedefleme sürecinin sonuçları

2001 krizi sonrası TCMB, enflasyon hedeflemesi rejimini uygulamaya koyarak fiyat istikrarını sağlamayı amaçlamıştır. Uygulama sürecinde, enflasyon hedefleri belirlenmiş ve bu hedeflere ulaşmak için para politikası araçları etkin bir şekilde kullanılmıştır. Örtük enflasyon hedeflemesiyle başlayan süreç, zamanla açık enflasyon hedeflemesine dönüşmüş, böylece şeffaflık ve hesap verebilirlik artırılmıştır. Sonuç olarak, Türkiye ekonomisi enflasyon oranlarında belirgin bir düşüş yaşamış, finansal istikrar sağlanmış ve ekonomik büyüme desteklenmiştir. Bu süreç, TCMB'nin bağımsızlığını ve güvenilirliğini pekiştirerek, piyasa beklentilerini olumlu yönde etkilemiştir.

‘ TCMB, 2014 yılına kadar uyguladığı maliye ve para politikalarıyla fiyat istikrarını önceliklendirmiş, aynı zamanda finansal istikrarı koruyarak ekonomik büyümeye katkı sağlamayı hedeflemiştir. Bu süreçte, kriz sonrası dönemlerde hükümetlerin hedefleriyle uyumlu politikalar izlenmiş ve enflasyonla mücadelede

şeffaflık vurgulanmıştır. Yüksek faiz-düşük kur politikası ile sermaye akışları olumlu yönde etkilenmiş, krediye erişim kolaylaşmış ve hem tüketim hem de özel sektör yatırımlarında artış gözlemlenmiştir' (Tezer,2018,s.251).

2001 krizi sonrasında TCMB, fiyat istikrarını öncelik alarak ekonomik büyümeyi destekleyen politikalar uygulamaya başlamıştır. TCMB, enflasyon hedeflemesi stratejisi kapsamında şeffaf ve güven temelli para politikaları geliştirerek piyasalarda güveni artırmayı amaçlamıştır. Bu dönemde yüksek faiz - düşük kur politikası benimsenmiş, bu sayede sermaye akımlarının olumlu yönde etkilenmesi ve ekonomik istikrarın sağlanması hedeflenmiştir.

Ayrıca, TCMB'nin uyguladığı politikalar, sermaye erişimini kolaylaştırmış ve kredi kullanım seviyesini yükseltmiştir. Bu, hane halkının tüketim seviyesini artırmış ve özel sektörün kredi kaynaklarına ulaşımını kolaylaştırarak ekonomik büyümeyi desteklemiştir. Finansal istikrarı göz ardı etmeyen TCMB, ekonomideki kırılganlıklara karşı tedbirli davranmış ve hükümetlerin önceden ilan ettiği hedefleri dikkate alarak uyumlu politikalar izlemiştir.

Bu politikalar sayesinde, Türkiye ekonomisi daha sağlam temeller üzerine oturmuş ve büyüme potansiyelini artırmıştır. Sermaye akışlarının pozitif yönde etkilenmesi, hem yerli hem de yabancı yatırımların artmasına katkıda bulunmuştur. Böylece, Türkiye ekonomisi, kriz sonrası dönemde istikrar ve büyüme odaklı politikalarla sürdürülebilir bir kalkınma yolunda önemli adımlar atmıştır.

Bu dönemde yüksek faiz - düşük kur politikası, sermaye akımlarının Türkiye'ye yönelmesine ve yabancı yatırımın artmasına neden olmuştur. Yatırımcı güveninin artması, ekonomik büyümenin hızlanmasına katkı sağlamış ve Türkiye ekonomisi dış şoklara karşı daha dayanıklı hale gelmiştir. OECD'nin 2021 raporuna göre, bu politikalar sayesinde Türkiye, kriz sonrası dönemde yüksek büyüme oranları yakalamış ve ekonomik istikrarını pekiştirmiştir (OECD iLibrary,2024).

Dünya Bankası'nın raporları, Türkiye'nin 2001 sonrası dönemde uyguladığı maliye ve para politikalarının, ekonomik büyümeyi ve finansal istikrarı desteklemede başarılı olduğunu vurgulamaktadır. Bu dönemde gerçekleştirilen yapısal reformlar ve şeffaf para politikası uygulamaları, sermaye piyasalarını canlandırmış ve kredi erişimini kolaylaştırarak hane halkının tüketim seviyesini artırmıştır(Dünya Bankası,2024).

Uygulanan politikalar, istihdam üzerinde de olumlu etkiler yaratmıştır. İşsizlik oranı 2001 yılında %8.4 iken, 2005 yılına gelindiğinde %10 seviyelerine çıkmış ancak istihdam oranında önemli iyileşmeler gözlenmiştir. Bu dönemde kayıt dışı istihdamın azaltılması ve işgücü piyasasının daha verimli hale getirilmesi hedeflenmiştir (Vikipedi, 2024) .

2001 krizi sonrası dönemde Türkiye, yüksek büyüme oranları yakalamıştır. 2002-2007 yılları arasında yıllık ortalama büyüme oranı %6.8 olarak gerçekleşmiştir. Bu büyüme, yatırımcı güveninin artması ve ekonomik reformların etkisiyle sağlanmıştır(Federal Reserve Bank of St. Louis,2024).

Kamu maliyesinde de önemli iyileşmeler yaşanmıştır. Bütçe açığı 2001 yılında GSYH'nin %16.5'i seviyesindeyken, 2005 yılında bu oran %1.5 seviyelerine kadar düşmüştür. Bu durum, sıkı mali disiplin ve vergi reformları sayesinde mümkün olmuştur (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2024).

2001 ekonomik krizinin ardından Türkiye'de uygulanan reformlar, makroekonomik göstergelerde belirgin iyileşmelere neden olmuştur.

Öncelikle, enflasyon oranları istikrarlı bir şekilde düşüş göstermiştir. 2001 yılında %70'lere ulaşan enflasyon, TCMB sıkı para politikaları ve enflasyon hedeflemesi stratejisi ile 2000'li yılların ortalarında tek haneli rakamlara inmiştir. Bu durum, fiyat istikrarının sağlanması ve ekonomik belirsizliklerin azalması açısından büyük bir başarı olarak değerlendirilmiştir.

İkinci olarak, ekonomik büyüme oranlarında önemli bir iyileşme gözlemlenmiştir. 2001 krizinin ardından uygulanan yapısal reformlar ve sağlanan finansal istikrar ortamı, yatırım ve tüketimdeki artışa katkı sağlamıştır. 2002-2007 döneminde Türkiye ekonomisi ortalama %6 civarında bir büyüme oranı yakalamış ve bu, ekonomik toparlanmanın ve sürdürülebilir büyümenin bir göstergesi olmuştur.

Döviz kuru istikrarı da sağlanmış, Türk Lirası üzerindeki baskılar hafiflemiştir. Dalgalı döviz kuru rejimine geçilmesi, piyasa güçlerinin döviz kurunu belirlemesine olanak tanımış ve döviz piyasalarındaki spekülasyon hareketlerin azalmasını sağlamıştır. Böylece TCMB üzerindeki döviz kuru savunma baskısı da azalmıştır.

Kriz sonrası dönemde işsizlik oranları belirli bir süre yüksek seyretmiş olsa da, ekonomik büyümenin hız kazanması ile birlikte istihdam artışları yaşanmış ve

işsizlik oranları kademeli olarak düşmüştür. 2001 krizinin yarattığı işsizlik şokunun etkileri, uzun vadede uygulanan yapısal reformlar ve ekonomik büyüme sayesinde hafifletilmiştir.

Son olarak, kamu maliyesi alanında da önemli iyileşmeler kaydedilmiştir. Kamu borç stokunun Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya (GSYH) oranı düşürülmüş, bütçe açıkları kontrol altına alınmış ve mali disiplin sağlanmıştır. Bu gelişmeler, kamu maliyesindeki sürdürülebilirliği artırmış ve ekonomik güven ortamını güçlendirmiştir.

3.3.2001 Krizinin Türkiye Ekonomisine Etkileri

2001 ekonomik krizi, Türkiye'nin yakın tarihindeki en sarsıcı ekonomik olaylardan biri olarak kabul edilir. Bu kriz, ekonomik yapıdaki kırılganlıklar ve finansal sistemdeki zayıflıklar nedeniyle derin bir ekonomik durgunluğa yol açmış, geniş kapsamlı makroekonomik etkiler yaratmıştır. Bankacılık sektöründe yaşanan çöküşler, yüksek enflasyon oranları, artan işsizlik ve kamu maliyesindeki büyük açıklar, krizin Türkiye ekonomisine olan yıkıcı etkilerinin başlıca göstergeleridir. Kriz sonrasında uygulanan kapsamlı reformlar ve politika değişiklikleri, ekonominin toparlanmasına katkı sağlamış ve Türkiye'nin ekonomik yönetiminde önemli değişimlere neden olmuştur. Bu bölümde, 2001 krizinin Türkiye ekonomisi üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkileri incelenerek, krizin yol açtığı yapısal değişiklikler ve iyileşme sürecine odaklanılacaktır.

3.3.1. Kısa Vadeli Ekonomik Etkiler

2001 ekonomik krizi, Türkiye ekonomisi üzerinde kısa vadede derin ve geniş kapsamlı etkiler yaratmıştır. Krizin hemen ardından finansal piyasalarda büyük çalkantılar yaşanmış ve döviz kurlarında ani yükselişler görülmüştür. Bankacılık sektöründe likidite sıkıntıları baş göstermiş, birçok banka iflasın eşiğine gelmiş ve bazıları devlet müdahalesi ile kurtarılmıştır. Bu durum, finansal sistemde güven kaybına yol açarak kredi piyasalarında daralmaya neden olmuştur.

Kriz süresince, yüksek enflasyon oranları tüketici fiyatlarında büyük artışlara yol açmış, halkın alım gücü ciddi şekilde azalmıştır. Aynı dönemde işsizlik oranları hızla artmış, birçok işletme faaliyetlerini durdurmak veya küçültmek zorunda kalmıştır. Ekonomik daralma, üretim seviyelerinde önemli düşüşlere yol açmış, sanayi üretimi ve ihracat rakamları gerilemiştir.

Bu kısa vadeli ekonomik etkiler, Türkiye'nin ekonomik yapısında ciddi sarsıntılara neden olmuş ve toplumun geniş kesimlerini olumsuz etkilemiştir. Ancak, kriz sonrasında uygulanan yapısal reformlar ve mali disiplin politikaları, ekonominin yeniden toparlanmasına zemin hazırlamış ve uzun vadede istikrarın sağlanması için gerekli adımların atılmasını mümkün kılmıştır.

3.3.1.1. Döviz kuru dalgalanmaları ve finansal istikrarsızlık

1994 ve 2001 finansal krizleri, yükselen piyasalardaki krizlerin etkisiyle Türkiye'de Türk Lirası'nın değer kaybetmesine ve ekonominin daralmasına neden olmuştur. 2001 ekonomik krizi, Türkiye ekonomisinde büyük çaplı döviz kuru dalgalanmalarına ve finansal istikrarsızlığa yol açtı. Krizin ardından, döviz kuru politikalarında önemli değişiklikler yapılmış ve finansal istikrarı sağlamak amacıyla çeşitli reformlar gerçekleştirilmiştir.

‘2001 yılı Şubat ayında, devletin üst kademelerinde yaşanan bir anlaşmazlık, özellikle bankacılık sektöründe yoğun bir döviz talebine yol açmıştır. İlk aşamada, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) bu döviz talebinin bir kısmını karşılamaya çalışmıştır. Ancak, döviz talebinin kontrol edilemeyeceği anlaşıldığında, döviz kurları serbest bırakılmıştır. Bu kararın ardından dövize olan talep hızla artmış, bu durum yeni bir finansal krize yol açarak ödemeler sisteminin kilitlenmesine neden olmuştur’ (Bastı, 2006, s. 118).

‘2001 krizinin hemen ardından, Türk Lirası (TL) ciddi değer kaybına uğradı. Kriz öncesi 2000 yılında, 1 ABD Doları yaklaşık 670,000 TL iken, kriz sonrası bu rakam 1,650,000 TL'ye yükseldi’ (Ertuğrul ve Selçuk, 2001). Döviz kurundaki bu dramatik artış, ithalat maliyetlerinin yükselmesine ve enflasyonun artmasına neden oldu.

‘2001 krizinin bir diğer önemli sonucu, finansal istikrarsızlık olmuştur. Kriz sırasında birçok banka iflas etmiş veya Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) tarafından devralınmıştır. İflas eden bankalar arasında Türk Ticaret Bankası, İmar Bankası ve Pamukbank gibi büyük bankalar yer almaktadır’ (Yeldan, 2001). Bankacılık sektöründeki bu çöküş, finansal sisteme olan güveni sarsmış ve kredi sıkışıklığına yol açmıştır.

‘Kriz sonrasında, finansal istikrarı sağlamak amacıyla kapsamlı reformlar gerçekleştirilmiştir. Bunlar arasında bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması,

düzenleyici ve denetleyici kurumların güçlendirilmesi ve uluslararası standartlara uyum sağlanması yer almaktadır. Bu çerçevede, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ve TMSF'nin rolü artırılmıştır '(Özatatay ve Sak, 2002).

'Dalgalı kur sistemine geçiş ve finansal reformlar, uzun vadede Türkiye ekonomisine olumlu etkiler yapmıştır. Döviz kuru dalgalanmalarının daha kontrollü bir şekilde yönetilmesi ve finansal sistemin güçlendirilmesi, ekonomideki istikrarı artırmıştır. Bununla birlikte, kısa vadede döviz kuru dalgalanmaları ve finansal istikrarsızlık devam etmiş, bu da yatırımcı güvenini olumsuz etkilemiştir' (Akyüz ve Boratav, 2003).

2001 ekonomik krizi sonrasında Türkiye, döviz kuru dalgalanmaları ve finansal istikrarsızlıkla mücadele etmek için önemli adımlar atmıştır. Dalgalı kur rejimine geçiş ve bankacılık sektöründeki reformlar, uzun vadede ekonomik istikrarı sağlamada etkili olmuştur. Ancak, kısa vadede döviz kuru oynaklığı ve finansal sıkıntılar devam etmiş, bu da ekonomik toparlanma sürecini zorlaştırmıştır.

3.3.1.2. Banka iflasları ve krizin diğer kısa vadeli sonuçları

2001 ekonomik krizi, Türkiye ekonomisi için derin yaralar açan ve kısa vadede birçok olumsuz sonuca yol açan bir dönüm noktası olmuştur. Krizin en belirgin sonuçlarından biri, bankacılık sektöründe yaşanan iflaslar olmuştur.

‘2001 krizi sonrasında yaşanan en önemli gelişmelerden biri, banka sayısındaki azalma olmuştur. 2001 yılında Türkiye’de toplam 61 banka varken, bu sayı 2004 yılında 48’e gerilemiştir. Bu durum, aslında kriz yaşayan tüm gelişmekte olan ülkelerde görülen bir süreçtir. Örneğin, 1994’te Meksika’da yaşanan kriz sonrasında, 2000 yılına gelindiğinde banka sayısı 36’dan 23’e düşmüştür. Benzer bir durum, Güneydoğu Asya krizi sonrasında Asya ülkelerinde de yaşanmıştır. Bu krizler, gelişmekte olan ülkelere bankacılık sektöründe konsolidasyonu zorunlu hale getirmiştir. Konsolidasyon, aşırı kapasiteyi azaltmak, iflasları önlemek, mali yapıyı güçlendirmek, ölçek ekonomilerinden faydalanmak, riskleri azaltmak ve daha hızlı büyümeyi sağlamak gibi amaçlarla gerçekleştirilmektedir’(Adams vd., 1998, s. 120-125).

‘2001 krizi, bankacılık sektöründeki düzenlemelerin yetersizliğini, yönetsel zayıflıkları, ahlaki sorunları ve bilançolardaki kırılmalıkları açığa çıkarmıştır. Bu durum, sektörde köklü bir yeniden yapılandırma ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Bankaların sermaye yapılarını güçlendirmeleri istenmiş, sermaye ve aktif yapısında sorun tespit edilen bankalar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na (TMSF) devredilmiştir. Aynı zamanda, denetim ve gözetim mekanizmaları uluslararası standartlara yükseltilmiş ve kamu bankalarının finansal ve operasyonel yapıları yeniden düzenlenmiştir’ (Arslan, Coşkun ve Eken, 2015, s. 108) .

Kriz sırasında ve sonrasında birçok banka iflas etmiş veya Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) tarafından devralınmıştır. Bu dönemde iflas eden bankalar arasında Türk Ticaret Bankası, İmar Bankası, Pamukbank ve Egebank gibi büyük ve köklü finansal kuruluşlar yer almaktadır. Bankacılık sektöründe yaşanan bu çöküş, sadece finansal sistemde güven kaybına yol açmakla kalmamış, aynı zamanda kredi sıkışıklığına ve ekonomik faaliyetlerde daralmaya neden olmuştur.

‘Türkiye ekonomisinde var olan yapısal problemler, bankacılık sektörünün işleyişini ciddi şekilde etkilemektedir. Yüksek iç ve dış borç seviyeleri, reel faiz oranlarının yüksekliği, kronikleşmiş enflasyon, sıcak para girişleri ve istikrarsız

büyüme süreçleri, bankaların operasyonlarına doğrudan etki eden başlıca unsurlardır. Örneğin, devletin bütçe açıklarının önemli bir kısmı bankalar tarafından finanse edilmekte ve bu finansman genellikle dış kaynaklardan sağlanan fonlarla gerçekleştirilmektedir. Bu durum, bankaların asli işlevlerinden uzaklaşmasına ve ekonomik dengeyi sağlamak amacıyla daha fazla risk almasına neden olmaktadır' (Yiğitoğlu, 2005, s. 118).

Bu durum, bankaların mali yapısını zayıflatmakta ve uzun vadede ekonomik istikrarsızlık riskini artırmaktadır. Krizin kısa vadeli sonuçları, bankacılık sektöründeki sorunlarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda makroekonomik göstergelerde de dramatik bozulmalar yaşanmıştır. Döviz kurlarında ani ve büyük dalgalanmalar, Türk Lirası'nın hızla değer kaybetmesine neden olmuş, bu durum enflasyonun yükselmesine ve ithalat maliyetlerinin artmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, 2001 krizi sonrası Türkiye ekonomisi, hem finansal istikrarı yeniden sağlamak hem de ekonomiyi tekrar büyüme yoluna sokmak amacıyla kapsamlı reformlar yapmak zorunda kalmıştır. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, düzenleyici ve denetleyici kurumların güçlendirilmesi ve ekonomik politikalarda köklü değişiklikler yapılması, bu dönemin öne çıkan adımları olmuştur.

3.3.2. Uzun Vadeli Yapısal Değişimler

2001 krizi sonrası Türkiye ekonomisinde gerçekleştirilen uzun vadeli yapısal değişimler, ekonomik istikrarı sağlamak ve sürdürülebilir büyümeyi desteklemek amacıyla hayata geçirilmiştir. Bu süreçte, bankacılık sektöründe kapsamlı reformlar yapılmış, makroekonomik politikalar yeniden düzenlenmiş ve çeşitli alanlarda yapısal iyileştirmeler gerçekleştirilmiştir. Uzun vadeli yapısal değişimler, ekonominin dirençli hale gelmesini ve gelecekteki krizlere karşı daha hazırlıklı olmasını hedeflemiştir.

3.3.2.1. Ekonomik reformlar ve yapısal düzenlemeler

2001 krizi sonrasında Türkiye ekonomisinde kapsamlı reformlar ve yapısal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu reformların amacı, ekonomik istikrarı sağlamak ve finansal sistemi güçlendirmektir. Bankacılık sektöründe önemli değişiklikler yapılmış, düzenleyici ve denetleyici kurumların yetkileri artırılmıştır. Bankaların sermaye yapıları güçlendirilmiş ve zayıf bankalar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) aracılığıyla sektörden çıkarılmıştır. Merkez Bankası'nın bağımsızlığı artırılarak enflasyon hedeflemesi politikası benimsenmiş ve para politikası araçları

etkin bir şekilde kullanılmıştır. Özelleştirme çalışmaları hızlandırılarak kamu iktisadi teşebbüslerinin verimliliği artırılmıştır. Bu reformlar, ekonominin sürdürülebilir bir şekilde büyümesini ve finansal sistemin daha dirençli hale gelmesini sağlamıştır.

3.3.2.2. Uzun vadeli büyüme ve kalkınma süreci

‘2001 krizi sonrasında Türkiye ekonomisi, krizden çıkarılan derslerle daha istikrarlı ve yüksek büyüme dönemine girmiştir. Bu süreçte, siyasi alanda kamunun rolü sınırlanmış ve ülke daha demokratik bir yapıya yönelmiştir. Para politikasında Merkez Bankası'nın bağımsızlığı, dalgalı kur rejimi ve enflasyon hedeflemesi uygulanarak enflasyon kontrol altına alınmıştır. Maliye politikalarında ise Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile mali disiplin sağlanmış, bütçe açığı ve borç göstergeleri iyileştirilmiştir. Ayrıca, rekabeti teşvik eden düzenlemelerle doğrudan yabancı yatırımlar ve dış ticaret önemli ölçüde artmıştır’ (Ekinci, 2013).

Uzun vadeli büyüme ve kalkınma süreci, 2001 krizi sonrası Türkiye ekonomisinin öncelikli hedeflerinden biri olmuştur. Ekonomik reformlar ve yapısal düzenlemeler, uzun vadeli sürdürülebilir büyümeyi desteklemek amacıyla hayata geçirilmiştir. Altyapı yatırımları artırılmış, enerji, ulaşım ve iletişim gibi stratejik sektörlerde önemli projeler gerçekleştirilmiştir. Eğitim ve sağlık alanlarında yapılan iyileştirmeler, insan sermayesinin gelişimine katkı sağlamış ve ekonomik büyümenin temellerini oluşturmuştur. Ar-Ge ve inovasyon teşvikleri, teknolojik gelişmeleri hızlandırmış ve rekabet gücünü artırmıştır. Ayrıca, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi için çeşitli teşvikler ve destekler sağlanmış, kırsal kalkınma projeleri ve tarımsal destek programlarıyla kırsal alanlardaki ekonomik faaliyetler canlandırılmıştır. Bu adımlar, Türkiye'nin uzun vadeli ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşmasında önemli rol oynamıştır.

3.3.2.3. Enflasyonu düşürme programı

2000 yılı enflasyon düşürme programına göre enflasyonla mücadelede izlenen stratejiler, sıkı maliye politikaları, enflasyon hedefi ile uyumlu gelirler politikası ve enflasyonu düşürmeye odaklanmış kur ve para politikaları etrafında şekillenmiştir. Bu stratejiler, Türkiye'nin ekonomik istikrarını ve sürdürülebilir büyümesini sağl amak için tasarlanmış kapsamlı ve çok yönlü politikalar bütünüdür. ‘2001 krizinden sonra Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) bağımsızlığı güçlendirildi. Bu adım, para politikasının siyasi müdahalelerden arındırılmasını ve enflasyon hedeflemesinin etkin bir şekilde uygulanmasını sağladı’

(Erçel, 2009). ‘Sabit döviz kuru rejiminden dalgalı döviz kuru rejimine geçiş yapıldı. Bu, piyasa mekanizmalarının döviz kuru üzerinde daha etkili olmasını ve spekülasyon atakların önlenmesini hedefledi’(Kara & Ögünç, 2008). ‘Enflasyon hedeflemesi stratejisi benimsendi. Bu çerçevede, enflasyon oranları için belirli hedefler konularak, TCMB'nin bu hedeflere ulaşmak için şeffaf ve hesap verebilir bir şekilde çalışması sağlandı’ (Arı & Özcan, 2011).

‘Enflasyon hedefi ile uyumlu bir gelirler politikası uygulandı. Ücret artışlarının ve fiyatların kontrol altında tutulması yoluyla, enflasyonist baskıların azaltılması hedeflendi’(Uygur, 2010). Bu yaklaşım, enflasyonun düşürülmesine yönelik diğer önlemlerle birlikte, ekonomik birimlerin uzun vadeli bir bakış açısı kazanmasına katkı sağladı.

‘Bankacılık sektöründe denetim ve düzenleme mekanizmaları güçlendirildi. Bu reformlar, bankaların sermaye yeterliliği oranlarını artırmayı ve risk yönetimini iyileştirmeyi hedefledi’(Aysan & Ceyhan, 2008). ‘Zayıf bankalar kapatıldı ve güçlü bankaların sermaye yapıları güçlendirildi. Bankacılık sektörünün sağlıklı bir yapıya kavuşması için önemli adımlar atıldı’(Alper & Sağlam, 2001). ‘Enflasyonu Düşürme Programı, üç temel bileşenden oluşmaktadır. İlk bileşen, mali disiplini sağlayarak faiz dışı fazlayı artırmayı, yapısal reformları uygulamayı ve özelleştirmeyi hızlandırmayı amaçlar. İkinci bileşen, enflasyon hedefleriyle uyumlu bir gelir politikasını benimsemektedir. Üçüncü bileşen ise enflasyonu düşürmek için döviz kuru ve para politikalarının istikrarlı bir şekilde uygulanmasını içerir. Bu unsurlar, ekonomik aktörlere uzun vadeli bir bakış açısı kazandırmayı ve enflasyon ile reel faiz oranlarının düşürülmesini hedeflemektedir’ (Erçel, 1999).

2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı, Türkiye'nin ekonomik istikrarını sağlama çabalarının merkezinde yer aldı. Program, sıkı maliye politikaları ile faiz dışı fazlanın artırılmasını, yapısal reformların hayata geçirilmesini ve özelleştirmenin hızlandırılmasını hedefleyen bir strateji üzerine kurulmuştu. Bu süreçte, kamu harcamaları kontrol altına alınarak bütçe disiplini sağlanmaya çalışıldı. Aynı zamanda, enflasyon hedefi ile uyumlu gelirler politikası uygulanarak ücret ve fiyat artışlarının kontrol altına alınması amaçlandı. Programın bir diğer önemli unsuru, enflasyon ve reel faizlerin düşürülmesine katkı sağlayacak kur ve para politikalarının uygulanmasıydı. Sabit döviz kuru rejimi ile birlikte merkez bankasının bağımsızlığının güçlendirilmesi, enflasyon beklentilerinin yönetilmesinde kritik rol

oyladı. Bu kapsamlı yaklaşım, Türkiye'nin uzun vadeli ekonomik istikrarını sağlama ve sürdürülebilir büyüme yolunda önemli adımlar atmasına olanak tanımıştır.

2001 krizi sonrası Türkiye'de uygulanan Enflasyonu Düşürme Programı, ekonomik istikrarı sağlamak ve enflasyonu kontrol altına almak amacıyla çeşitli reformları içermektedir. Bu programın temel bileşenleri arasında, Merkez Bankası'nın bağımsızlığının güçlendirilmesi ve enflasyon hedeflemesi stratejisinin benimsenmesi yer alır. Mali disiplinin sağlanması, kamu harcamalarının kontrol altına alınması ve vergi reformları, bütçe açıklarının azaltılmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca, bankacılık sektörü reformları, özelleştirme ve rekabetin artırılması gibi yapısal reformlar gerçekleştirilmiştir. Döviz kuru politikasında esnek kur rejimine geçiş yapılmış ve sosyal politikalarla yoksulluğun azaltılması hedeflenmiştir. Kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi ve iyi yönetim ilkelerinin uygulanması da programın önemli unsurları arasındadır. Bu bileşenler, Türkiye ekonomisinin yeniden yapılandırılmasında ve enflasyonun kontrol altına alınmasında kritik rol oynamıştır.

'Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 10 Aralık'ta kamuoyuna açıkladığı "Enflasyonu Düşürme Programı" ile tarihi bir adım atmıştır. Bu programa göre, 2000 yılı sonuna kadar Türk Lirası'nın dolar karşısındaki değeri gün, ay ve yıl bazında önceden belirlenmişti. IMF'ye verilen "niyet mektubu"nda, toptan eşya fiyat endeksi (TEFE) üzerinden enflasyon oranı, 2000 yılında %20, 2001 yılı sonunda %10 ve 2002 yılında, yani üç yıllık programın sonunda %5'e düşürülmesi hedeflenmiştir.

Program, esnek bir "döviz kuru çapası" ve gevşetilmiş bir "para kurulu" uygulaması üzerine inşa edilmiş ve iki alt döneme ayrılmıştır. Üç yıllık sürecin ilk 18 ayında, enflasyon beklentilerinin program hedefleri ile uyumlu hale getirilmesi amaçlanırken, döviz kuruna ilişkin riskleri ve belirsizlikleri ortadan kaldıracak politikalar öngörülmüştür. İkinci 18 aylık dönemde ise döviz kuruna uygulanan sınırlamaların kademeli olarak azaltılması ve para politikası araçlarının daha etkin kullanılması planlanmıştır'(Tokgöz, 2013).

3.3.2.4. Türkiye'nin güçlü ekonomiye geçiş programı

Ekonominin çeşitli alanlarında yapısal reformlar gerçekleştirilmiştir. Bankacılık sektörü reformları, kamu iktisadi teşebbüslerinin (KİT) özelleştirilmesi ve rekabetin artırılması gibi adımlar atılmıştır. Bu reformlar, ekonomik verimliliği artırmayı ve piyasa mekanizmalarının etkin işlemlerini sağlamayı hedeflemiştir. 2001

yılında istikrar programının sona ermesiyle kurlar dalgalanmaya bırakılmıştır. Krizden kaynaklanan sorunları azaltmak için piyasalara likidite sağlanarak ödeme sistemleri yeniden işler hale getirilmiştir. Bu süreçte kısa vadede mali istikrar sağlandıktan sonra, enflasyonu düşürmek ve sürdürülebilir ekonomik büyüme hedefiyle Mayıs 2001'de Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı başlatılmıştır. 2002'de mali disiplinden taviz verilmemiş ve uluslararası finansman sağlanmıştır. Programın yapısal unsurları vurgulanmıştır. 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz, Türkiye ekonomisinin kırılganlıklarını acı bir şekilde ortaya koyarken, aynı zamanda ülkenin ekonomik yapısında köklü değişimlerin gerekliliğini de gözler önüne sermiştir. Krizin ardından uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, yalnızca kısa vadeli kriz yönetim stratejilerinden ibaret olmayıp, uzun vadeli ekonomik istikrar ve sürdürülebilir büyüme hedeflerine yönelik kapsamlı reformları içermektedir. Bu program, para politikalarının yeniden yapılandırılmasını, finansal sektörün güçlendirilmesini ve mali disiplinin tesis edilmesini amaçlayan bir dizi tedbir ile desteklenmiştir. Özellikle Merkez Bankası'nın bağımsızlığının artırılması ve uluslararası kuruluşlarla işbirliklerinin güçlendirilmesi, ekonomik güvenin yeniden tesis edilmesi açısından kritik rol oynamıştır. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, Türkiye'nin ekonomik politikalarında bir dönüm noktası olarak kabul edilmekte ve 2001 krizi sonrası dönemde sağlanan makroekonomik iyileşmelerin temelini oluşturmaktadır.

‘Ekonomide ardı ardına yaşanan olumsuz gelişmeler sonucunda, 14 Nisan ve 15 Mayıs tarihlerinde iki aşamalı olarak Uluslararası Para Fonu gözetiminde bir istikrar programı uygulanmaya başlanmıştır. Başlangıçta “Ulusal Program” olarak adlandırılan bu program, daha sonra “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” adını almıştır. Bu programda öncelikle finansal sektörün kontrol altına alınması, ardından dış açığın kapatılması ve en nihayetinde enflasyonun düşürülmesi için hedeflerin açıklanması ve yapısal değişimlerin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu uygulamalarla birlikte büyüme hızının artırılması hedeflenmiştir ’(Kol ve Karaçor, 2012: 387).

‘Genel hatlarıyla incelendiğinde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı; kamu maliyesi, gelirler politikası, özelleştirme, bankacılık, para politikası ve acil yasal düzenlemeler başlıklarıyla ifade edilmiştir. Program; Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri'nin mali piyasalarda, özellikle bankacılık sisteminde yarattığı olumsuz

gelişmeler dikkate alınarak üç aşamalı bir süreç olarak öngörülmüştür. Merkez Bankasının yeni görev tanımı ve bankacılık sistemine ilişkin alınacak önlemlerle kriz ortamından çıkılması, faiz ve döviz kuruna istikrar sağlamak suretiyle ekonomik aktörlere orta vadeli bir perspektif hazırlanması, üçüncü olarak ise istikrarlı bir büyümenin sağlanması olmak üzere oluşturulmuştur' (Taşar, 2010: 81).

'2001 krizi sonrasında Türkiye ekonomisinde oluşan güven kaybı ve istikrarsızlığın hızla giderilmesi amacıyla hazırlanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, ekonomi ve kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasını hedeflemiş, eski düzene geri dönülmesinin artık mümkün olmadığını vurgulamıştır. Bu program, siyasi kararlılık ve destekle birlikte ekonomik reformların hayata geçirilmesine odaklanmıştır. Kamu kaynaklarının etkin dağıtımı, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri çerçevesinde geliştirilmiş, irrasyonel müdahalelerin önüne geçilmesi ve yolsuzlukla mücadele programın temel bileşenleri arasında yer almıştır. Enflasyonun kararlı bir şekilde kontrol altına alınması, bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması ve kamu maliyesinin sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması, toplumsal uzlaşa temelinde gelir politikalarının uygulanması ve bu hedeflere ulaşmayı sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılması programın diğer alt başlıklarıdır. Tüm bu adımlarla, Türkiye ekonomisinin krizden çıkışı ve sürdürülebilir büyüme sürecine girmesi amaçlanmıştır' (TCMB, 2021).

1990 yılında %29 olan kamu borcunun GSYİH'ye oranı, 1999'da %61'e yükselirken, net iç borç stoku %6'dan %42'ye çıkmıştır. Bu dönemde yüksek kamu açıkları ve kamunun net dış borç ödeyicisi haline gelmesi, iç piyasalarda baskı oluşturmuş ve reel faiz oranlarının yüksek kalmasına yol açmıştır. Enflasyonun yüksek seyretmesi ve risk primi, faiz oranlarını yukarı çekmiştir. 1992-1999 yılları arasında iç borçlanma reel faiz oranı ortalama %32 olmuştur. Bu durum, kamu kesiminin borçlanma ihtiyacını artırarak Türkiye'yi borç-faiz sarmalına sokmuştur. Adaletli bir vergi sistemi olmayışı ve dar bir vergi tabanı, kamu gelirlerinin yetersiz kalmasına neden olmuştur. 1999'da toplanan her 100 liralık verginin 72 lirası faiz ödemelerine gitmiş ve devlet, temel hizmetlere kaynak ayıramaz hale gelmiştir.

Aynı dönemde, yüksek reel faizler nedeniyle özel bankalar kamu açıklarını finanse etmeye yönelmiş, devlet iç borçlanma senetlerinin bankaların aktiflerindeki payı %10'dan %23'e çıkmıştır. Bankaların özel sektöre açtığı kredilerin oranı ise %36'dan %24'e düşmüştür. Bu durum, reel ekonomiyi destekleyememelerine yol

açmıştır. Yüksek enflasyon ve belirsizlikler tasarruf sahiplerini mevduatlarını kısa vadeli tutmaya yönlendirmiş, bu da bankaların varlık-yükümlülük uyumsuzluğunu artırmıştır. Döviz tevdiat hesaplarının oranı %25'ten %42'ye yükselmiş, bankaların döviz yükümlülükleri artmıştır. Bankalar, yüksek getirili Türk Lirası cinsinden portföyler oluşturmuş ve bu da kur riskine karşı kırılganlık yaratmıştır.

Bu sorunları çözmek amacıyla oluşturulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, ekonomik istikrarı sağlamak için kapsamlı reformlar içermiştir. Program, kamu maliyesinde disiplin sağlamayı, enflasyonla mücadeleyi ve bankacılık sektörünü yeniden yapılandırmayı hedeflemiştir. Bu sayede, Türkiye ekonomisi sürdürülebilir bir büyüme yoluna girmiştir.

2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı ve 2001 yılı sonrasında uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, Türkiye'nin yaşadığı ekonomik krizlere yanıt olarak geliştirilen iki önemli reform paketidir. 2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı, öncelikle yüksek enflasyon oranlarını kontrol altına almayı hedeflerken, sıkı para politikaları ve mali disiplin önlemlerine odaklanmıştır. Para arzının kontrol altına alınması, kamu harcamalarının kısıtlanması ve faiz oranlarının yükseltilmesi gibi adımlarla enflasyonun düşürülmesi amaçlanmıştır. Buna karşılık, 2001 yılında uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ise daha geniş kapsamlı ve kapsamlı bir ekonomik reform sürecini başlatmıştır. Bu program, sadece enflasyonu düşürmeyi değil, aynı zamanda finansal istikrarı sağlamayı, bankacılık sektörünü yeniden yapılandırmayı ve kamu maliyesinde disiplin sağlamayı hedeflemiştir. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, dalgalı kur rejimine geçiş, bankacılık reformları ve kamu bankalarının görev zararlarının azaltılması gibi yapısal değişiklikleri içerirken, enflasyon hedeflemesi stratejisini de benimsemiştir. İki programın sonuçları karşılaştırıldığında, Enflasyonu Düşürme Programı'nın enflasyon oranlarını düşürme konusunda belirli başarılar elde ettiği, ancak ekonomik büyümeyi yeterince destekleyemediği görülmektedir. Buna karşın, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, finansal istikrarı yeniden tesis etmiş, enflasyonu düşürmüş ve sürdürülebilir büyüme yolunda önemli adımlar atmıştır. Bu bağlamda, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın Türkiye ekonomisi için daha kapsamlı ve etkili bir çözüm sunduğu söylenebilir. Her iki programın değerlendirilmesi, gelecekte benzer ekonomik krizlerin önlenmesi ve yönetilmesi açısından önemli dersler sunmaktadır.

‘2000 yılı Enflasyonu Düşürme Programı kapsamında, TL'nin 1 dolar ve 0.77 Euro'dan oluşan bir döviz sepetine karşı %20 oranında değer kaybetmesi planlanmış ve döviz kurunun her ay sabit tutulması öngörülmüştü. Bu programla birlikte, para arzının piyasa dinamiklerine bırakılması yoluyla enflasyonist baskıların azaltılması hedeflenmiştir. Ancak, kısa vadeli ve spekülative sermaye hareketlerinin hızla değişebildiği günümüz finansal koşulları göz önüne alındığında, bir ülkenin parasal tabanını tamamen dış kaynaklı spekülative sermayenin etkisine bırakmanın riskli olduğu, 2000 Kasım ayında yaşanan krizle birlikte net bir şekilde ortaya çıkmıştır’ (Bağımsız Sosyal Bilimciler, İktisat Grubu, 2021,s. 10).

2000 yılı Enflasyonu Düşürme Programı, TL'nin belirli bir döviz sepetine karşı değer kaybetmesini sabitleyerek, enflasyonist baskıları hafifletmeyi ve döviz kuru istikrarını sağlamayı amaçlarken; bu sabit kur rejimi spekülative sermaye hareketlerine karşı savunmasız kalmıştır. Buna karşılık, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, esnek döviz kuru rejimi ve bağımsız para politikaları ile kısa vadeli sermaye giriş-çıkışlarının ekonomik istikrar üzerindeki olumsuz etkilerini minimize etmeyi ve piyasa dinamiklerine uyum sağlayarak sürdürülebilir ekonomik büyümeyi hedeflemiştir.

2000 yılında Türkiye'nin enflasyon oranı %54.4 olarak kaydedilmiştir. Bu oran, 1999 yılındaki %64.9 enflasyon oranına göre önemli bir düşüş göstermiştir. Ancak, 2001 yılında enflasyon oranı tekrar yükselerek %68.53 seviyesine ulaşmıştır. Bu veriler, 2000 yılında uygulanan Enflasyonu Düşürme Programı'nın enflasyonu bir nebze kontrol altına alabildiğini, ancak sürdürülebilir bir düşüş sağlayamadığını göstermektedir(StatBureau) (Inflation.eu).

2000 yılı ekonomik büyüme oranları ile 2001 yılındaki oranlar arasında da belirgin farklar gözlemlenmektedir. 2000 yılında Türkiye ekonomisi %6.9 oranında büyüme kaydetmişken, 2001 yılında yaşanan kriz nedeniyle ekonomi %5.7 oranında daralmıştır. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın uygulanması ile birlikte, 2002 yılında ekonomi toparlanmaya başlamış ve %7.9 büyüme oranı yakalanmıştır. Bu, programın ekonomiyi yeniden stabilize etmede ve büyüme yolunda önemli bir etki yarattığını göstermektedir(StatBureau) (Inflation.eu).

Bulunan veriler göz önüne alındığında sonuç olarak 2000 yılı Enflasyonu Düşürme Programı, enflasyonu kontrol altına almak için sıkı para politikaları ve sabit

kur rejimini uygulamaya koymuştur. Bu program kapsamında, TL'nin belirli bir döviz sepetine karşı %20 oranında değer kaybetmesi planlanmış ve döviz kurunun her ay sabit kalması öngörülmüştü. Ancak, bu yaklaşım spekülasyon sermaye hareketlerine karşı savunmasız kalmış ve 2000 yılı Kasım ayında yaşanan ekonomik krizle birlikte bu zayıflık açıkça ortaya çıkmıştır. Öte yandan, 2001 yılında uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, dalgalı kur rejimi ve yapısal reformlar aracılığıyla finansal istikrarı sağlamayı hedeflemiştir. Bu program, enflasyon hedeflemesi stratejisini benimseyerek bağımsız para politikaları ve bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması gibi önlemlerle ekonomik büyümeyi yeniden pozitif hale getirmiştir. 2000 yılında Türkiye ekonomisi %7.4 oranında büyüme kaydederken, 2001 yılında %5.7 oranında daralmış ve 2002 yılında %7.9 büyüme oranı ile tekrar toparlanma sürecine girmiştir. Bu karşılaştırma, Enflasyonu Düşürme Programı'nın enflasyonu geçici olarak kontrol altına alabildiğini ancak sürdürülebilir ekonomik büyüme sağlayamadığını, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın ise daha kapsamlı ve etkili bir çözüm sunduğunu göstermektedir.

3.4.2001-2008 Krizi Dönemi Para Politikası

'2000-2001 yıllarında Türkiye'de yaşanan ekonomik krizler ve ardından uygulanan istikrar programları, ülkenin ekonomik yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır. IMF desteğiyle sağlanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde, kamu bütçesinde disiplin sağlanmış, ekonomik dönüşüm reformları kazanç elde etmiş ve finans sektöründe kapsamlı yenilikler gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde kişiselleştirme çalışmaları hızlandırılmış, Merkez Bankası enflasyon hedeflemesi mevzuata geçiş yapılmıştır. Öncelikle grafik enflasyon hedeflemesi uygulanmış, daha sonra açık enflasyon hedeflemesi sistemine geçilmiştir. Programın üç temel dayanağı bulunmaktadır: ilk, merkez bankasının fiyat istikrarı ve finansal istikrarı yönlendiren para politikalarıdır. İkincisi, hükümetin maliye politikalarıyla uyumlu bir şekilde kamusal reformların sürdürülmesidir. Üçüncüsü ise kişiselleştirme ve yapısal reformların hızlı bir şekilde gerçeğe dönüşmesidir'(Tezer, 2018, s. 248-249) .

2001 ekonomik krizi, Türkiye ekonomisinde köklü değişikliklerin yapılmasını zorunlu kılmıştır ve bu süreçte alınan para politikası kararları, ülkenin makroekonomik göstergeleri üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Kriz sonrasında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), enflasyon hedeflemesi rejimine geçiş

yaparak para politikalarının belirlenmesinde bağımsız bir rol üstlenmiştir. Bu dönemde, kısa vadeli faiz oranlarının ayarlanması ve döviz kuru politikalarının esnekleştirilmesi gibi stratejiler ön planda olmuş. Ayrıca, bankacılık sektöründe yapılan reformlar ve mali disiplinin sağlanması, ekonominin istikrara kavuşmasında kritik rol oynamıştır. 2001-2008 yılları arasında alınan bu para politikası kararları, Türkiye ekonomisinin büyüme, enflasyon ve döviz kuru gibi temel göstergelerinde önemli iyileşmeler sağladığı gözlenmiştir.

‘İlk olarak, 22 Şubat 2001’de dalgalı döviz kuru rejimine geçilmiştir. TCMB, 2002 yılında enflasyon hedeflemesine geçileceğini duyurmuştur. 2002-2005 dönemi, bu hedefe hazırlık süreci olarak "Örtük Enflasyon Hedeflemesi Rejimi" uygulanmıştır. Enflasyon hedefleri hükümetle birlikte belirlenmiş ve "Para Tabanı" ek çapa olarak kullanılmıştır. 2005 yılında Türk lirasından 6 sıfır atılarak Yeni Türk lirasına geçilmiştir. 2006 yılında TCMB, enflasyon hedeflemesi rejimini uygulamaya koymuştur. Bu dönemde, TCMB iletişimi kolaylaştırmak için "nokta hedef" belirlemiş ve enflasyon hedeflerini hükümetle birlikte belirlemiştir. PPK toplantılarında faiz oranları oylanarak aynı gün ilan edilmeye başlanmıştır’(TCMB,2024).

‘2008-2009 küresel finansal krizi, TCMB’yi finansal istikrarı gözeterek yeni politikalar geliştirmeye yöneltmiştir. 2010 yılından itibaren, geniş bir koridor sistemi ve aktif likidite politikasıyla enflasyon hedeflemesi rejimi geliştirilmiştir. Zorunlu karşılıklar ve Rezerv Opsiyon Mekanizması gibi araçlar kullanılmıştır. TCMB’nin temel iletişim araçları PPK duyuruları ve Enflasyon Raporu olmuştur. Bu politikalar, 2001-2008 yılları arasında ekonomik göstergelerde önemli iyileşmeler sağlamıştır’ (TCMB, 2024).

‘2001 ekonomik krizi, Türkiye’nin kırılğan yapısını ve yapısal reform ihtiyacını net bir şekilde gözler önüne sermiştir. Kriz sonrasında TCMB, enflasyon hedeflemesi rejimine geçerek bağımsızlığını güçlendirmiş ve faiz oranları ile döviz kurunu esnek hale getiren stratejiler uygulamaya başlamıştır. Bankacılık reformları ve mali disiplinle ekonomi toparlanırken, 2008 küresel finansal krizi Türkiye’yi dış şoklarla karşı karşıya bırakmıştır. Bu dönemde TCMB, faiz indirimi ve likidite önlemleriyle krizin etkilerini hafifletmiş ve esnek politikalar benimsemiştir’ (Balmumcu,Süslü,2017,s.13).

3.5. 2008 Krizi Sonrasında Para Politikası

‘2008 krizi, finansal yükselişin başlaması ve ABD'deki bankaların yanlış kredi uygulamaları ile konut kredilerinin geri ödemesinde yaşanan sorunlar nedeniyle ortaya çıkan bir krizdir. Kriz, ilk olarak konut üretimi ile başlamış, ardından finansal piyasalara ve bölgedeki reel sektörün tüm alanlarına yayılmıştır. 11 Eylül 2001'deki terör saldırısının ardından ABD, kısa vadeli faiz oranlarını düşük tutma politikasını benimsemiştir. Bu durum, kredi maliyetlerinin düşmesi ve konut alımlarını sınırlı düzeyde tutmuştur. Özellikle düşük ve orta gelirli kesim, bu uygun koşullar yoğun ilgi göstermiş, konut talebi hızla artmış ve bu da konut fiyatlarının hızlı bir şekilde yükselmesine yol açmıştır’ (Şeker ve Demirel, 2019, s. 3).

‘2008 küresel finans krizinin ardından merkez bankaları, yalnızca fiyat istikrarına odaklanan dar kapsamlı para politikalarını terk ederek daha geniş kapsamlı ve esnek politikalara yönelmiştir. Finansal piyasaların çöküşü, para politikasının etkinliğini sorgulayan eleştirilerin artmasına neden olmuş ve merkez bankaları, fiyat istikrarının yanı sıra finansal istikrar ve reel ekonomiyi de dikkate alan proaktif politikalar geliştirmişlerdir. Türkiye’de ise, 2008 krizinin etkisi 2009 yılında ağırlıklı olarak reel ekonomi üzerinde hissedilmiştir. Bu durum, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) 2010 yılında para politikası çerçevesine makro ihtiyat politikasını ekleyerek yeni bir düzenlemeye gitmesine yol açmıştır. 2008 krizinin ardından, Türkiye’de merkez bankacılığı uygulamalarında önemli değişiklikler yaşanmış ve para politikası araçları farklılaşmıştır’(Balmumcu & Süslü, 2017, s. 10)

‘Türkiye ekonomisinde makroekonomik değişkenlerde yaşanan aşırı dalgalanmalara karşı riskleri azaltmak ve gerekli önlemleri almak amacıyla, TCMB, fiyat istikrarını sağlama görevine ek olarak, finansal istikrarı da gözetken bir para politikası benimsemiştir. Bu doğrultuda, Kasım 2010'dan itibaren uygulanan yeni politika yapısında, TCMB geleneksel kısa vadeli faiz oranlarının yanı sıra, faiz koridoru ve zorunlu karşılıklar gibi araçlar da aktif bir şekilde kullanılmaya başlamıştır’ (Eroğlu ve Yeter, 2022, s. 22).

‘2008 küresel mali krizi sonrasında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), para politikasında önemli değişiklikler yaparak küresel olayların gidişatına yönelik adımlar atmıştır. Kriz döneminde, finansal istikrarın sürdürülmesi ve

ekonominin korunması amacıyla TCMB, makro ihtiyati uygulamalar ve esnek politika çerçeveleri geliştirmiştir. 2010 yılında bu yeni politika çerçevesinde, sadece enflasyonla mücadeleyi değil, aynı zamanda finansal istikrarı da hedef almıştır. TCMB, faiz koridoru uygulaması, rezerv opsiyonu, ve zorunlu karşılık oranları gibi çeşitli araçlar kullanarak para politikasını daha proaktif ve esnek hale getirmeyi amaçlamıştır. Ayrıca, TCMB, dövizin kuru oynaklığını kontrol altında tutmak ve sermaye akım dengesizliğini kontrol etmek amacıyla piyasa likiditesini yakından izlemiştir. Bu süreçte amaç, hem fiyat istikrarını hem de finansal istikrarı koruyarak sürdürülebilir büyümeyi desteklemektir' (TCMB,2010).

'2008 Küresel Finansal Kriz, gelişmiş ve gelişen ekonomileri derinden etkilenmiştir. Döviz kurları ve ülke risk primlerindeki olumsuz gelişmeler nedeniyle TCMB, para politikasını sıkılaştırmış ve enflasyon hedeflerini revize etmiştir. 2009, 2010 ve 2011 yılları için enflasyon hedefi sırasıyla %7,5, %6,5 ve %5,5 olarak belirlenmiş olsa da, 2008 sonunda enflasyon %10,06'ya ulaşmıştır. Bu süreçte enflasyonla mücadelede disiplinli maliye politikalarının önemi vurgulanırken, sağlıklı bir bankacılık sisteminin bağımsız para politikasını zorlaştırdığı görülmüştür. 2008-2009 döneminden itibaren önemli ölçütlerden biri de finansal istikrarın makroekonomik ve fiyat istikrarı için kritik olduğudur. TCMB 2010 yılında, finansal istikrarı gözetken esnek bir para politikası benimsemiş, Geniş Faiz Koridoru ve Zorunlu Karşılıklar gibi araçlarla fiyat istikrarını sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca etkin iletişim politikaları da sürece dahil edilmiştir' (Öner, 2018, s. 411-412) .

3.5.1. Enflasyon hedeflemesi rejiminde esneklik

'Para politikası, her ülkenin Merkez Bankası tarafından çeşitli makroekonomik hedeflere ulaşmak ve makroekonomik sorunları çözmek için kullanılan parasal araçlarla uygulanan politikalardır. Para politikasının belirlenmesi ve uygulanmasında yetkili olan Merkez Bankası'nın temel amacı, fiyat istikrarını sağlamak, enflasyon yaratmadan sürdürülebilir tam istihdam seviyesine ulaşmak ve ekonomik büyümeyi teşvik etmektir.'(Kibritçi, 2011, s. 2). Para politikası kararları, enflasyonun kontrol altına alınmasında ve ekonomik istikrarın sağlanmasında önemli bir kıstastır . '2000 yılı sonrası Türkiye'deki para politikası amaç ve araçlarının incelenmesi sonucunda çeşitli değişimler gözlemlenmiştir. 2002-2005 yılları arasında para politikasının ana hedefi fiyat istikrarını sağlamak olup, örtük enflasyon hedeflemesi politikası çerçevesinde kısa vadeli politika faizleri bu amaç için araç

olarak kullanılmıştır. 2006-2010 döneminde ise, para politikasının amacı yine fiyat istikrarı olmuştur ancak bu dönemde açık enflasyon hedeflemesi politikası benimsenmiş ve kısa vadeli politika faizleri araç olarak kullanılmıştır. 2010 yılından itibaren, küresel ekonomik krizin etkisiyle finansal istikrarın öneminin artması sonucunda, para politikasının temel amacı hem fiyat istikrarı hem de finansal istikrar olarak belirlenmiştir' (Oktar & Dalyancı, 2011).

3.5.2. Geleneksel Olmayan Para Politikası Araçları

'2008 küresel finans krizinin ardından Türkiye'de, makro ihtiyati politika araçları ve geleneksel olmayan politika araçları devreye sokulmuştur . Bu araçlar finansal kaldıraç sınırlamaları, zorunlu karşılık oranları, faiz koridoru, kredi-teminat oranı sınırlamaları ,borç-gelir oranı sınırlamaları, , likidite yönetimi ve rezerv opsiyon mekanizması olarak öne çıkmıştır. Bu araçlar, dönemsel olarak genişletici veya daraltıcı genellemelerle kullanılır. Özellikle zorunlu karşılık oranları, rezerv oranları, kredi sınırlamaları (hanenin kredi kartı ve diğer kredi türleri üzerinden borçlandırılarak saklanması), likidite yönetimi, bankaların sermaye yeterliliği ve sermaye tamponları ile kredi-teminat oranları, Türkiye'de sık başvurulanan politika araçları arasında yer almıştır' (Bayraktar Daştan ve Berber, 2023, s. 711).

3.5.2.1. Faiz koridoru

'Faiz koridoru uygulaması, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) gecelik borç verme ve borç alma faiz oranları arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır ve bu uygulamanın amacı, sermaye akımlarındaki dalgalanmaların döviz kuru ve ekonomik dengeler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak ve ekonomideki belirsizlikleri gidermektir . Enflasyon hedeflemesi politikası uygulayan ülkelerde, en etkin para politikası aracı kısa vadeli faiz oranlarıdır. TCMB, para piyasalarını bir hafta ve bir ay vadeli repo ihaleleri, gecelik repo imkânı ve geç likidite penceresi aracılığıyla fonlamaktadır. Likidite yönetiminde TCMB'nin ana fonlama aracı, bankalara teminat karşılığında sağlanan bir hafta vadeli repo ihaleleridir. Normal koşullarda, piyasalar miktar ihale yöntemiyle fonlanmaktadır ve TCMB her gün saat 10:00'da ihale miktarını duyurarak bankaların tekliflerini alır. Bankalar, toplam ihale miktarının %20'sini geçmeyecek şekilde teklif verir ve ihale miktarı toplam teklifin altında kaldığında, her banka kendi teklif oranında borçlanır. Bu ihalelerde kullanılan faiz oranı, TCMB'nin politika faizi olan bir hafta vadeli repo faizidir. İstisnai durumlarda ise TCMB, piyasa koşullarına göre belirlenen faiz

oranlarıyla geleneksel yöntemle bir hafta vadeli repo ihaleleri de düzenleyebilir. Ayrıca, TCMB bankaların uzun vadeli likidite öngörülerini iyileştirmek amacıyla daha uzun vadeli repo ihaleleri de yapabilmektedir' (Serel & Özkurt, 2014, s. 59).

'2010 yılının sonlarında, kısa vadeli sermaye akımlarını caydırmak ve aşırı değerlenen Türk lirasının finansal istikrarı tehdit etmesini engellemek amacıyla TCMB, faiz koridorunu aşağı yönlü genişletmiştir. Aynı zamanda, zorunlu karşılık oranları artırılarak kredi büyümesi sınırlandırılmıştır. 2011'in sonlarından itibaren TCMB, faiz koridorunun üst sınırını oluşturan gecelik borç verme faizini aktif bir şekilde kullanarak likiditeyi sıkılaştırmış, 2012 yılında kredi büyümesinin makul seviyelere çekilmesinde bu politika önemli bir rol oynamıştır. 2013 yılında, Türk lirasındaki değer kaybı enflasyon beklentilerini olumsuz etkilediğinden, TCMB ek parasal sıkılaştırma uygulamış ve faiz koridorunun üst bandını genişleterek gecelik borç verme faiz oranını artırmıştır. 2014 yılında ise risk algısının olumsuz etkileriyle mücadele etmek amacıyla TCMB, para politikasını daha da sıkılaştırmış ve 28 Ocak 2014'te haftalık repo faiz oranını %4,5'ten %10'a yükseltmiştir. Bu dönemde, likidite yönetimi sıkılaştırılarak piyasa faizlerinin faiz koridorunun üst sınırına yakın seviyelerde oluşması sağlanmıştır. 2015 yılında ise TCMB, asimetrik faiz koridoru sistemi ile borç alma faiz oranını %7,25, borç verme faiz oranını %10,75 ve politika faizini %7,5 olarak belirlemiştir. Faiz koridorundaki değişiklikler, döviz kuru ve kredilerdeki aşırı volatilitenin azaltılması ve kısa vadeli sermaye hareketlerinin sınırlandırılması hedeflenmiştir'(Tanınmış Yücememiş, Alkan, & Dağıdır, 2015, s. 465).

3.5.2.2. Zorunlu karşılıklar

'Zorunlu karşılıklar, bankaların ve bazı finansal kuruluşların belirli bir kısmını merkez bankasında tutması zorunluluğuna dayanan bir para politikası aracıdır. Tarih boyunca likidite yönetimi, ihtiyat ve parasal kontrol amaçlarıyla kullanılan bu araç, enflasyon hedeflemesi rejiminde maliyet ve likidite kanalları üzerinden etkili olur. Maliyet kanalı, zorunlu karşılıkların kredi ve mevduat faizleri üzerindeki etkisiyle, likidite kanalı ise bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarını değiştirerek kredi verme davranışlarını şekillendirir. Küresel kriz sonrası dönemde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde zorunlu karşılıklar önemli bir politika aracı haline gelmiştir. Çin, Romanya ve Peru bu aracı yoğun şekilde kullanırken, bazı ülkeler sadece oranları değiştirerek kullanmış, diğerleri ise farklılaştırılmış uygulamalara

gitmiştir. Örneğin, Macaristan bankalara zorunlu karşılık oranlarını belirleme özgürlüğü tanırken, Türkiye ve Sırbistan zorunlu karşılık oranlarını döviz ve yerel para biriminde farklılaştırarak kullanmıştır' (Güneş & Karamustafa, 2022, s. 47) .

'Küresel krizin etkilerini hafifletmek amacıyla TCMB, 5 Aralık 2008'de yabancı para zorunlu karşılık oranını %11'den %9'a düşürmüştür. Bu adım, kredi piyasalarındaki olumsuz gelişmelerin Türk ekonomisine yansımaları azaltmayı ve TL cinsinden mevduat ile kredi büyümesini desteklemeyi amaçlamıştır. Aynı dönemde, yabancı para zorunlu karşılıklarına yapılan faiz ödemeleri kaldırılmış, Türk lirası zorunlu karşılık oranı ise %75'ten %80'e çıkarılmıştır. Kriz sürecinde, uluslararası piyasalardaki olumsuz gelişmeler Türk bankalarının dış kaynaklı fonlamalarının azalmasına neden olmuş, bu da bankaların kredi arzını kısımasına ve kredi talebindeki düşüşle birlikte kredi piyasasında durgunluk yaşanmasına yol açmıştır. Bu durumu telafi etmek için TCMB, 16 Ekim 2009'da Türk lirası zorunlu karşılık oranını %6'dan %5'e indirmiştir. Ancak, krizden çıkış sürecinde, kredi genişlemesinin cari açık ve enflasyon üzerindeki olumsuz etkilerini önlemek amacıyla 2010 yılında zorunlu karşılık oranları yeniden artırılmıştır. Nisan 2010'da yabancı para zorunlu karşılık oranı %9'dan %9,5'e, Temmuz 2010'da ise %10'a çıkarılmıştır. Eylül 2010'da bu oran %11'e yükseltilerek, kriz döneminde yapılan indirimin tamamı geri alınmış ve kriz öncesi seviyelere dönmüştür. Aynı şekilde, Türk lirası zorunlu karşılık oranı da 23 Eylül 2010'da %5'ten %5,5'e çıkarılmış ve bankalara zorunlu karşılıklar için yapılan faiz ödemesi kaldırılmıştır. Bu gelişme, bankacılık sektöründe fonlama maliyetlerini artırarak kredi piyasasında ek yükler yaratmıştır. 12 Kasım 2010'da ise Türk lirası zorunlu karşılık oranı %6'ya yükseltilmiştir' (Yurdabak & Oktar, 2015, s. 89) .

3.5.2.3. Rezerv opsiyon mekanizması

'Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), küresel finansal kriz sonrası sermaye hareketlerindeki aşırı oynaklığın finansal istikrar ve makroekonomik denge üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla Rezerv Opsiyon Mekanizması'nı (ROM) geliştirmiştir. ROM, bankaların TCMB'de tutmak zorunda oldukları Türk lirası zorunlu karşılıkların bir kısmını döviz veya altın cinsinden karşılayabilmelerine olanak tanıyan bir uygulamadır. Bu mekanizma sayesinde bankalar, likidite ihtiyaçlarını karşılamak için döviz ve altın varlıklarının bir kısmını kullanma esnekliğine sahip olmuşlardır. Bankalar, TL zorunlu karşılıklarını bu

yöntemle daha esnek bir şekilde ayırabilmekte ve TCMB'deki döviz ve altın varlıklarını artırabilmektedir. Rezerv Opsiyon Mekanizması'nın sağladığı faydalar arasında kısa vadeli sermaye akımlarının yarattığı volatilitiyi azaltmak, TCMB'nin brüt döviz rezervlerini artırmak, bankalara likidite yönetiminde çeşitlilik sunmak ve kredilerin sermaye hareketlerine duyarlılığını azaltmak yer almaktadır. Ayrıca, bu mekanizma, her bankaya kendi likidite yönetimini optimize etme fırsatı sunarken, diğer politika araçlarına duyulan ihtiyaçları da azaltmaktadır'(Koçaşlı & Eroğlu, 2021, s. 158-159).

3.5.2.4. Likidite yönetimi

'Likidite yönetimi temel olarak açık piyasa işlemlerine (APİ) dayandırılmakta olup, likidite açığı veya fazlası bu politika aracıyla dengelenmektedir. Likidite seviyeleri öngörülebilir sınırlar içerisinde olduğu sürece APİ, yeterli ve etkin bir araç olarak işlev görmektedir. Ancak, son on yıllık süreçte sermaye hareketlerindeki artışın etkisiyle likidite dalgalanmaları yaşanmış ve bu durum likidite düzeyinin tahmin edilebilir aralıkların dışına çıkmasına neden olmuştur. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) bağlamında ele alındığında, geleneksel olmayan para politikaları kapsamında likidite yönetimine yeni bir boyut kazandırıldığı gözlemlenmektedir. Bu yeni yaklaşım, likidite araçlarının çeşitlendirilmesi ve vadelerinin yeniden düzenlenmesiyle şekillenmiştir. Günümüzdeki likidite yönetimi çerçevesinde, APİ aracılığıyla gerçekleştirilen repo işlemlerine ek olarak, TCMB bankalar ve finansal kuruluşlara çeşitli "hazır imkanlar" sunmaktadır. Bu kapsamda Türk Lirası Depo İşlemleri, Geç Likidite Penceresi (GLP) ve Gün İçi Likidite gibi araçlar öne çıkmaktadır. Özellikle Geç Likidite Penceresi, merkez bankasının son borç veren merci olarak bankalara gün sonunda (gecelik vadede) likidite sağlamasına olanak tanımaktadır. Bu imkandan faydalanan bankalar, genellikle öngörülemeyen veya olağanüstü durumlar nedeniyle gün sonu borçlanma gereksinimi duymaktadır. Bankaların gün içinde likiditelerini etkin bir şekilde yönetme zorunluluğu göz önüne alındığında, TCMB'nin sağladığı bu imkan çoğunlukla bir "son çare" olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, finansal piyasalarda oynaklığın arttığı ve likidite daralmalarının yaşandığı dönemlerde, TCMB'nin parasal sıkılaştırma politikası nedeniyle fonlama maliyetlerinin yükselmesi sonucu bankaların GLP kanalına başvurma sıklığı artmıştır. GLP işlemleri, politika faizine kıyasla oldukça yüksek bir maliyetle

gerçekleştirilmekte olup, TCMB Borç Verme Faizi'nin üzerinde bir faiz oranıyla yürütülmektedir'(Yalınpala Çokgezen & Keskin Gündoğdu, 2022, s. 181).

3.5.2.5. Kaldıraç uygulamaları

'Kaldıraç uygulaması, özellikle kriz sonrasında finansal ve fiyat istikrarını koruma amacıyla kullanılan geleneksel olmayan politika araçlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Kaldıraç oranı, firmaların borçluluk seviyesini gösteren bir ölçüt olup, borçların toplam varlıklara oranlanmasıyla hesaplanır. Bu oran, firmaların varlıklarının hangi oranda borçla finanse edildiğini ortaya koyar. Diğer bir hesaplama yöntemi ise ana sermayenin pasif toplamına bölünmesidir. Kaldıraç oranı, sadece firmaların finansman yapısını göstermekle kalmaz, aynı zamanda risk seviyesinin de önemli bir göstergesi olarak kabul edilir. Firmaların temel amacı karlılıklarını artırmaktır ve bu doğrultuda üretim kapasitelerini artırmayı, maliyetleri düşürmeyi ve yeni yatırımlarla üretim hacmini genişletmeyi hedeflerler. Ancak, yatırımlar için yeterli özkaynak olmadığında firmalar borçlanma yoluna gitmekte ve bu da kaldıraç oranının yükselmesine neden olmaktadır. Yüksek kaldıraç oranı, firmaların borçlanma süreçlerinde zorluklarla karşılaşma riskini artırır ve genellikle olumsuz bir finansal durum olarak değerlendirilir. Basit bir formülle ifade edilirse: Kaldıraç Oranı = Toplam Borçlar / Toplam Varlıklar şeklindedir. Ayrıca, kaldıraç oranı, kaldıraç etkisi aracılığıyla özkaynak karlılığının bir göstergesi olarak da değerlendirilmektedir. Karlılığı artırma çabasında olan firmalar, genellikle borçlanarak yeni yatırımlar yapar ve bu da kaldıraç oranının yükselmesine yol açar' (Tuna, Budak, Ölmez ve Yılmaz, 2017, s. 332-333) .

3.6. 2001 Krizinden Günümüze Para Politikası Kararları ve Temel Makroekonomik Göstergeler

2001 krizi, Türkiye ekonomisinde derin bir yapısal dönüşüm ihtiyacını gözler önüne serdi ve bu bağlamda alınan para politikası kararları ekonomik göstergeler üzerinde önemli etkilere yol açtı. Kriz sonrası dönemde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), enflasyon hedeflemesi rejimine geçerek para politikası araçlarını bu doğrultuda yeniden yapılandırdı. Bu çerçevede, kısa vadeli faiz oranları birincil politika aracı haline gelirken, döviz kuru politikası daha esnek bir yapıya kavuşturuldu. Enflasyon hedeflemesi ve bağımsız Merkez Bankası uygulamaları, enflasyon beklentilerini yönetmede ve fiyat istikrarını sağlamada etkili oldu. Ayrıca, bankacılık sektöründe yapılan reformlar ve sıkı mali disiplin,

makroekonomik istikrarın güçlenmesine katkı sağladı. Bu dönemde, faiz oranlarındaki düşüş, yatırımların artmasına ve ekonomik büyümenin hızlanmasına zemin hazırladı. Dolayısıyla, 2001 krizi sonrası alınan para politikası kararları, Türkiye ekonomisinde hem kısa vadeli ekonomik göstergelerde iyileşme sağladı hem de uzun vadeli yapısal dönüşümlerin temelini oluşturdu. Bu politikaların enflasyon, büyüme oranı ve dış ticaret dengesi gibi ekonomik göstergeler üzerindeki etkileri, kriz sonrası dönemde ekonominin istikrar kazanmasında kritik bir rol oynadı.

3.6.1. Faiz oranları: merkez bankası'nın politika faiz oranlarındaki değişiklikler

2001 Krizi ile döviz kurlarındaki ani yükselişler, bankacılık sektöründe yaşanan çöküşler ve genel ekonomik istikrarsızlık ile karakterize edildi. Krizin ardından, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), ekonomiyi istikrara kavuşturmak, enflasyonu kontrol altına almak ve ekonomik büyümeyi yeniden başlatmak için çeşitli para politikası araçlarını devreye soktu. Bu dönemde, TCMB'nin en dikkat çekici ve etkili araçlarından biri politika faiz oranlarındaki değişiklikler oldu.

Politika faiz oranları, merkez bankalarının para politikası stratejilerini yönlendiren ve ekonomik faaliyetleri doğrudan etkileyen kritik bir unsurdur. 2001 krizi sonrası dönemde, TCMB'nin faiz oranlarındaki düzenlemeleri, piyasalarda güvenin yeniden tesis edilmesi, enflasyonun kontrol altına alınması ve ekonomik büyümenin desteklenmesi açısından belirleyici olmuştur. 2001 ekonomik krizinin ardından Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), finansal istikrarı sağlamak ve enflasyonu kontrol altına almak amacıyla sıkı bir para politikası uygulamaya başlamıştır. Bu dönemde, TCMB'nin gecelik borç alma ve verme faiz oranları, izlenen para politikasının seyrini yansıtmaktadır. Kriz sonrasında, TCMB'nin faiz oranlarını kayda değer ölçüde artırdığı gözlemlenmiştir. Örneğin, 2002 yılının Şubat ayında borç alma oranı %57, borç verme oranı ise %62 seviyelerine ulaşmıştır. Bu yüksek oranlar, krizin etkilerini hafifletmek ve enflasyonu dizginlemek amacıyla alınan sert önlemlerin bir parçası olmuştur. (tcmb.gov.tr).

2003 yılı itibarıyla faiz oranlarında kademeli bir düşüş süreci başlamıştır. Ekonomik toparlanma ve enflasyondaki azalma sayesinde, 2003 yılı sonunda borç alma oranı %26'ya, borç verme oranı ise %31'e gerilemiştir. Bu dönemdeki iyileşmeler, TCMB'nin faiz oranlarını adım adım düşürmesine olanak tanımıştır. (TCMB,tcmb.gov.tr) 2006 yılına gelindiğinde ise borç alma oranı %13,25'e, borç

verme oranı ise %16,25'e kadar gerilemiştir. Ancak, 2006 yılının ortalarından itibaren faiz oranlarında tekrar bir artış eğilimi gözlemlenmiştir. Haziran 2006'da borç alma oranı %17,25'e, borç verme oranı ise %22,25'e yükselmiştir. Bu artış, küresel ekonomik dalgalanmalar ve iç piyasalardaki gelişmeler doğrultusunda TCMB'nin para politikasını sıkılaştırma yönünde adımlar atmasıyla ilişkilendirilmiştir. (TCMB,2024)

2001-2008 dönemi incelendiğinde sonuç olarak, TCMB'nin kriz sonrası dönemde faiz oranlarını kullanarak ekonomiyi stabilize etmeye çalıştığı, ardından ekonomik iyileşme ile birlikte faiz oranlarında kademeli indirimlere gittiği ve son olarak 2006 yılında başlayan küresel ekonomik dalgalanmalarla birlikte faiz oranlarında yeniden artışa yöneldiği görülmektedir. Bu süreç, TCMB'nin para politikasında esnek ve tepkisel bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir.

3.6.2. Döviz kuru: Dolar ve Euro gibi anahtar yabancı para birimlerine karşı Türk Lirasının değeri

‘Ulusal paranın değeri ve buna bağlı döviz kurları, ekonomik faaliyetleri şekillendiren en önemli unsurlardan biri olmasının yanı sıra, aynı zamanda siyasi istikrarı, piyasalardaki güveni ve finansal gelişmeleri de yansıtır’(Gök & Göçmen Yağcılar, 2017, s.1). 2001 yılı öncesinde Türkiye’de döviz kurları nispeten sabitlenmiştir ve TL, döviz kuru politikaları ile desteklenmektedir. Ancak, 2001 yılına gelindiğinde Türkiye ekonomisi ciddi bir krizle karşı karşıya kalmıştır. Krizin temel nedenleri arasında bankacılık sektöründeki zayıflıklar, yüksek kamu borcu, siyasi belirsizlikler ve dış şoklar yer almaktadır. ‘Nisan 1994 ve Şubat 2001 tarihlerinde Türkiye’de önemli iki döviz kuru krizi meydana gelmiştir’ (Özçicek, 2007, s. 74). ‘Kasım 2000 krizinde TL pozisyonlarını koruyan kişi ve kuruluşlar, Şubat 2001 krizinde dövize olan taleplerini aşırı derecede artırmıştır. Döviz talebindeki bu hızlı artış ve faiz oranlarının tekrar yükselmesi sonucunda Merkez Bankası, dalgalanmaların etkisini azaltmak amacıyla piyasaya müdahale etmiş ve rezervlerini kullanma pahasına duruma müdahale etmiştir. Bu müdahale sırasında, gecelik faiz oranları %1000’in üzerine çıkarken, Merkez Bankası yaklaşık 5 milyon dolarlık rezerv kaybına uğramıştır. Ancak, bu müdahalelere rağmen başarı sağlanamamış ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), 22 Şubat 2001 tarihinde döviz kuru çıpasını kaldırarak dalgalı kur sistemine geçildiğini duyurmak zorunda kalmıştır’(Özer & Kaba, 2020, s. 6). Bu geçiş, TL'nin piyasa koşullarına

göre değeri lenmesine yol açmış ve başlangıçta büyük bir devalüasyon yaşanmıştır. ‘Bu dönemde Türk lirasında büyük dalgalanmalar yaşanmış, ancak temel olarak TL'nin sürekli değeri kaybettiği görülmüştür. Kurun dalgalanmaya bırakılmasından sonra 1 ABD doları, 680 milyon TL seviyesinden Mart ayı başında 988-1.027 milyon TL aralığına yükselmiştir. Yıl boyunca Türk lirasındaki değeri kaybı devam etmiş ve yıl sonunda döviz kuru 1.450 milyon TL civarında gerçekleşmiştir’ (Akçağlayan, 2008, s. 10) .

Tablo 7'de, 2002-2023 yılları arasında USD ve Euro'nun alışı ve satışı kurlarına ilişkin veriler yer almaktadır.

Tablo 7. USD ve Euro -TL ,Alış-Satış (2002-2023)

YIL	(USD) Doları-TL (Döviz- Alış)	ABD(USD) Doları-TL (Döviz-Satış)	ABD(EUR) (Döviz-Alış)	Euro-TL(EUR) (Döviz-Satış)
2002	1.5	1.5	1.4	1.4
2003	1.5	1.5	1.7	1.7
2004	1.4	1.4	1.8	1.8
2005	1.3	1.3	1.7	1.7
2006	1.4	1.4	1.8	1.8
2007	1.3	1.3	1.8	1.8
2008	1.3	1.3	1.9	1.9
2009	1.5	1.6	2.2	2.2
2010	1.5	1.5	2.0	2.0
2011	1.7	1.7	2.3	2.3
2012	1.8	1.8	2.3	2.3
2013	1.9	1.9	2.5	2.5
2014	2.2	2.2	2.9	2.9
2015	2.7	2.7	3.0	3.0
2016	3.0	3.0	3.3	3.3
2017	3.6	3.7	4.4	4.4
2018	4.8	4.8	5.7	5.7
2019	5.7	5.7	6.3	6.4
2020	7.0	7.0	8.0	8.0
2021	8.9	8.9	10.5	10.5
2022	16.6	16.6	17.4	17.4

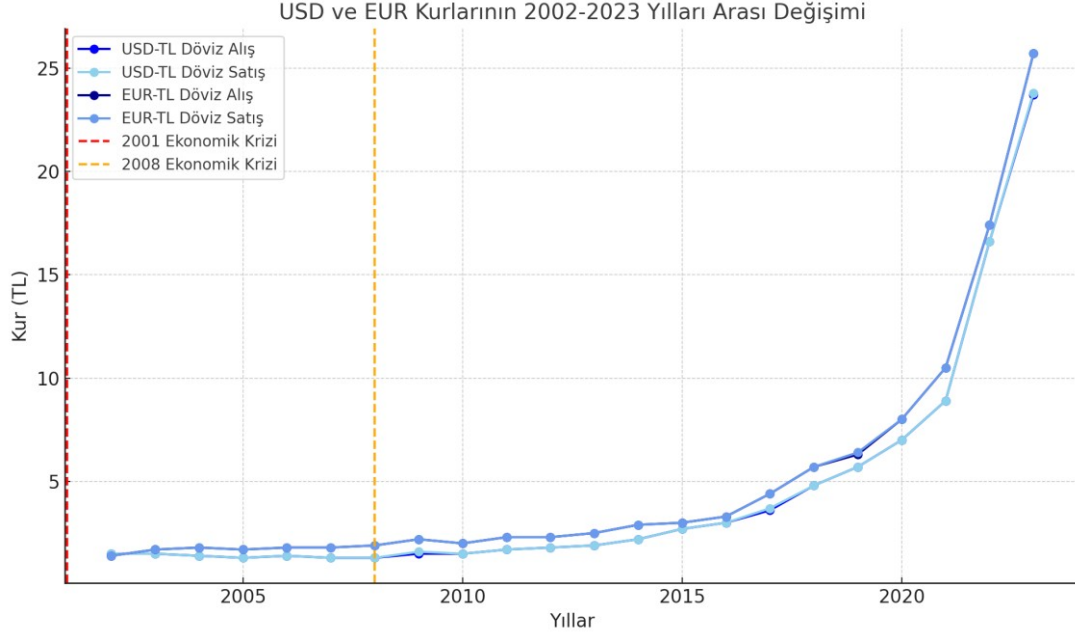
2023	23.7	23.8	25.7	25.7
------	------	------	------	------

Kaynak : (TCMB ,Elektronik Veri Dağıtım Sistemi,2024)

Tablo, 2002-2023 yılları arasında Türkiye'deki ABD Doları (USD) ve Euro kurlarındaki alış ve satış oranlarını göstermektedir. 2001 ekonomik krizi sonrasında Türkiye, döviz kurlarında ciddi dalgalanmalar yaşamış ve TL önemli ölçüde değer kaybetmiştir. Bu dönemde dolar kuru 2002 yılında 1,5 TL seviyelerindeyken, Euro kuru ise 1,4 TL olarak kaydedilmiştir. Bu düşük kurlar, 2001 krizinin ardından uygulanan ekonomik tedbirlerin etkisiyle dengelenmiş görünse de, takip eden yıllarda kademeli artışlar yaşanmıştır.

2008 küresel finansal krizine kadar döviz kurlarında görece istikrarlı bir artış gözlenirken, kriz sonrası ekonomik belirsizliklerin artmasıyla TL yeniden değer kaybetmiştir. 2008'de dolar kuru 1,3 TL, Euro kuru ise 1,9 TL seviyelerinde iken, krizden sonra döviz kurlarında hızlı yükselişler olmuştur. Özellikle 2013 sonrasında, hem küresel ekonomik dalgalanmalar hem de içsel ekonomik sorunlar nedeniyle dolar ve Euro hızla yükselmiştir.

2018 yılı, döviz kurlarında ciddi bir sıçrama yılı olarak öne çıkmaktadır. Dolar kuru bu dönemde 4,8 TL'ye, Euro ise 5,7 TL'ye kadar yükselmiştir. Bu artışlar, o dönemde yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmelerin yanı sıra yüksek enflasyon ve artan döviz talebinden kaynaklanmıştır. 2020'li yıllara gelindiğinde ise, döviz kurları hızla yükselmeye devam etmiş ve 2023 yılında dolar kuru 23,7 TL, Euro kuru ise 25,7 TL seviyelerine ulaşmıştır.

Grafik 3. USD ve EUR Kurlarının 2002-2023 Yılları Arası Değişimi (Tablo 7'deki veriler kullanılarak hazırlanmıştır)

Yukarıdaki grafikte, 2002-2023 yılları arasında USD ve Euro'nun Türk Lirası karşısındaki alış kurları gösterilmektedir. Grafikte ayrıca 2001 ve 2008 yıllarındaki krizler işaretlenmiş olup, bu dönemlerde TL'nin hem USD hem de Euro karşısındaki değer kaybı açıkça görülmektedir. 2018 sonrasında her iki para biriminde de hızlı bir artış dikkat çekmektedir.

3.6.3. Rezerv para: merkez bankası'nın döviz rezervlerindeki değişiklikler

‘Uluslararası rezervler, ülkelerin ekonomik krizlerle başa çıkabilmelerine ve krizlerin maliyetlerini azaltmalarına yardımcı olur. Rezerv yeterliliği, bir ülkenin ekonomik ve finansal kırılganlıklarını belirleyen önemli bir göstergedir. Bu nedenle, yeterli rezervlere sahip olmak, ülkelerin dış şoklara karşı dayanıklılığını artırır ve finansal istikrarı korumada kilit bir rol oynar’ (Cinel, 2015: 132).

‘Ülkelerin sahip olduğu altın ve kolayca yabancı paralara dönüştürülebilen uluslararası değerler olarak tanımlanan rezervler, finansal sistemin istikrarını destekler ve merkez bankaları tarafından titizlikle takip edilen bilanço unsurlarından biridir’ (Yaman, 2003,s.5).Merkez Bankası'nın döviz rezervlerinde meydana gelen değişiklikler, ekonomik istikrarın sağlanmasında merkezi bir öneme sahiptir ve bu değişimlerin analizi, para politikalarının etkinliğini değerlendirmek açısından büyük önem taşır. 2001 krizi sonrasında Merkez Bankası'nın döviz rezervlerindeki değişiklikler, Türkiye ekonomisinin istikrarını yeniden tesis etmede ve para politikalarının etkinliğini artırmada kilit bir rol oynamıştır; bu değişimlerin analizi, ekonomik iyileşmenin ve finansal sürdürülebilirliğin anlaşılmasında başat bir yer tutar.

Tablo 8'de, Türkiye'nin 2000-2023 yılları arasındaki resmi rezerv varlıkları ve döviz likiditesine ilişkin veriler sunulacaktır. Bu tablo, milyon ABD doları cinsinden yıllık bazda resmi rezerv varlıklarının değişimini göstermektedir.

Tablo 8. 2000-2023 Yılları Arasında Türkiye'nin Resmi Rezerv Varlıkları (Milyon ABD Doları)

YIL	Resmi Rezerv Varlıkları (Milyon ABD Doları)
2000	23,369.00
2001	19,961.00
2002	28,094.00
2003	35,169.00
2004	37,612.00
2005	52,78.00
2006	63,186.00
2007	76,415.00
2008	74,254.00
2009	74,829.00
2010	85,968.00
2011	88,340.00
2012	119,167.00
2013	131,035.00
2014	127,308.00
2015	110,533.00
2016	106,111.00
2017	107,730.00
2018	93,027.00
2019	105,696.00
2020	93,589.00
2021	111,181.00
2022	128,736.00
2023	140,884.00

Kaynak: (TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi,2024)

Tablo 8'de, Türkiye'nin 2000-2023 yılları arasındaki resmi rezerv varlıklarındaki değişim gözlemlenmektedir. Veriler incelendiğinde, özellikle 2001 ekonomik krizi sonrasında rezerv varlıklarında belirgin bir artış yaşandığı görülmektedir. 2002 yılında 28,094 milyon ABD doları seviyesinde olan rezervler,

2013 yılında 131,035 milyon ABD dolarına ulaşarak zirveye çıkmıştır. Bu artış, Türkiye'nin ekonomik büyüme dönemleriyle örtüşmektedir.

Ancak, 2014 sonrası dönemde rezervlerde dalgalanmalar gözlemlenmektedir. 2018 yılı itibarıyla ciddi bir düşüş yaşanmış ve 93,027 milyon ABD doları seviyesine gerilemiştir. Bu düşüş, Türkiye'nin yaşadığı ekonomik zorluklar ve döviz likiditesinde azalma ile ilişkilendirilebilir. 2021 yılından itibaren ise yeniden bir toparlanma yaşanmış ve rezervler 2023 yılında 140,884 milyon ABD dolarına ulaşmıştır.

3.6.4. Enflasyon oranları: Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) ve Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) verileri (2005-2023)

‘Enflasyon, fiyatlar genel düzeyindeki sürekli bir artışla birlikte paranın satın alma gücündeki sürekli bir azalmayı ifade eden bir süreçtir. Başka bir deyişle, enflasyon hem mal ve hizmetlerin fiyatlarının yükseldiği hem de paranın değerinin düştüğü bir durumu tanımlar’ (Çakır, 2007: 18), Enflasyon, başlıca Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) ve Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) olmak üzere iki ana göstergeyle ölçülmektedir. TÜFE, tüketicilerin satın aldığı mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişiklikleri izlerken, ÜFE, üreticilerin ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişimleri yansıtır. Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) ve Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) verileri, ekonomideki fiyat düzeylerinin ve enflasyon dinamiklerinin izlenmesi açısından kritik öneme sahiptir.

Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE): ‘Tüketicilerin satın aldığı mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişimi ölçen bir endekstir. TÜFE, hanehalklarının günlük yaşamında karşılaştığı fiyat değişimlerini yansıtarak enflasyonun doğrudan etkilerini göstermektedir’ (Tarı, Abasız, & Pehlivanoğlu, 2012, s.4- 5) .

Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE): ‘ Üreticilerin mal ve hizmet üretiminde karşılaştıkları fiyat değişimlerini ölçen bir endekstir. ÜFE, üretim maliyetlerindeki değişiklikleri yansıtarak enflasyonun dolaylı etkilerini göstermektedir’(Tarı, Abasız, & Pehlivanoğlu, 2012, s.4- 5) .

Tablo 9 da Türkiye’de 2005-2023 yılları arası TÜFE oranları verilmiştir.

Tablo 9. Türkiye’de TÜFE Oranlarının Değişimi (yıllık %) (2005-2023)

YIL	TÜFE YILLIK % DEĞİŞİM
2005	7.72
2006	9.65
2007	8.39
2008	10.06
2009	6.53
2010	6.40
2011	10.45
2012	6.16
2013	7.40
2014	8.17
2015	8.81
2016	8.53
2017	11.92
2018	20.30
2019	11.84
2020	14.60
2021	36.08
2022	64.27
2023	64.77

Kaynak: (TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi,2024)

‘2005 yılında enflasyon oranı %7,72 olarak gerçekleşirken, bu oran 2006 yılında %9,65'e yükselmiştir. 2007'de ise enflasyon bir miktar azalarak %8,39 seviyesine inmiştir. Türkiye ekonomisi, bu dönemde yaşanan mali krize nispeten ılımlı bir yurt içi taleple karşılık vermiştir. Ancak, 2007 yılının ortalarında ortaya çıkan likidite daralması 2008'de daha da şiddetli hale gelmiştir. Bu süreçte, gelişmekte olan ülkelerde görülen yoğun sermaye çıkışı Türkiye'yi de etkilemiş ve Türk lirasının ciddi ölçüde değer kaybetmesine neden olmuştur’ (Berberoğlu, 2011, s. 110).

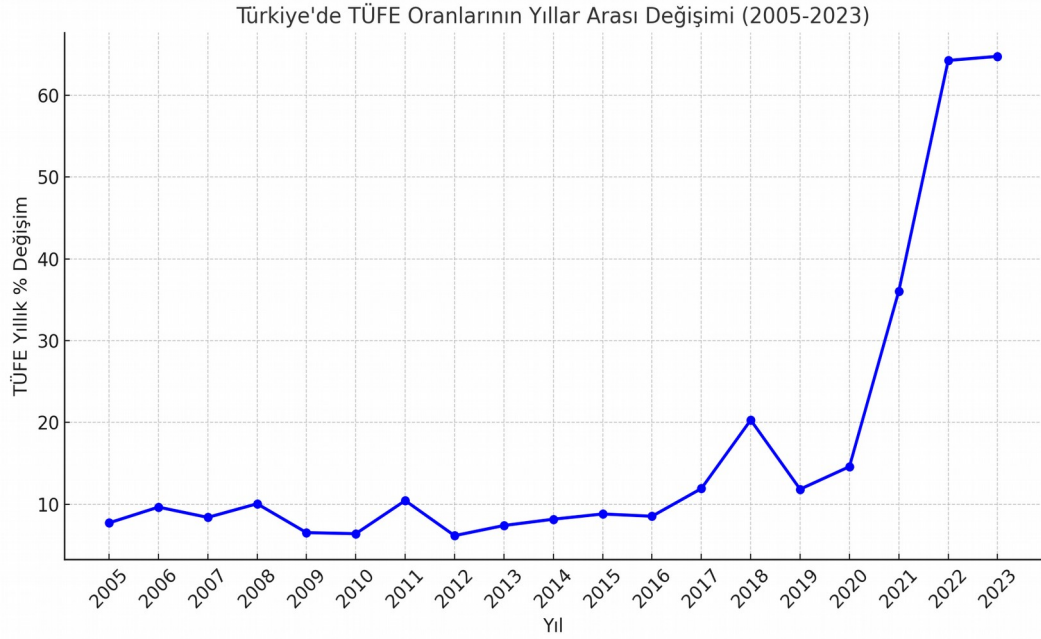
2005-2010 yılları arasında enflasyon oranları genellikle %7 ile %10 aralığında seyretmiştir. Bu dönemde Türkiye ekonomisi görece düşük enflasyon

oranlarıyla istikrar kazanmaya çalışmıştır. Özellikle 2009 ve 2010 yıllarında %6,53 ve %6,40 gibi düşük enflasyon oranları kaydedilmiş, küresel finansal krizin Türkiye üzerindeki etkilerinin nispeten sınırlı kaldığı gözlemlenmiştir.

2011 yılında enflasyon oranı %10,45'e yükselmiş ve ardından 2012'de %6,16 seviyesine inmiştir. Ancak 2013'te oran tekrar %7,40'a çıkarak artış eğilimi göstermiştir. Bu dönem, küresel ekonomik belirsizliklerin devam ettiği ve gelişmekte olan ülkelerdeki sermaye çıkışlarının Türkiye'yi etkilediği bir süreç olarak değerlendirilebilir. 2014-2017 yılları arasında ise enflasyon oranları dalgalı bir seyir izleyerek %8 ile %12 arasında değişmiştir. Özellikle 2017'de enflasyon %11,92'ye çıkarak çift haneli seviyelere ulaşmıştır. Bu artış, hem iç hem de dış ekonomik koşulların kötüleşmesi ve Türk lirasının değer kaybıyla ilişkilendirilebilir.

2018 yılında enflasyon %20,30'a çıkarak hızlı bir artış göstermiştir. Bu dönemde Türk lirasındaki keskin değer kaybı ve küresel ekonomik baskılar, önemli enflasyonist etkiler yaratmıştır. 2019 ve 2020 yıllarında ise enflasyon oranları %11,84 ve %14,60 seviyelerine gerilemiş olsa da bu oranlar, enflasyonun hâlâ yüksek seyrettiğini ve istikrarın sağlanamadığını göstermektedir.

2021 yılına gelindiğinde enflasyon %36,08 oranıyla dramatik bir şekilde artmıştır. Bu yükseliş, ekonomik belirsizlikler, döviz kurlarındaki dalgalanmalar ve maliyet baskılarından kaynaklanmıştır. 2022 ve 2023 yıllarında enflasyon oranları %64'ün üzerine çıkarak Türkiye ekonomisinin karşı karşıya kaldığı en yüksek enflasyonist dönemlerden biri olmuştur. Bu süreç, küresel enerji ve gıda fiyatlarındaki artışlar, döviz kurlarındaki sert yükselişler ve iç ekonomik politikaların etkisiyle açıklanabilir.

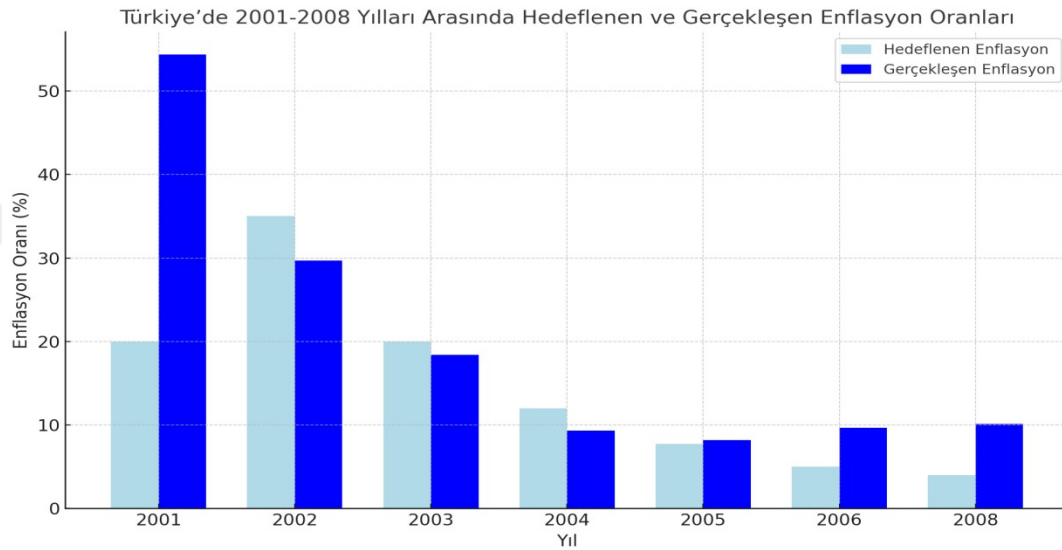
Grafik 4. Türkiye’de TÜFE Oranları Yıllar Arası Değişimi (Tablo 9’daki veriler kullanılarak hazırlanmıştır) .

Grafikte, Türkiye’de 2005-2023 yılları arasındaki TÜFE oranlarının dalgali seyrini gözlemlemek mümkün. 2005-2010 döneminde enflasyon oranları %6 ile %10 arasında değişim gösterirken, 2011’de %10,45’e yükselmiş ve sonraki yıllarda dalgali bir seyir izlemiştir. Özellikle 2018’de %20,30’a çıkan enflasyon oranı, 2021’de dramatik bir artışla %36,08’e ulaşmış ve 2022 ile 2023 yıllarında %64’ün üzerinde seyretmiştir. Grafik, son yıllarda Türkiye’nin yüksek enflasyonla mücadele ettiğini ve enflasyonun artış eğiliminde olduğunu göstermektedir.

ÜFE ve TÜFE, mevcut enflasyonist baskıların kapsamını ve etkilerini değerlendirmeye imkân tanıyan temel göstergelerdir. Bununla birlikte, bu endekslerin analiz edilmesi, yalnızca geçmiş ve mevcut fiyat hareketlerine ilişkin bilgi sağlamaz; aynı zamanda piyasa beklentilerinin şekillenmesine de katkıda bulunur. Özellikle, üretici ve tüketici fiyatlarındaki eğilimler, ekonomik aktörlerin gelecekteki fiyat düzeyine yönelik beklentilerini etkileyerek beklenen enflasyonun belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Beklenen enflasyon, ekonomik aktörlerin gelecekteki enflasyon oranlarına ilişkin tahmin ve beklentilerini ifade eder. Bu beklentiler, tüketici davranışları, yatırım kararları ve ücret pazarlıkları gibi birçok ekonomik faaliyeti etkiler. Merkez bankaları, özellikle (TCMB), bu beklentileri dikkate alarak para politikalarını belirler ve enflasyon hedeflemesi stratejisi doğrultusunda politika faiz oranlarını ayarlar.

TCMB, düzenli olarak yayınladığı enflasyon raporlarında, gelecekteki enflasyon beklentilerini ve tahminlerini paylaşır, bu da piyasa ve yatırımcı beklentilerini şekillendirir. Hanehalkları ve işletmeler, enflasyon beklentilerini finansal planlamalarında ve fiyat stratejilerinde dikkate alır. Beklenen enflasyonun ölçülmesi için iki ana yöntem kullanılır: ekonomik aktörlere yönelik anketler ve finansal piyasalarda işlem gören enflasyona endeksli tahvillerin getirileri. Bu araçlar, piyasa katılımcılarının enflasyon beklentilerini yansıtarak ekonomik kararlar için önemli bir

referans oluşturur.

Grafik 5. Türkiye’de 2001-2008 Yılları Arasında hedeflenen ve gerçekleşen Enflasyon Oranları

Kaynak : (TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi,2024) (TCMB,EVDS kullanılarak hazırlanmıştır)

2001 ekonomik krizinin ardından Türkiye, enflasyonla mücadele amacıyla çeşitli politika önlemleri almış ve bu süreçte belirli enflasyon hedefleri koymuştur. (TCMB) verilerine göre, 2001 yılında %20 olarak hedeflenen enflasyon, krizin etkisiyle %54.4 gibi yüksek bir oranda gerçekleşmiştir. Ancak, sonraki yıllarda alınan tedbirlerle enflasyon oranlarında kayda değer bir düşüş sağlanmıştır. 2002 yılında hedeflenen %35’lik enflasyon oranına karşılık gerçekleşen enflasyon %29,7 olmuştur. Bu başarı, 2003 yılında %20’lik hedefe karşın %18,4’lük bir gerçekleşme oranıyla devam etmiştir. 2004 ve 2005 yıllarında ise hedeflenen enflasyon oranları sırasıyla %12 ve %7.72 olarak belirlenmiş ve gerçekleşen enflasyon oranları bu hedeflerin altında kalmıştır. Ancak, 2006 yılından itibaren hedeflenen enflasyon oranlarının altında bir gerçekleşme sağlanamamış, özellikle 2008 yılında hedef %4

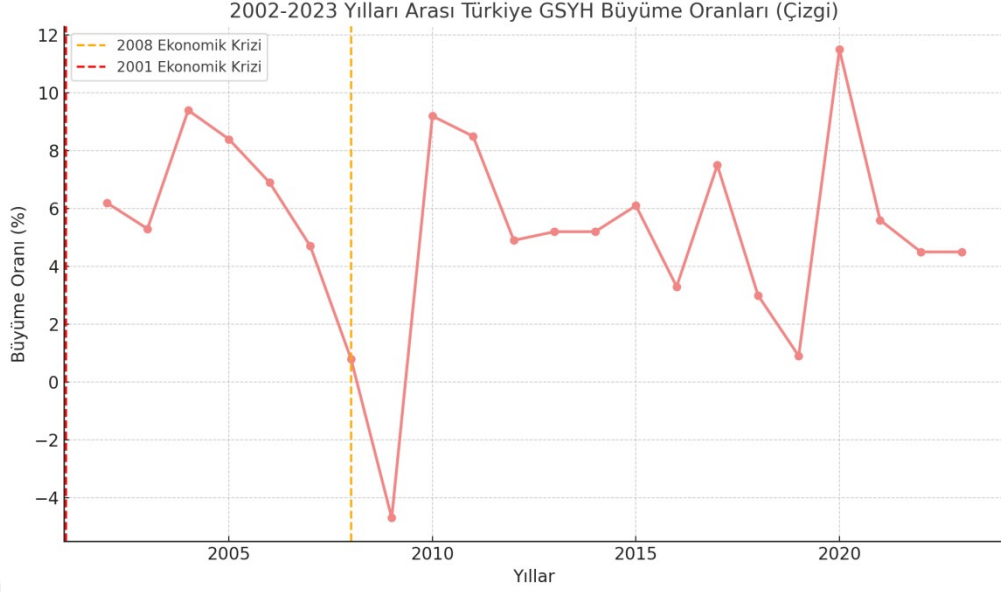
iken gerçekleşen enflasyon %10,1 olmuştur. Bu durum, küresel ekonomik dalgalanmaların ve içsel ekonomik zorlukların etkilerini yansıtmaktadır (TCMB). ‘2007-2008 yıllarında yükselen emtia ve petrol fiyatları, Türkiye'nin cari işlemler dengesini ve enflasyon oranlarını olumsuz etkilemiştir. 2009 yılında ise, talebin ve emtia fiyatlarının düşmesi enflasyonda bir azalmaya yol açmıştır. Türkiye'nin mali sektörü güçlü olmasına rağmen, ihracatın kredi koşullarına duyarlı yapısı ve krize yüksek kapasiteyle girilmesi, ekonomik faaliyetlerdeki daralmayı tetikleyen faktörler olmuştur. Bu dönemde, belirsizlik ve tasarruf eğilimindeki artış nedeniyle iç talepte önemli bir azalma yaşanmıştır’ (Ataş,2022,s.38-39) .

2001-2008 yılları arasında Türkiye'nin enflasyon hedefleri ve gerçekleşen enflasyon oranları incelendiğinde, TCMB'nin enflasyon hedeflemesi stratejisinin uzun vadede enflasyon oranlarını düşürmede başarılı olduğu görülmektedir. Ancak, dönemsel dalgalanmalar ve küresel ekonomik krizler gibi dış faktörler, hedeflerin tutturulmasında zorluklar yaratmıştır. Genel olarak, TCMB'nin politika etkinliği artmış ve piyasa güveni sağlanmıştır, ancak enflasyon hedeflerinin tutturulması, sürekli bir dikkat ve esneklik gerektirmiştir.

3.6.5. Para Politikası Kararlarının Büyüme ve İşsizlik Üzerindeki Etkisi

Para politikası kararları, ekonomik büyüme ve işsizlik oranları üzerinde önemli etkiler yaratarak ekonominin genel sağlığını doğrudan etkiler. Faiz oranlarının değiştirilmesi, tüketici harcamalarını ve yatırımları etkileyerek büyümeyi teşvik edebilir veya sınırlayabilir. Aynı şekilde, para arzının düzenlenmesi, üretim ve istihdam seviyelerini değiştirerek işsizlik oranlarını düşürebilir veya artırabilir. Merkez bankalarının bu araçları kullanarak aldığı kararlar, ekonomik büyüme ve işsizlik hedeflerine ulaşmada önemli bir araç olarak kullanılır.

Grafik 6'da, 2002-2023 yılları arasındaki Türkiye GSYH büyüme oranları yer almaktadır.

Grafik 6. 2002-2023 Yılları Arası Türkiye GSYH Büyüme Oranları

Kaynak:(TÜİK,2024) (TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır)

2001 yılında yaşanan ekonomik krizin ardından Türkiye ekonomisi, GSYH büyüme oranları açısından önemli dalgalanmalar yaşamıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, 2001 yılında %5,8 oranında bir daralma kaydedilmiş, bu durum krizin ekonomik etkilerinin ne denli ciddi olduğunu göstermiştir. Ancak, kriz sonrası dönemde uygulanan ekonomik reformlar ve istikrar politikaları sayesinde 2002 yılında %6,4 oranında bir büyüme gerçekleştirilmiş ve ekonomi hızla toparlanma sürecine girmiştir. Bu toparlanma 2004 yılına kadar devam etmiş, 2004 yılında %9,6 ile en yüksek büyüme oranı elde edilmiştir. Takip

eden yıllarda büyüme oranları nispeten yavaşlamış, ancak 2008 yılına kadar pozitif seyretmiştir. 2008 yılında küresel finans krizinin etkisiyle büyüme oranı %0,8 gibi düşük bir seviyeye gerilemiştir. Bu dönemde elde edilen büyüme oranları, Türkiye ekonomisinin krizlere karşı dayanıklılığını ve uygulanan ekonomi politikalarının etkinliğini yansıtmaktadır (TÜİK,2024).

‘2001 yılında %5,7 oranında daralan Türkiye ekonomisi, 2002’den itibaren toparlanma sürecine girmiş ve %6,2 büyümüştür. 2003 yılında %5,3, 2004 yılında ise %9,4 oranında artış gösteren büyüme hızı, 2005 ve 2006 yıllarında sırasıyla %8,4 ve %6,9 seviyelerinde devam etmiştir. Ancak 2007 yılında büyüme oranı %4,7 ile önceki yıllara göre en düşük seviyeye gerileyerek ilk defa hedeflenen büyüme oranının altında kalmıştır. 2002-2006 yılları arasında yıllık ortalama %7,2 oranında büyüyen Türkiye ekonomisi, 2007’de daha zayıf bir performans sergilemiştir. 2008 yılında küresel finansal krizin etkisiyle büyüme %0,9’a düşmüş, 2009’da ise % -4,7 oranında daralma yaşanmıştır. Bununla birlikte, 2010 yılında Türkiye ekonomisi güçlü bir toparlanma göstererek büyüme oranı %8,9 seviyesine yükselmiştir’ (Alancıoğlu & Utlu, 2012, s. 195).

Erişilen verilere bakıldığında 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz, Türkiye ekonomisinde ciddi bir daralmaya yol açmış ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) %5,8 oranında küçülmüştür. Bu ağır daralma, hem finansal piyasaları hem de reel sektörü derinden etkilemiştir.

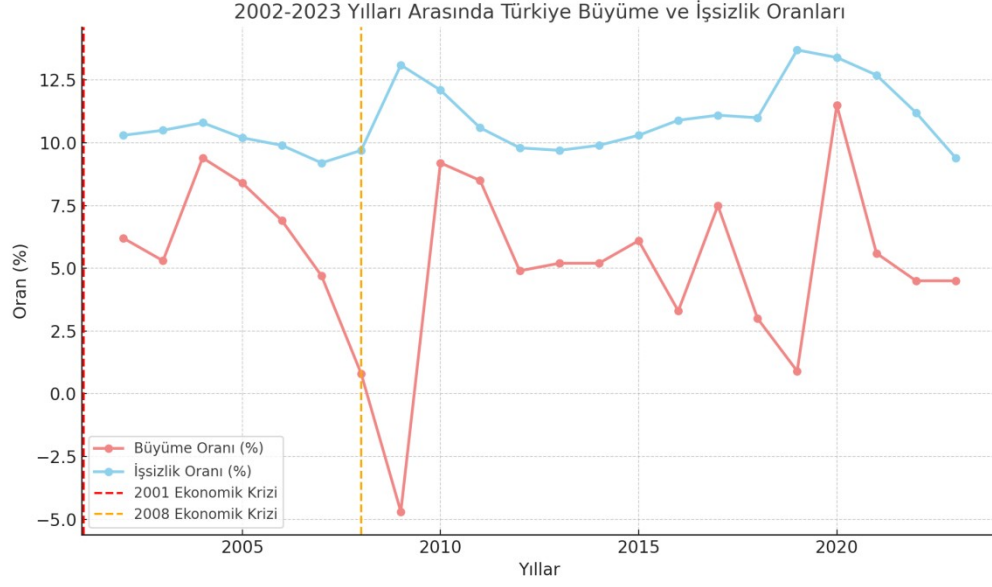
‘Ekonomik daralma dönemi, diğer ülkelerdeki gelişmelere paralel bir seyir izlerken, 2010 yılına gelindiğinde Türkiye’de yüksek bir negatif büyüme oranı görülmüştür. Büyüme oranında yaşanan bu keskin düşüş ile beraber, ihracattaki zayıflama ve işsizlikteki artış eğilimi dikkate alınarak, diğer ülkelerde olduğu gibi çeşitli önlemler alınmaya çalışılmıştır’(Cicioğlu & Yıldız, 2018, s. 48) .

2001 krizinin etkisiyle büyüme oranlarının negatif değerlere düştüğü açıkça görülmektedir. Benzer şekilde, 2008 küresel finans krizinin yansımaları da 2009 yılında büyüme oranlarının negatif değerler almasına neden olmuştur. Ancak, 2010 yılından itibaren yeni politika araçlarının devreye sokulmasıyla birlikte büyüme oranlarında toparlanma başlamıştır. Bu politikalar sayesinde ekonomi, krizlerin etkisinden yavaş yavaş sıyrılmış ve büyüme rakamları yeniden pozitif yönde ilerleme göstermiştir. Bu dönem, Türkiye ekonomisinin krizlere karşı dirençli olduğunu,

ancak küresel ekonomik dalgalanmalardan tamamen izole olamayacağını göstermiştir.

Grafik 7'de, 2002-2023 yılları arasında Türkiye'nin büyüme ve işsizlik oranları gösterilmektedir

Grafik 7. 2002-2023 Yılları Arasında Türkiye Büyüme ve İşsizlik Oranları (TÜİK, 2024) (TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır)

Grafikte, 2002-2023 yılları arasındaki Türkiye'nin büyüme ve işsizlik oranları karşılaştırılmaktadır. 2001 ekonomik krizi sonrasında, Türkiye'nin büyüme oranları hızla toparlanmış ve 2002'den itibaren pozitif büyüme gerçekleşmiştir. Ancak 2008 küresel finans krizi ile birlikte 2009 yılında büyüme oranlarında ciddi bir düşüş yaşanmış ve ekonomi küçülmüştür. Büyüme oranları 2010'dan sonra tekrar toparlanma göstermiştir. İşsizlik oranlarına bakıldığında, 2002 yılından itibaren çift hanelerde seyreden oranlar, 2008 krizinden sonra daha da artarak 2009 yılında zirveye ulaşmıştır. 2010 sonrası işsizlik oranları kademeli olarak düşüşe geçse de,

ekonomik belirsizlikler ve pandemi gibi olaylar işsizlik oranlarını zaman zaman yükseltmiştir. Genel olarak, büyüme oranlarındaki artış işsizlik oranlarını düşürme eğiliminde olmuş, ancak kriz dönemlerinde işsizlikteki artış belirgin hale gelmiştir.

‘2000-2018 yılları arasında yapılan incelemelerde, Türkiye’nin bazı dönemlerde yüksek ekonomik büyüme sergilediği, bazı dönemlerde ise işsizlik oranlarının ciddi şekilde arttığı görülmüştür. Ekonomik büyümenin en düşük seviyelerde, işsizliğin ise en yüksek düzeylerde olduğu dönemlerin, 2001 ve 2009 gibi kriz yıllarına denk geldiği tespit edilmiştir. 2018 yılına gelindiğinde ise ekonomik büyüme ile işsizlik oranları arasındaki ilişkinin giderek zayıfladığı ve Türkiye’nin tekrar bir durgunluk dönemine girebileceği öngörülmektedir’ (Çevik & Sungur, 2021, s. 318).

‘Ekonomik büyüme, istihdam alanlarının genişlemesine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Yüksek büyüme oranları, işsizlik seviyelerinin düşmesine neden olurken, kısa vadede istihdamdaki artışlar, ekonomik çıktının daha fazla olmasını desteklemektedir. Bu süreçte, istihdamın artmasıyla birlikte üretim kapasitesi de genişlemekte, dolayısıyla ekonomik büyüme ve istihdam arasında doğrudan bir ilişki kurulmaktadır’(Korkmaz & Yılğör, 2010,s.172).

Sonuç olarak, Türkiye ekonomisi, tarihsel süreçte yaşanan krizlerden önemli ölçüde etkilenmiş ve bu krizler hem büyüme oranlarında hem de işsizlik seviyelerinde dalgalanmalara neden olmuştur. 2001 ve 2008 krizleri, işsizlik oranlarını en yüksek seviyelere çıkarırken, ekonomik büyümenin en düşük olduğu dönemlere de işaret etmektedir. Bu dönemlerde büyüme ve işsizlik arasındaki güçlü ilişki daha belirgin hale gelmiştir. Özellikle krizlerin ardından, ekonomide toparlanma süreci başlasa da işsizlik oranları zaman zaman yüksek seyretmiş ve istikrarsızlık yaratmıştır. Türkiye, 2010’dan itibaren ekonomik büyüme konusunda önemli sıçramalar gerçekleştirse de, işsizlik oranları bu dönemde istenilen seviyelere inememiştir. 2018 yılında ise, büyüme ve işsizlik arasındaki bağın zayıflaması, Türkiye’nin yeni bir ekonomik durgunluğa girme riski taşıdığını göstermektedir. Bu veriler, ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini sağlamak ve işsizlik oranlarını kalıcı bir şekilde düşürmek adına, yapısal reformların ve etkin politika uygulamalarının ne kadar kritik olduğunu ortaya koymaktadır.

3.6.6. Para Politikası Kararlarının Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkisi

2001 ekonomik krizi sonrasında Türkiye'de uygulanan para politikası kararları, bankacılık sektöründe köklü ve uzun vadeli değişimlere yol açmıştır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) enflasyon hedeflemesi rejimine geçerek faiz oranları ve zorunlu karşılık oranları gibi araçları etkin bir şekilde kullanmış, bu da bankaların likidite ve kredi verme kapasitesini doğrudan etkilemiştir. Ayrıca, TCMB ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından getirilen yeni düzenlemelerle bankaların sermaye yeterliliği standartları yükseltilmiş, risk yönetimi uygulamaları sıkılaştırılmış ve yabancı sermaye girişi teşvik edilmiştir. ‘Şubat 2001 krizinin ardından, Türkiye’de Mayıs 2001’de açıklanan "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" ile önemli reformlar hayata geçirilmiştir. Bu programın en kritik unsurlarından biri, bankacılık sektöründe yapılan kapsamlı düzenlemelerdir. 2001 yılında açıklanan bankacılık yeniden yapılandırma programı ile bankacılık yasalarında geniş kapsamlı değişiklikler yapılmış ve banka denetim ve düzenleme görevleri Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası’ndan alınarak yeni kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’na (BDDK) devredilmiştir. Bu adımlar, bankacılık sektörünün daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşmasını amaçlamıştır’(Köksel,Yöntem,2013,s.113). Bu süreç, bankaların finansal sağlamlığını artırarak rekabeti ve verimliliği desteklemiş, Türkiye ekonomisinin sürdürülebilir büyümesine katkıda bulunmuştur. Para politikası kararlarının bankacılık sektörü üzerindeki etkileri, sektördeki yapısal reformlar ve düzenlemelerle birleşerek ekonomik istikrarın mihenk taşı olmuştur.

Bankaların sermaye yapılarının belirlenmesinde en önemli kısıt, yasal zorunluluklardır. Bu kısıtlamalar, Basel Bankacılık Denetim Komitesi (BCBS) tarafından yayımlanan ve bankaların sermaye yeterliliklerinin ölçülmesi ve değerlendirilmesiyle ilgili standartları içerir.

‘1974 yılında kurulan Basel Komitesi, uluslararası döviz ve bankacılık piyasalarında yaşanan ciddi krizlerin ardından bankaların risk yönetimini düzenlemek amacıyla oluşturulmuştur. Komitenin bankacılık sektöründeki en önemli düzenlemelerinden biri, sermaye yeterliliği konusundaki kısıtlamalardır. Basel Komitesi, bankacılık sektöründe ortak standartlar geliştirme hedefi doğrultusunda 1988’de Basel I standartlarını yayınlamıştır. Basel I’e yönelik eleştirileri gidermek amacıyla, 2004 yılında Basel II düzenlemeleri devreye sokulmuştur. 2010 yılında yürürlüğe giren Basel III ise, Basel II’nin özellikle son küresel finansal kriz sırasında

ortaya çıkan eksikliklerini gidermek amacıyla yeni düzenlemeler sunmuştur. Sermaye yeterliliği hesaplama yönteminde büyük değişiklikler getirmemekle birlikte, Basel III'te daha fazla esneklik sağlanmıştır. Örneğin, Basel I'de belirlenen minimum sermaye oranı " $\text{Toplam Sermaye} / \text{Kredi Riski} + \text{Piyasa Riski} > \%8$ " olarak düzenlenirken, Basel II ile bu oran " $\text{Toplam Sermaye} / \text{Kredi Riski} + \text{Piyasa Riski} + \text{Operasyonel Risk} > \%8$ " şeklinde revize edilmiştir' (Okuyan, 2013,s.295).

'Basel III'te, sermaye yeterliliği hesaplama yöntemi değişmemiştir, ancak yeni kurallar setinde mevcut özkaynak ve sermaye yeterliliği hesaplamasında önemli olan sermayenin niteliği ve niceliğinin artırılmasına yönelik standartlar ile dönemselliğe bağlı olarak kullanılacak ilave sermaye tamponu oluşturulması gibi başlıklar yer almaktadır. Ayrıca, Basel II uygulamalarının en büyük eksikliği olarak görülen likidite yeterliliği ve risk bazlı olmayan kaldıraç oranları gibi konularda da yeni düzenlemeler getirilmiştir' (BDDK, 2010,s.1).

2001 ekonomik krizi sonrasında Türkiye'de bankaların sermaye yapıları ve finansal göstergeleri, sektörün sağlamlığını ve krizlere karşı direncini artırmak amacıyla yeniden yapılandırılmıştır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından getirilen düzenlemelerle sermaye yeterlilik oranları (CAR) artırılmış ve bankaların sermaye yapıları güçlendirilmiştir.

Sermaye yeterlilik oranları, bankaların sahip olduğu özkaynakların riskli varlıklara oranını belirler ve bu oran, kriz sonrasında Basel II standartlarına uygun hale getirilerek minimum %8 olarak belirlenmiştir. Ancak Türkiye'de bu oran, genellikle %12'nin üzerinde tutulmuştur. Bu durum, bankaların risk yönetimi kapasitesini artırarak finansal istikrarı sağlamıştır.

Krizin ardından, takipteki alacaklar (NPL) oranında da önemli iyileşmeler kaydedilmiştir. 2001 krizinde yüksek seviyelere ulaşan takipteki alacaklar oranı, alınan önlemler ve bankaların aktif kalitesini artırmaya yönelik politikalar sayesinde azalmıştır. NPL oranlarındaki düşüş, bankaların bilançolarının sağlıklı bir yapıya kavuşmasına katkıda bulunmuştur. 2001 krizi sonrasında Türkiye'de bankaların sermaye yeterlilik oranları ve diğer finansal göstergeler, sektörün dayanıklılığını ve güvenilirliğini artırmak amacıyla iyileştirilmiş ve uluslararası standartlara uygun hale

getirilmiştir. Bu süreç, bankacılık sektörünün krizlere karşı daha dirençli olmasını ve ekonomik istikrarın sağlanmasını desteklemiştir.

2001 ekonomik krizi sonrası Türkiye bankacılık sektöründe kredi hacmi ve faiz oranları önemli değişiklikler göstermiştir. Krizle birlikte kredi hacmi başlangıçta daralmış ancak uygulanan reformlar ve ekonomik canlanmayla yeniden büyümeye başlamıştır.

‘2001-2008 yılları arasında Türkiye’de bankalar tarafından verilen kredilerin hacmi sürekli bir artış göstermiştir. 2001 yılında toplam kredi hacmi yaklaşık 36,1 milyar TL iken, bu rakam 2008 yılı sonunda 285 milyar 911 milyon TL’ye ulaşmıştır. Özellikle tüketici kredileri ve ticari kredilerde önemli artışlar gözlemlenmiştir. Tüketici kredileri, 2007 sonunda 65,6 milyar TL iken, 2008 yılında %24,2 artışla 81,5 milyar TL’ye yükselmiştir’(Milliyet, 2008).

Faiz oranları, 2001 krizi sonrası yüksek seviyelerde tutulmuş ve kredi maliyetlerini artırmıştır. Ancak, 2003 yılından itibaren enflasyonun kontrol altına alınması ve ekonomik istikrarın sağlanması ile birlikte Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) faiz oranlarını kademeli olarak düşürmeye başlamıştır. Bu süreçte, kredi faiz oranları da düşmüş ve krediye erişim kolaylaşmıştır.

Örneğin, konut kredilerinde faiz oranlarının düşmesiyle kredi kullanımı hızlanmış, bu durum inşaat sektörünün büyümesine katkıda bulunmuştur. Bireysel kredilerde ise, faiz oranlarının düşmesiyle birlikte tüketici kredilerinde artış yaşanmıştır. 2007’de %27,2 artış gösteren bireysel kredi kartı borçları, 2008’de 32,7 milyar TL’ye ulaşmıştır.

2001-2008 yılları arasında Türkiye’de bankalar tarafından verilen krediler, faiz oranlarının düşmesi ve ekonomik reformlar sayesinde büyük bir artış göstermiştir. Konut kredileri, faiz oranlarındaki düşüşle birlikte 2001 yılından itibaren sürekli artış kaydetmiş ve konut sektörü önemli ölçüde büyümüştür. Tüketici kredileri de benzer şekilde ihtiyaç ve taşıt kredilerinde yaşanan büyük artışlarla dikkat çekmiş, bu durum faiz oranlarının düşmesi ve ekonomik güvenin artmasıyla gerçekleşmiştir. Ticari kredilerdeki büyüme ise, KOBİ’lerin finansmana erişiminin kolaylaşması ve işletme sermayesinin desteklenmesi ile sağlanmış, düşen faiz oranları ticari kredilerin maliyetini azaltarak işletmelerin kredi kullanımını artırmıştır. Sonuç olarak, bu dönemde kredi hacmi genişlemiş ve faiz oranları

düşmüştür; bu durum ekonomik büyümeyi desteklemiş ve bankacılık sektörünün finansal sağlamlığını artırmıştır.

3.7. TCMB'nin Yeniden Bağımsızlık Kazanma Süreci

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) bağımsızlığının ve uluslararası işbirliklerinin ülkenin ekonomik istikrarına ve büyümesine olan katkıları yadsınamaz bir gerçektir. 2001 ekonomik krizinin ardından, TCMB'nin bağımsızlığının artırılması ve para politikalarının siyasi müdahalelerden arındırılması yönünde önemli adımlar atılmıştır. Bu süreçte, Merkez Bankası'nın karar alma mekanizmaları güçlendirilip yasal düzenlemelerle desteklenmiştir. TCMB'nin uluslararası finans kuruluşları ve diğer merkez bankaları ile işbirlikleri, bilgi ve deneyim paylaşımı ile küresel ekonomik entegrasyon sürecine katkıları olmuştur.

‘Merkez Bankalarının bağımsızlığı, bankanın fiyat istikrarını sağlama görevini yerine getirirken siyasi otoriteden bağımsız olarak karar alabilme ve bu kararları uygulayabilme yeteneğini ifade eder’(Bakkal, 2018, s. 183).Tarih boyunca, siyasi iktidarlar ekonomik değişimleri kontrol altına almak amacıyla paranın yönetimi üzerinde hakimiyet kurmak istemiştir. Bu durumdan en çok etkilenen kurumlar, para politikalarını yöneten ve bankaların bankası konumunda olan merkez bankaları olmuştur.

‘Gerekli yasal çerçeve oluşturulduktan sonra, TBMM tarafından 11 Haziran 1930 tarihinde “1715 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu” kabul edilmiştir. Bankanın kuruluşunda bağımsızlık ilkesine özellikle vurgu yapılmış ve bu durum unvanına da yansıtılmıştır. Kamu kurumlarından tamamen farklı olduğunu belirtmek amacıyla “Cumhuriyet” unvanı seçilmiş, böylelikle bankanın bir cumhuriyet kurumu olduğu ancak "merkezi idare" kurumu olmadığı vurgulanmıştır. Bağımsızlık vurgusu ayrıca bankanın anonim şirket olarak kurulmuş olmasında da görülmektedir ’(Gediz ve Sağın, 2015,s.96).

Bağımsız bir Merkez Bankası, yerel para birimini yabancı paralar karşısında etkin bir şekilde koruyabilir. Araştırmalar, düşük enflasyon ve etkili finansal sisteme sahip ülkelerde, Merkez Bankalarının bağımsız olduğunu göstermektedir. 1980'lerde yaşanan kronik enflasyon, sürdürülemez borçlanma ve artan bütçe açıkları gibi makro ekonomik sorunların çözümünde, Merkez Bankalarının siyasi etkilerden

arındırılarak bağımsız çalışması gerektiği fikri ortaya çıkmıştır. Bu, hükümetlerin popülist politikalarının olumsuz etkilerini azaltmayı amaçlamaktadır.

2001 ekonomik krizi sonrası, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) bağımsızlık kazanma yolunda önemli adımlar atmıştır. 2001 yılında kabul edilen 4651 sayılı Kanun ile TCMB'ye, fiyat istikrarını sağlama görevi verilmiş ve politika faiz oranlarını belirlemede tam bağımsızlık tanınmıştır. Bu dönemde, TCMB'nin operasyonel yapısı güçlendirilmiş, şeffaflık ve hesap verebilirlik artırılmıştır. Uluslararası işbirlikleri de bağımsızlık sürecinde önemli rol oynamıştır. TCMB, IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlarla yakın çalışarak, teknik destek ve tavsiyeler almıştır. Bu işbirlikleri, TCMB'nin uluslararası standartlara uygun politikalar geliştirmesine ve uygulamasına katkı sağlamıştır (TCMB, Bağımsızlık Raporu).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) bağımsızlık süreci, özellikle 2001 ekonomik krizinin ardından hızlanmıştır. 2001 krizi, Türkiye ekonomisinde köklü reformlar yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu süreçte, TCMB'nin bağımsızlığını artırmaya yönelik önemli adımlar atılmıştır. Özellikle 2001 yılında yapılan yasal düzenlemelerle, TCMB'nin para politikası kararlarında bağımsız hareket edebilmesi sağlanmıştır. Bu düzenlemeler arasında enflasyon hedeflemesi rejimine geçiş ve Para Politikası Kurulu'nun (PPK) kurulması yer almaktadır. Bu reformlarla birlikte, TCMB'nin fiyat istikrarını sağlama görevi net bir şekilde belirlenmiş ve merkez bankası, hükümet müdahalesinden bağımsız olarak para politikası araçlarını kullanma yetkisine kavuşmuştur. Bu değişiklikler, Türkiye'nin ekonomik istikrarını sağlamada ve uluslararası piyasalarda güvenilirliğini artırmada belirleyici bir rol oynamıştır.

3.8. Uluslararası Kuruluşların Etkisi

2001 ekonomik krizinin ardından Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) bağımsızlığı, ekonomik istikrarın sağlanmasında kritik bir rol üstlenmiştir. Bu dönemde TCMB'nin bağımsızlığını artırmaya yönelik yasal düzenlemeler yapılmış, bankanın politika araçlarını siyasi müdahalelerden arındırarak etkin bir şekilde kullanması sağlanmıştır. Özellikle enflasyon hedeflemesi rejiminin benimsenmesi, para politikalarının daha öngörülebilir ve güvenilir hale gelmesine katkıda bulunmuştur.

Kriz sonrası dönemde uluslararası kuruluşlarla işbirlikleri de Türkiye ekonomisinin toparlanmasında önemli bir faktör olmuştur. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşmalar, mali disiplinin sağlanması ve yapısal reformların uygulanması için gerekli finansal desteği sağlamıştır. IMF ile gerçekleştirilen stand-by anlaşmaları, Türkiye'nin mali politikalarda sıkılaşmaya gitmesini ve ekonomik reformları hayata geçirmesini desteklemiştir. Bu süreçte, bankacılık sektöründe gerçekleştirilen reformlar ve sağlanan finansal destekler, sektördeki güveni artırarak ekonomik toparlanmayı hızlandırmıştır.

Avrupa Birliği (AB) ile yürütülen müzakereler ve uyum süreci de Türkiye'nin ekonomik politikalarının uluslararası standartlara uyum sağlamasında önemli bir rol oynamıştır. AB müktesebatına uyum çalışmaları kapsamında yapılan düzenlemeler, finansal sektörün denetim ve düzenleme mekanizmalarını güçlendirmiştir. Bu da Türkiye'nin uluslararası finansal piyasalardaki itibarını artırmış ve yabancı yatırımcıların ilgisini çekmiştir.

Sonuç olarak, 2001 krizi sonrasında TCMB'nin bağımsızlığı ve uluslararası kuruluşlarla yapılan işbirlikleri, Türkiye'nin ekonomik istikrarını sağlama ve sürdürülebilir büyümeyi destekleme açısından hayati önem taşımıştır. Bu dönemde alınan önlemler ve uygulanan politikalar, Türkiye ekonomisinin krizlere karşı daha dirençli hale gelmesini sağlamış ve uluslararası finansal entegrasyonunu artırmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tez çalışması, Türkiye'nin 2001 ekonomik krizi sonrasında yaşadığı derin ekonomik dönüşümü ve bu süreçte Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) uyguladığı para politikalarının etkilerini kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Ekonomik krizlerin yapısal nedenlerini ve bu krizlerin ekonominin çeşitli alanlarına nasıl yansıdığını inceleyen çalışma, TCMB'nin krizi yönetme sürecinde aldığı stratejik kararları ve bu kararların ekonomik göstergeler üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. 2001 ekonomik krizi, Türkiye ekonomisinde derin yaralar açmış, bankacılık sektöründeki zayıflıklar, kamu maliyesindeki yapısal sorunlar ve artan dış borç yükü gibi faktörler krizin temel tetikleyicileri olmuştur. Bu dönemde TCMB'nin oynadığı kritik rol, krizin yönetilmesinde ve ekonominin yeniden yapılandırılmasında büyük önem taşımaktadır. Tezde elde edilen bulgular, TCMB'nin para politikasında gerçekleştirdiği reformların ve uyguladığı sıkılaştırıcı tedbirlerin enflasyonun kontrol altına alınması ve ekonomik istikrarın sağlanmasında etkili olduğunu göstermektedir. Bu süreçte TCMB'nin kullandığı para politikası araçları, ekonominin yeniden ayağa kaldırılmasında merkezi bir rol oynamış; faiz oranlarının ayarlanması, döviz kuru politikaları ve döviz rezervlerinin yönetimi gibi temel araçlar, ekonomik istikrarın sağlanmasında ve sürdürülebilir büyümenin desteklenmesinde kritik öneme sahip olmuştur. Enflasyon hedeflemesi, TCMB'nin 2001 krizi sonrasında benimsediği en önemli stratejik yaklaşımlardan biri olarak, enflasyonun kontrol altına alınmasında temel bir faktör olmuştur. 2001 yılında %54.4 olan enflasyon, takip eden yıllarda uygulanan sıkı para politikaları sayesinde 2005 yılı itibarıyla %8 seviyesine kadar gerilemiştir. Döviz kuru yönetimi ise, özellikle kriz sonrası dönemde Türk Lirası'nın değer kaybetmesinin önlenmesi ve döviz rezervlerinin artırılması amacıyla önem kazanmıştır. Bankacılık sektörü, 2001 krizi sonrasında kapsamlı bir yeniden yapılandırma sürecine girmiş, sermaye yeterlilik oranlarının yükseltilmesi, risk yönetimi mekanizmalarının güçlendirilmesi ve düzenleyici çerçevenin yeniden tasarlanmasıyla daha dirençli hale gelmiştir. Bu reformlar, bankacılık sektörünün

krizlere karşı daha dayanıklı olmasını sağlamış ve kredi genişlemesi aracılığıyla ekonomik büyümeyi desteklemiştir. Makroekonomik göstergeler, 2001 krizi sonrasında Türkiye ekonomisinde önemli bir iyileşme süreci yaşandığını göstermektedir; Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) büyüme oranları, kriz sonrası dönemde pozitif seyretmiş, işsizlik oranları ise kademeli olarak düşüş göstermiştir. Bu bulgular, uygulanan para politikalarının ve ekonomik reformların Türkiye ekonomisinin uzun vadeli yapısal dönüşümünde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, TCMB'nin bağımsızlık kazanma süreci ve uluslararası kuruluşlarla yapılan işbirlikleri, Türkiye'nin kriz sonrası dönemde ekonomik istikrarını yeniden tesis etmesinde büyük rol oynamıştır. Sonuç olarak, bu tez, 2001 ekonomik krizi sonrası Türkiye'de uygulanan para politikalarının ve ekonomik reformların ülkenin yeniden yapılanmasında ve ekonomik istikrarın sağlanmasında kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Ancak bu başarıların sürdürülebilir olması için TCMB'nin bağımsızlığının korunması, uluslararası işbirliklerinin güçlendirilmesi ve küresel ekonomik dinamiklere uyum sağlanması gerekmektedir. Türkiye'nin ekonomik geleceği, bu stratejik unsurların ne derece etkin bir şekilde uygulanacağına bağlıdır.

Bu tez çalışması kapsamında önerilen adımlar, Türkiye'nin ekonomik istikrarını sürdürülebilir kılmak ve gelecekte karşılaşılabileceği ekonomik zorluklara karşı daha dirençli bir yapı oluşturmak amacıyla derlenmiştir. Öncelikli olarak, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) bağımsızlığının güçlendirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Ekonomik göstergelere dayalı, rasyonel ve bilimsel temelli kararların alınabilmesi için TCMB'nin politika kararlarının siyasal baskılardan tamamen arındırılması kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, yasal düzenlemelerle TCMB'nin bağımsızlığının pekiştirilmesi ve siyasi müdahalelerin önlenmesi sağlanmalıdır. Bu bağımsızlık, enflasyon hedeflemesi stratejisinin de etkin bir şekilde uygulanmasını mümkün kılacaktır. Ancak, küresel ekonomik dinamiklerdeki değişimler ve içsel ekonomik faktörler göz önüne alındığında, enflasyon hedeflerinin ve bu hedeflere ulaşma yollarının düzenli olarak gözden geçirilmesi gerekmektedir. Daha esnek bir enflasyon hedefleme rejimi, enflasyonun dalgalanmalar karşısında daha etkin bir şekilde yönetilmesine olanak tanıyabilir.

Bunun yanı sıra, Türkiye ekonomisinin dış şoklara karşı kırılganlığını azaltmak amacıyla döviz rezervlerinin güçlendirilmesi ve döviz kuru yönetiminde daha proaktif politikalar izlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, TCMB'nin döviz

piyasalarındaki müdahaleleri daha stratejik bir yaklaşımla planlanmalı ve rezerv yönetiminde çeşitlendirme stratejileri uygulanmalıdır. Ayrıca, bankacılık sektörünün krizlere karşı daha dayanıklı hale getirilmesi için risk yönetimi uygulamalarının ve denetim mekanizmalarının sürekli olarak güncellenmesi önemlidir. Özellikle dijital dönüşüm ve fintech gelişmeleri dikkate alınarak, yeni risk unsurlarına karşı önleyici tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bankaların sermaye yeterliliği oranlarının artırılması ve stres testlerinin düzenli olarak yapılması, bankacılık sektörünün sağlamlığını artıracak diğer önemli adımlar arasında yer almaktadır.

Kamu maliyesinde sıkı disiplinin sürdürülmesi, Türkiye'nin ekonomik istikrarını korumak için hayati bir öneme sahiptir. Bütçe açıklarının sürdürülebilir seviyelerde tutulması ve kamu borçlarının kontrol altında olması, ekonominin dış şoklara karşı direncini artıracaktır. Bu doğrultuda, orta ve uzun vadeli mali planlamaların hazırlanması ve kamu harcamalarında verimlilik esas alınması önerilmektedir. Ayrıca, Türkiye ekonomisinin küresel piyasalardaki değişimlere hızla uyum sağlayabilmesi için, ekonomi politikalarında esneklik sağlanmalıdır. Özellikle küresel finansal krizlerin etkilerini minimize etmek amacıyla, TCMB ve diğer ekonomi politika yapımcılarının proaktif bir yaklaşım benimsemeleri önemlidir. Bu çerçevede, küresel ekonomik trendlerin yakından izlenmesi ve gerekli durumlarda hızlı ve etkili müdahalelerde bulunulması gerekmektedir.

Türkiye'nin uluslararası finansal piyasalardaki konumunu güçlendirmek ve ekonomik istikrarını pekiştirmek amacıyla uluslararası kuruluşlarla işbirliklerinin artırılması da önerilen stratejiler arasında yer almaktadır. Özellikle IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlarla yürütülen programların, Türkiye'nin ekonomik reformlarını destekleyici nitelikte olması önem arz etmektedir. Ayrıca, yabancı yatırımların teşvik edilmesi için uluslararası yatırımcılarla daha güçlü bir diyalog kurulmalı ve Türkiye'nin yatırım ortamı iyileştirilmelidir. Son olarak, Türkiye ekonomisinin uzun vadeli sürdürülebilir büyümesini sağlamak amacıyla, yapısal reformların devam ettirilmesi gerekmektedir. Özellikle eğitim, inovasyon ve teknoloji alanlarında yapılacak reformlar, Türkiye'nin rekabet gücünü artıracak ve ekonominin daha dirençli bir yapıya kavuşmasını sağlayacaktır. Bu reformların, toplumun tüm kesimlerini kapsayacak şekilde tasarlanması ve uygulanması, Türkiye'nin ekonomik geleceği açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Bu öneriler, Türkiye'nin gelecekte karşılaşılabileceği olası ekonomik zorluklara karşı daha dayanıklı bir ekonomik yapı oluşturmaya katkı sağlayacak stratejik adımları içermektedir. Bu doğrultuda, TCMB'nin bağımsızlığı, esnek ve proaktif ekonomi politikaları, kamu maliyesinde sıkı disiplin ve uluslararası işbirliklerinin güçlendirilmesi gibi unsurlar, Türkiye'nin ekonomik istikrarını koruması ve sürdürülebilir büyüme hedeflerine ulaşması açısından öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- Adanur Aklan, N. (2003). FİNANSAL KRİZLERİN ANATOMİSİ. Öneri Dergisi, 5(19), 155-168. <https://doi.org/10.14783/maruoneri.682708>
- Akçağlayan, A. (2008). 2001 krizinde uygulanan faiz politikasının döviz kuru üzerindeki etkisi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(16), 10
- Akçay, N. (2009). Türkiye’de para politikalarının etkinliği (1990-2008) (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Aksu, İ. (2023). Merkez bankası bağımsızlığının enflasyon ve enflasyon belirsizliği üzerine etkisi: BRICS-T ülkeleri örneği (Yüksek lisans tezi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, s. 10). Tekirdağ.
- Aktan, C. C., & Şen, H. (2001). Ekonomik kriz: Nedenler ve çözüm önerileri. Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, 42(2), 1.
- Alancıoğlu, E., & Utlı, S. (2012). İstihdam ve ekonomik büyüme: Türkiye örneği. 9(2), 195.
- Alpagu, H. (2015). Ekonomik krizlerle mücadele etmenin temel esasları.
- Alper, C. E., & Sağlam, Y. (2001). Ani sermaye çıkışının iletimi: Türkiye'den kanıtlar. Gelişmekte Olan Piyasalar Finans ve Ticaret, 37(6), 50-73.
- AlternatifBank,(2024)TCMBReeskontKredileri.<https://www.alternatifbank.com.tr/kurumsal/dis-ticaret-finansmani/tcmb-reeskont>
- Altınışik, İ., Çakmak, Y. ve Usta, S. (2006). Enflasyon hedeflemesi politikası ve Türkiye'de uygulanabilirliği. Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.BF Dergisi , (11) s. 90
- Altıntaş, H. (2004). Bankacılık krizleri, nedenleri ve ekonomik maliyetleri. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (22), 39-61
- Apak, S., & Yılmaz, G. (2009). Türkiye’de Kriz Döneminde Açıklanan Ekonomik Önlem Paketleri. Muhasebe Ve Finansman Dergisi(43), 14-23
- Arı, A., & Özcan, M. (2011). Türkiye'de enflasyon hedeflemesinin etkinliği. Ekonomik Modelleme, 28(3), 1305-1313.

- Arslan Coşkun, Ö., & Eken, M. H. (2015). 2001 ve 2008 krizlerinin Türk bankacılık sektörüne etkilerinin karşılaştırılması. *Sosyoekonomi*, 108.
- Ataş, H. (2022). 2008 küresel krizi sonrasında TCMB para politikası (Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı), 15.
- Ataş, H. (2022). 2008 küresel krizi sonrasında TCMB para politikası (Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı), 38-39
- Ayata, T. (2019). Döviz kuru dalgalanmalarının ve Amerikan Merkez Bankası (FED) faiz kararlarının Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası faiz kararları üzerine etkisi (Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Bilim Dalı, s. 30). Konya.
- Aydın, Y. (2015). Keynes'in parasal faiz teorisi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 207-224.
- Aydoğan, E. (2004). 1980'den günümüze Türkiye'de enflasyon serüveni. *Yönetim ve Ekonomi*, 11(1), 93. Celal Bayar Üniversitesi İktisat Bölümü, Manisa.
- Aykut, S., & Göksu, M. A. (2020). Türkiye'de dış borçların ekonomi üzerindeki etkileri.
- Aysan, A. F., & Ceyhan, Ş. P. (2008). Küreselleşen finansal piyasalarda bankacılık sektörünün performansını belirleyen faktörler: Türkiye örneği. *Physica A: İstatistiksel Mekanik ve Uygulamaları*, 387(21), 5313-5324.
- Balmumcu, Ö., & Süslü, B. (2017). Para politikası açısından Türkiye'de 2001 ve 2008 kriz deneyimleri. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 54(626), 13-25.
- Balmumcu, Ö., & Süslü, B. (2017). Para Politikası Açısından Türkiye'de 2001 ve 2008 Kriz Deneyimleri. *Finans Politik Ve Ekonomik Yorumlar*(626), 10
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK). (2002). Türk bankacılık sisteminin tarihçesi ve 2001 krizi sonrası gelişimi. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Raporu.
- Bastı, V. (2006). 2001 krizi ve Türkiye ekonomisi. *Sosyoekonomi*, 118.
- Bayraktar Daştan, C., & Berber, M. (2023). Türkiye'de 2008 Krizi Sonrasında Uygulanan Makro İhtiyati Politikalar Ve Geleneksel Olmayan Para Politikası Araçlarının Etkinliği. *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, 19(4), 711 <https://doi.org/10.17130/ijmeh.1331848>

- Berikol, B. Z. (2008). Yeni Ekonominin Finansal Krizler Üzerine Etkileri: Türkiye Kasım 2000-Şubat 2001 Krizleri. Çukurova Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12(2), 1-15.
- Birinci, Y. (2011). Enflasyon, Para Politikası ve Stratejileri. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 47(1-4) s.29
- Bozkurt, C. (2006). Parasal hedefleme stratejileri ve Türkiye’de fiyat istikrarı. Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1), 88.
- Bozkurt, V. (2020). Finansal krizler ve bankacılık sistemi. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Bölükbaş, M. (2008). Parasalcı monetarist yaklaşım içerisinde üç model: Sabit fiyatlarla Mundell-Fleming yaklaşımı, esnek fiyatlarla parasalcı yaklaşım ve yapışkan fiyatlarla Dornbusch modeli.
- Cengiz, V. (2010). Keynesyen ve Monetarist Görüşte Parasal Aktarım Mekanizması: Bir Karşılaştırma. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 22(1), 116.
- Cicioğlu, Ş., & Yıldız, A. (2018). Kriz dönemlerinde reel ekonomik göstergelerin sinyal yaklaşımı ile değerlendirilmesi: 1999-2017 Türkiye örneği. 20(1), 48.
- Coşkun, Ö. A., & Eken, M. H. (2015). 2001 ve 2008 Krizlerinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkilerinin Karşılaştırılması. Maliye Ve Finans Yazıları, 1(104), 105-130.
- Çakır, N. (2007). Enflasyon hedefli politikanın bir sonraki adımı: Fiyat seviyesi hedeflemesi. Sosyal Bilimler Dergisi, 2007(1), 17-29. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Pazarlama Programı.
- Çakmak, U. (2007). İkinci nesil modellerde beklentiler ve krizler: Sabit/yarı sabit kur rejimi uygulayan ülkeler üzerine bir inceleme.
- Çakmak, U. (2007). Kriz Modelleri Çerçevesinde Türkiye 2001 Finansal Krizinin Değerlendirilmesi. Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(1), 81-101.
- Çalım, A. E., & Çalım, H. (2022). Türk bankacılık sisteminin tarihçesi ve 2001 krizi sonrası gelişimi. Journal of Politics, Economy and Management (JOPEM), 5(1), 35.
- Çevik, E. İ., & Sungur, M. (2021). Türkiye’de ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkinin analizi. Sosyal Güvenlik Dergisi / Journal of Social Security, 11(2), 318.

- Çiçek, U., & Koç, N. (2023). İşsizliğin Azaltılmasına Yönelik Kamusal Müdahale: Çalışma Saatlerinin Düzenlenmesi. *İktisadi İdari Ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 8(22), 1042. <https://doi.org/10.25204/iktisad.1360001>
- Çiğdem, R. (2012). Türkiye ekonomisi'nde yaşanan 1994-2001 ekonomik krizlerinin ve 2008 küresel ekonomik krizinin imalat sanayi sektörüne etkilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi (Yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe-Finansman Bilim Dalı, s. 8). Tokat.
- Çöğürçü, İ., & Çoban, O. (2011). Dış borç ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği (1980-2009). *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(21), 133-149.
- Dalğar, H., Kalkan, A., & Kalkan, Y. (2012). Ekonomik krizlerin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki işletmelerin finansal yapılarına etkileri: İngiltere-Türkiye karşılaştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 75-98.
- Demir, S. (2020). Enflasyon dalgalanmalarının döviz kuru üzerindeki etkisi ve ekonomik krizlere neden olma potansiyeli: Türkiye örneği (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi.
- Demirgil, B., & Türkay, H. (2017). Türkiye’de faiz oranlarını etkileyen faktörler: Bir ARDL/sınır testi uygulaması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(3), 907-928.
- Doğan, B. B., & Akbakay, Z. (2016). Enflasyon hedeflemesi stratejisi ile fiyat istikrarının sağlanması. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜ SOBIAD)*, 6(3), 632.
- Doğruel, F., & Doğruel, A. S. (2005). Türkiye’de enflasyonun tarihi, s. V. TCMB-Tarih Vakfı Yayınları.
- Durmuş, H. (2018). Türkiye’de enflasyon hedeflemesi: Örtük enflasyon ve açık enflasyon dönemleri üzerine bir değerlendirme. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 5.
- Durmuş, H. (2018). Türkiye’de enflasyon hedeflemesi: Örtük enflasyon ve açık enflasyon dönemleri üzerine bir değerlendirme. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 12-14.
- Durmuş, S. (2010). Birincil nesil para krizi yaklaşımı: Finansal krizlerin oluşum mekanizması üzerine bir inceleme , s.32

- Durmuş, S. (2010). Finansal krizleri açıklamaya yönelik yaklaşımlar. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi / Journal of the Institute of Social Sciences, (5), s.38.
- Dünya Bankası, Enflasyon, tüketici fiyatları (yıllık %) - <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?end=2000&locations=TR&start=1980&view=chart>
- Dünya Bankası, GSYİH büyüme oranı (yıllık %), Türkiye 1980-2001, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2001&locations=TR&start=1980>
- Dünya Bankası, İşsizlik, toplam (% toplam işgücü, ulusal tahmin) - Türkiye 1982-2001, <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.NE.ZS?end=2001&locations=TR&start=1982&view=chart>
- Eğilmez, M. (2012). Ekonomik krizlerde çıkış modelleri: V ve U tipi çıkışlar.
- Eğilmez, M. (2024). Kendime yazılar enflasyon rehberi.
- Eğilmez, M. (2024). Türkiye'de enflasyon: Talep ve maliyet enflasyonu (Yüksek lisans tezi). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK).
- Ekinci, A. (2013). 2001 krizi sonrası Türkiye ekonomisindeki büyümenin sırrı: Daha liberal bir ekonomi(?). Liberal Düşünce, 18(72), 109-126.
- Emsen, Ö. S. (2003). Türkiye'de 1994-2001 Döneminde Uygulanan İstikrar Politikaları. Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(5), 86-108.
- Engin, M. B. (2007). Enflasyon krizi: Mal ve hizmet piyasalarındaki genel fiyat düzeyindeki sürekli artışların belirli bir sınırın üzerinde olması.
- Engin, M. B. (2007). Gelişmiş ve yükselen piyasalarda 1990 sonrası görülen finansal krizler ve dünya ekonomisi üzerindeki etkileri.
- Erçel, G. (1996, Kasım 14). Türkiye'de para politikası uygulamaları ve etkileri. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Başkanı. Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Erçel, G. (1999). 2000 yılı enflasyonu düşürme programı: Kur ve para politikası uygulaması. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 9 Aralık 1999.
- Erçel, G. (2000). 2000 yılı enflasyonu düşürme programı: Kur ve para politikası uygulaması.
- Erçel, G. (2009). 2001 krizi ve Türkiye ekonomisine etkileri. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Erkekoğlu, H., & Bilgili, E. (2005). Parasal krizlerin tahmin edilmesi: Teori ve uygulama. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24, 15-36.
- Eroğlu, İ. (2007). Açık enflasyon hedeflemesi stratejisi ve Türkiye deneyimi. 2007 Yılı İktisat Dergisi, 2(1), 6.
- Eroğlu, İ., & Yeter, F. (2022). TCMB'nin Küresel Kriz Sonrası Deneysel Nitelikte Para Politikası Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme. Aydın İktisat Fakültesi Dergisi, 7(2), 22. <https://doi.org/10.53839/aifd.1201782>
- Ersin, Y. (2016). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın bağımsızlığı ve 2008 küresel finans krizi sonrası Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın uyguladığı yeni para politikası araçlarının değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi). Avrasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı, Yönetim Bilim Bilim Dalı, s. 11.
- Ertan, A. (2019). Merkez Bankası bağımsızlığının önemi ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Teorisi Yüksek Lisans Programı, s. 2). İstanbul.
- Ertuğrul, A., & Selçuk, F. (2001). Türk ekonomisinin kısa bir özeti, 1980-2000. Rusya ve Doğu Avrupa Finans ve Ticaret, 37(6), 6-30.
- Fırat, A. (2006). Ekonomik krizler: Tanım, nedenler ve etkiler (Yüksek lisans tezi).
- Gediz, D., & Sağın, A. (2015). Merkez bankası bağımsızlığı kavramı. İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi / Journal of Economic Policy Researches, 2(2), 95-112.
- Gençler, A. (2001). 2001 ekonomik krizinin bankacılık sektöründeki istihdama etkisi. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Raporu, s. 356.
- Giriş, B., & İçen, H. (2023). Türkiye ekonomisinde döviz kuru, faiz oranı ve risk ilişkisi. 16. Bölüm, 270. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Gök, İ. Y., & Göçmen Yağcılar, G. (2017). USD/TL döviz kurunun makroekonomik sürprizlere tepkisi. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19(3), s.1
- Gökcek, H. A.(2023). Neoliberal iktisat politikaları ve 1980-1989 yılları arasında Türk ekonomisinin genel görünüşünün altı faktör altında incelenmesi ve değerlendirilmesi. Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri, 7(1), 149.

- Görmüş, Ş., & Aksoylu, E. (2018). Gelişmekte olan ülkelerde ülke riski göstergesi olarak kredi temerrüt swapları: Asimetrik nedensellik yöntemi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(1), 17.
- Günel, M. (2001). Merkez bankasının değişen rolü ve para politikası uygulamaları. İstanbul: MKB Yayın.
- Güneş, N., & Karamustafa, C. (2022). Küresel Kriz Sürecinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Tarafından Gerçekleştirilen Geleneksel Olmayan Para Politikası Uygulamaları. *Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 47.
- Güney, A. (2015). Döviz kuru teorileri ve Türkiye’de döviz kurunun belirleyicileri (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, s. 5). İstanbul.
- Gürcan, S. (2023). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının para politikası tercihleri ve para politikası tercihlerinin finansal piyasalara etkileri (Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı, s. 12). Çanakkale.
- Güzel, S. (2009). 2008 küresel ekonomik krizi ve IMF’nin önerdiği ekonomi politikalarının krizle mücadeledeki rolü. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(2), 55-69.
- IMF. (2002). Finansal krizler: Özellikleri ve sistemik etkileri.
- Kalaycı, Ş. (2005). Parasal hedefleme, enflasyon hedeflemesi ve enflasyonist beklentiler: Türkiye ekseninde bir değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (11), 275.
- Kaminsky, L., & Reinhart, M. (1998). Döviz krizleri ve bankacılık krizleri: Teorik ve ampirik gözlemler. *Ekonomik Pers Dergisi*.
- Kanalıcı Akay, H., Adanur Aklan, N., & Çınar, M. (2016). Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme ve işsizlik. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 210. doi: <http://dx.doi.org/10.11611/JMER775>
- Kara, H., & Ögünç, F. (2008). Türkiye’de enflasyon hedeflemesi: Deneyim ve beklentiler. *Gelişmekte Olan Piyasalar Finans ve Ticaret*, 44(6), 23-42.
- Karaman, A. (2017). Para ikamesi ve ekonomik etkileri: Türkiye örneği (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi.
- Kartal, F. (2011). Türkiye’de enflasyon hedeflemesi stratejisi ve para politikasının görünümü. *Maliye Finans Yazıları*, 25(91), 80.

- Kaya, B. (2018). Para ikamesinin ekonomik krizlere etkisi: Türkiye örneği (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Kaykusuz, A. (2013). Para ve bankacılık. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Kaykusuz, M. (2012). Merkez bankasının bağımsızlığı ve enflasyon arasındaki ilişki.
- Kılıç, E. (2019). Enflasyon ve döviz kuru dalgalanmalarının ekonomik krizlere etkisi: Türkiye üzerine bir inceleme (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Kıvanç, B. E. (2008). Döviz kurunun belirlenmesine yönelik yaklaşımlar: Bir monetarist yaklaşım.
- Kibritçiöğlu, A. (2002). Bankacılık krizleri ve ekonomik etkileri. İstanbul: Beta Yayınları.
- Kol, E. N., & Karaçor, Z. (2012). Güçlü ekonomiye geçiş programı ve istihdamı üzerine etkileri. Maliye Dergisi, 162(379-395).
- Korkmaz, S., & Yılğör, M. (2010). 2001 Krizinden Sonra Türkiye’de Büyüme ve İstihdam Arasındaki İlişki. Journal of Management and Economics Research, 8(14), 169-176.
- Korkmaz, S., & Yılğör, M. (2010). 2001 krizinden sonra Türkiye’de büyüme ve istihdam arasındaki ilişki. Yıl 2010, Cilt: 8, Sayı: 14, 172.
- Köksel, B., & Yöntem, T. (2013). Türk bankacılık sektöründe kredi tayinlaması: 2002-2013 dönemi üzerine bir uygulama. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 113.
- Kurt, G. (2011). *2001 ekonomik krizi sonrasında Türk dış ticaretinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Bilecik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Küçükaksoy, İ., & Ercan, E. (2015). Keynesyen Görüş İle Monetarist Görüşün Yöntem Farklılıkları Üzerine Bir İnceleme: 1929 Krizi Örneği. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi(45), 60-61.
- Mayer, T., Duesenberry, J. S., & Aliber, R. Z. (1993). Money, banking, and the economy. New York, NY: W.W. Norton & Company.
- Milliyet. (2008, Aralık 28). Rakamlarla 2008 Türkiye ekonomisi-2. Son Haberler. <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/rakamlarla-2008-turkiye-ekonomisi-2-5234035>
- OECD. (2018). Public Finance Report. Paris: OECD Publishing.

- OECD. (2021). OECD Economic Surveys: Turkey 2021. OECD Publishing. Retrieved from OECD iLibrary.
- Oktar, S., & Dalyancı, L. (2015). Finansal Kriz Teorileri Ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler. Marmara Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 29(2), 5-6.
- Okuyan, H. A. (2013). Türk bankacılık sektöründe sermaye yapısı. Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review, 13(3), 295-302.
- Olcar, A. (2013). Türkiye'nin dış borç sorunu ve kriz etkileri (Yüksek lisans tezi). Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oliver, R. L. (1974). Beklentilere dayalı motivasyon: Bireyin davranışlarını belirleyen bir süreç.
- Onur Koçalışlı, İ., & Eroğlu, N. (2021). Rezerv Opsiyon Mekanizmasının Finansal İstikrara Etkisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama. Marmara Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 43(1), 158-159. <https://doi.org/10.14780/muiibd.960323>
- Öcal, F. M. (2011). Küresel ekonomik krizin reel sektöre etkileri çerçevesinde Türkiye'nin dış ticaret analizi.
- Önder, T. (2005). Para politikası: Araçları, amaçları ve Türkiye uygulaması. TCMB Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Öner, S. (2018). 2008 Küresel Krizi Sonrası Dönem Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Para Politikası Uygulamaları. Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 5(12), 411-412
- Örnek, İ., & Taş, S. (2001). Türkiye'nin Makroekonomik Yapısına Yönelik Genel Bir Değerlendirme Ve Krizin Nedenleri: Sistemik Kriz Kanallarının Tanımlanması Ve Sistemik Krizlerden Korunma Yolları. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(1), 229-245.
- Özatay, F. (2009). Türkiye'de 2000-2008 döneminde para politikası. İktisat İşletme ve Finans Dergisi.
- Özatay, F., & Sak, G. (2002). The 2000-2001 financial crisis in Turkey. Central Bank of Turkey and Ankara University, s. 169.
- Özçicek, Ö. (2007). Türkiye'de ekonomik krizler ve döviz kuru-enflasyon ilişkisi. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(1), 74
- Özdemir, A. (2005). Türk bankacılık sisteminin gelişimi ve sorunları. İstanbul: İktisat Fakültesi Yayınları, 868-880.

- Özdemir, A., & Bilgen, A. (2021). Döviz kuru oynaklığının ekonomik büyüme üzerine etkileri: Türkiye örneği. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD)*, 11(2), 545.
- Özer, M. H., & Kaba, G. (2020). Türkiye’de 2000-2001 finansal krizlerinde uluslararası sermaye hareketliliğinin rolü. *Cilt/Volume 10, Sayı/Issue 19, 6*.
- Özkan, E. (2011). *Türkiye’de 2001 ekonomik krizinden sonra yapılan finansal reformların bankacılık kesimi üzerindeki etkileri* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Finans ve Bankacılık Ana Bilim Dalı]
- Özkan, F. G. (2008). Küresel mali kriz: Makroekonomik bir yaklaşım. http://www.york.ac.uk/depts/econ/documents/misc/financial_crisis_macroecomic_explanation.pdf (15.03.2010).
- Parasız, İ. (2011). Merkez bankacılığı ve para politikası (1. Baskı). s. 213.
- Peker, H. S. (2020). Türkiye’de enflasyon ve enflasyon hedeflemesi uygulamasının değerlendirilmesi. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 489.
- Samuelson, P. A., & Nordhaus, W. D. (1992). *Economics* (12th ed.). McGraw-Hill
- Samur, C. (2010). Üçüncü Nesil Kriz Teorileri ve 1997-1998 Asya Krizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Cilt: 60 Sayı: 2, 42*
- Sarıbaş, H. (2006). Policy Issues and the 2001 Crisis. *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, 2(4), 63-77.
- Serel, A., & Özkurt, İ. C. (2014). Geleneksel Olmayan Para Politikası Araçları Ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. *Journal of Management and Economics Research*, 12(22), 59. <https://doi.org/10.11611/JMER247>
- Sever, E., & Mızrak, Z. (2007). Döviz kuru, enflasyon ve faiz oranı arasındaki ilişkiler: Türkiye uygulaması. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 266-268.
- Şanlı, B. (2006). Enflasyon hedeflemesi uygulamaları ve Türkiye açısından değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 39.
- Şeker, H., & Demirel, B. (2019). 2008 Finansal Krizi Sonrası Para Politikası Üzerine Teorik Bir İnceleme. *Politik Ekonomik Kuram*, 3(1), 3. <https://doi.org/10.30586/pek.569676>
- Şeker, M. (2005). Dış borçlanma, borç krizleri ve Türkiye (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Şeker, M. (2005). Dış borçlanmaya teorik bir bakış ve dış borçlanmanın ekonomik etkileri. *Sosyo Ekonomi*, 1, 76-77.
- Şeker, Ş. E. Beklenti teorisi (expectancy theory) ve bilişim sistemleri.
- Şıklar, İ. (2004). Para teorisi ve politikası. Sevgi Gerek (Ed.), 1. Baskı, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Ağustos, s. 119.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2024). Merkezi yönetim bütçe istatistikleri. T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. Retrieved June 22, 2024, from <https://muhasebat.hmb.gov.tr/merkezi-yonetim-butce-istatistikleri>
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2024). Merkezi yönetim bütçe istatistikleri. T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. Retrieved June 22, 2024, from <https://muhasebat.hmb.gov.tr/merkezi-yonetim-butce-istatistikleri>
- Tanınmış Yücememiş, B., Alkan, U., & Dağıdır, C. (2015). Yeni Bir Para Politikası Aracı Olarak Faiz Koridoru: Türkiye’de Para Politikası Kurulu Faiz Kararlarının Enflasyon Üzerindeki Etkisi. *Finansal Araştırmalar Ve Çalışmalar Dergisi*, 7(13), 465. <https://doi.org/10.14784/jfrs.02508>
- Tanzi, V. (2000). *Policies, institutions, and the dark side of economics*. Edward Elgar Publishing.
- Taşar, M. O. (2002). Temel Gösterge ve Kavramlar Açısından Türkiye Ekonomisi – 2001. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1-2), 91-101.
- Taşar, M. O. (2010). Türkiye’nin güçlü ekonomiye geçiş programı ve makro ekonomik etkilerinin analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 76-97.
- Tezer, H. (2018). Türkiye ekonomisinde 2000-2001 krizi sonrasında uygulanan kalkınma planlarının makroekonomik göstergeler açısından değerlendirilmesi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü*, Vol: 1, Issue: 2, 248-259.
- Tezer, H. (2018). Türkiye Ekonomisinde 2000-2001 Krizi Sonrasında Uygulanan Kalkınma Planlarının Makro Ekonomik Göstergeler Açısından Değerlendirilmesi. *R&S - Research Studies Anatolia Journal*, 1(2), 248-249. <https://doi.org/10.33723/rs.425503>
- Timur, Ö. (2005). Para politikası: Araçları, amaçları ve Türkiye uygulaması. TCMB Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Toprak, D. (2016). Türkiye’de Kriz Dönemlerinde Borçların Seyri: 1994 VE 2001 KRİZİ. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2(2), 1-14.

- TÜİK. (2021). <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=b%C3%BCy%C3%BCme%20oranlar%C4%B1&dil=1> adresinden alındı .
- Tuna, İ., Budak, S., Ölmez, S., & Yılmaz, V. (2017). Firmaların Kaldıraç Oranı İle Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Sayı: 63, 332-333.
- Turna, F. (2014). geçmişinin çürük merkez bankaları ve modern merkez bankacılığının bir örneği: Avrupa Merkez Bankası. Hayat Ekonomisi Dergisi ,<https://doi.org/10.15637/jlecon.2014.42-43>
- TÜİK. (n.d). İstihdam, işsizlik ve ücret. Türkiye İstatistik Kurumu , <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Istihdam,-Issizlik-ve-Ucret-108> adresinden alındı.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2001). 2001 yılı faaliyet raporu, s. 18-19.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2001). 24 Nisan 2001 Tarihli Hissedarlar Genel Kurulu'na Sunulan Altmışdokuzuncu Hesap Yılı Hakkında Banka Meclisi'nce Hazırlanan Faaliyet Raporu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesabı Denetleme Kurulu Raporu, Yıllık Rapor 2000. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Anonim Şirketi.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2024). Faaliyet raporu. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Faaliyet+Raporu+ve+Yillik+Raporlar/>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2008). Enflasyon hedeflemesi ve para politikası. Ankara: TCMB Yayınları, s. 12-13.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2021). Güçlü ekonomiye geçiş programı. <https://www.tcmb.gov.tr>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (n.d.). Para politikası çerçevesi. TCMB. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/temel+faaliyetler/para+politika>
- Uçak, A. G. H. (2004). Enflasyon Hedeflemesi ve Alternatif Para Politikası Hedeflemelerine Göre Değerlendirilmesi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(1). s.114
- Umar, K. (2006). Türkiye’de iktisadi büyüme stratejileri ve yoksulluk.
- Ural, M. (2003). Finansal krizler ve Türkiye. D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, 18(1), 11-28.

- Uygur, E. (2001). Financial crises and the Turkish economy in the 2000s. Ankara Üniversitesi Yayınları, 85.
- Uygur, E. (2010). Küresel kriz ve Türkiye ekonomisi. Türk Ekonomi Derneği Tartışma Tebliği, 2010/3.
- Uysal, D., & Erdoğan, S. (2002). Enflasyon ile işsizlik oranı arasındaki ilişki ve Türkiye örneği (1980-2002). SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 41.
- Ünal, A. E., & Uçan, O. (2018). Ekonomik büyümede alternatif bir araç negatif faiz: ARDL analizi yaklaşımı.
- Ünlü Keskin, H. (2004). Ekonomik krizlerde küresel güçler: 2001 Türkiye ekonomik krizi (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı).
- Ünsal, A. (2000). Reel sektör krizi ve işsizlik (Yüksek lisans tezi).
- Vikipedi. (2024, Haziran 22). Türkiye'de işsizlik. Vikipedi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Türkiye%27de_işsizlik
- Yalınpala Çokgezen, J., & Keskin Gündoğdu, S. (2022). Geleneksel Olmayan Para Politikası Araçlarının Fiyat İstikrarı Ve Finansal İstikrara Etkileri: Tcmb Örneği. Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi Ve İdari Araştırmalar Dergisi181 <https://doi.org/10.55119/artuklu.1066833>
- Yaman, B. (2003). Uluslararası rezervler, Türkiye için rezerv yeterliliği ve optimum rezerv seviyesi uygulaması. (Uzmanlık Yeterlik Tezi). Ankara: Merkez Bankası İstatistik Genel Müdürlüğü.
- Yazıcı, T. (2020, Mayıs 8). Türkiye'deki ekonomik krizler ve 2001 krizi. Stratejik Ortak. Erişim tarihi: 16 Haziran 2024, <https://www.stratejikortak.com/2020/05/turkiyedeki-ekonomik-krizler-ve-2001-krizi.html>
- Yeldan, A. E. (2004). Türkiye Ekonomisi'nde Dış Borç Sorunu Ve Kalkınma Stratejileri Açısından Analizi. Çalışma Ve Toplum, 1(1), 1-29.
- Yıldan, E. (2001). IMF yönetimindeki dezenflasyon programı üzerine: Türkiye'de istikrar ve kemer sıkma mı yoksa yoksullaştırma ve finansal kaos mu? Dünya Gelişimi, 29(7), 1223-1244.
- Yıldırım, U. (2005). Bütçe açıklarının finansmanı ve makro ekonomik etkileri.

- Yılmaz, S. ve Bugay Tekgöl, Y. (2019). Türkiye'deki döviz kuru politikalarının olası etkileri. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 28(3), 213- 214
- Yiğitoğlu, A. İ. (2005). 2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi. Sosyoekonomi, 2005-1, 118.
- Yurdabak, K., & Oktar, S. (2015). 2008 Küresel Kriz Sonrası Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Para Politikası Uygulamaları / Central Bank Of The Republic Of Turkey Monetary Policy Applications After 2008 Global Crises. Akademik Hassasiyetler, 2(4), 89.
- YURT, E. (2016). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın bağımsızlığı ve 2008 küresel finans krizi sonrası Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın uyguladığı yeni para politikası araçlarının değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi). Avrasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı, Yönetim Bilim Bilim Dalı.
- Zaman, M. (2004). Türkiye’de finansal krizlerin etkisi. Ekonomik Yaklaşımlar Dergisi, 15(1), 35-50.
- Zengin, H., & Şahin, S. (2020). Türkiye'de döviz kuru oynaklığının enflasyon dinamiklerine etkisi. Maliye ve Finans Yazıları, 104(1), 123-145.